

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Exodus, op de goede weg? Eindrapportage van het evaluatieonderzoek naar Exodus

Moerings, L.M.; Wingerden, S.G.C. van; Vijfhuize, P.J.

Citation

Moerings, L. M., Wingerden, S. G. C. van, & Vijfhuize, P. J. (2006). *Exodus, op de goede weg? Eindrapportage van het evaluatieonderzoek naar Exodus*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/43644>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/43644>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Exodus, op de goede weg?

Exodus, op de goede weg?

Eindrapportage van het evaluatieonderzoek naar Exodus

M. Moerings
S.G.C. van Wingerden
P.J. Vijfhuize

Universiteit Leiden
In opdracht van Stichting Exodus Nederland

Onderzoekschool Maatschappelijke Veiligheid

Boom Juridische uitgevers
Den Haag
2006

© 2006 M. Moerings, S.G.C. van Wingerden & P.J. Vijfhuize / Boom Juridische uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN-10 90 5454 786 3
ISBN-13 978 90 5454 786 0
NUR 820
www.bju.nl

VOORWOORD

Exodus, een organisatie die zich richt op de opvang en begeleiding van (ex-) gedetineerden, viert dit jaar haar 25-jarig jubileum. In de loop der jaren vroeg men zich als organisatie regelmatig af: ‘Zijn we goed bezig, maken we onze pretenties waar?’ Het is van belang aan subsidiegevers en individuele burgers die Exodus met een financiële bijdrage hebben gesteund verantwoording af te leggen voor het gevoerde beleid. Welk programma biedt Exodus de (ex-) gedetineerden aan? Hoe wordt dit programma in de praktijk uitgevoerd? En hoe effectief is het Exodusprogramma? In welke mate lukt het Exodus om bij de bewoners invulling te geven aan de sleutels werken, wonen, relaties en zingeving? En is het zo dat bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond minder recidiveren?

Deze vragen zijn onderzocht in verschillende deelonderzoeken die in de periode 2004-2006 hebben plaatsgevonden.¹ Voor u ligt het eindrapport dat op basis van deze deelonderzoeken is geschreven. De deelonderzoeken zijn onder begeleiding van prof. dr. mr. M. Moerings door verschillende studenten uitgevoerd in het kader van de bachelor- of masterscriptie Criminologie aan de Universiteit Leiden of de Universiteit Utrecht. Bij dezen willen we daarom Noortje Hoogewerf, Manon Pont, Heleen Verstegen, Maartje van der Woude, Lianne Kool, Alexandra Barney, Tessa Cops, Katherina Doxiadis, Sophie Esselink, Marina Geschiere, Lisette Klinkert, Ronald Emmelot, Kirsten Grandia, Thea de Jong, Kim Kraaijenbrink, Alexander More, Michelle Rijken en Sabine Konings hartelijk bedanken voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

Tevens gaat onze dank uit naar de heer Timmer, directeur van Stichting Exodus Nederland en initiatiefnemer van dit onderzoek, naar de leden van de begeleidingscommissie (zie Bijlage B) die de totstandkoming van dit onderzoek kritisch hebben gevolgd en naar alle medewerkers en (oud-)bewoners van de Exodushuizen die bereid zijn geweest om mee te werken aan de interviews, om ons deel te laten nemen aan de programmaonderdelen en om ons alle hulp te geven die bij het uitvoeren van het onderzoek nodig was.

Martin Moerings
Sigrid van Wingerden
Philip Vijfhuizen

Leiden, september 2006

¹ Zie Bijlage A voor een overzicht van de deelonderzoeken.

AFKORTINGEN

BV	Bijzondere Voorwaarde
BV'er	Bewoner die in het kader van een Bijzondere Voorwaarde in een Exodushuis verblijft
CAT	Centraal Aanmeldingsteam
CJD	Centrale Justitiële Documentatiedienst
CV	Curriculum Vitae
CWI	Centrum voor werk en inkomen
ISD	Inrichting voor Stelselmatige Daders
ISD'er	Bewoner die in het kader van een Inrichting voor Stelselmatige Daders in een Exodushuis verblijft
ISNA	Interkerkelijke Stichting tot bevordering van Nazorg aan ex-gedetineerden
JDS	Justitiële Documentatie Systeem
JP	Justitiële plaatsing
JP/VP	Voortzetting van het justitiële verblijf op vrijwillige basis
LOM	Landelijk Overleg Managers
MADI	Maatschappelijke Dienst Verlening
PBW	Penitentiaire Beginselen Wet
PIJ	Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen
PM	Penitentiaire Maatregel
PP	Penitentiair Programma
PP'er	Bewoner die in het kader van een Penitentiair Programma in een Exodushuis verblijft
SEN	Stichting Exodus Nederland
SOV	Strafrechtelijke Opvang van Verslaafden
SOV'er	Bewoner die in het kader van een Strafrechtelijke Opvang van Verslaafden in een Exodushuis verblijft
Sr	Wetboek van Strafrecht
STP	Scholings- en Trainingsprogramma
Sv	Wetboek van Strafvordering
SWA	Stichting Werkprojecten Amsterdam
TBS	Terbeschikkingstelling
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VP	Vrijwillige plaatsing

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 De deelonderzoeken	2
1.3 Doelstelling van het onderzoek	2
1.4 Vraagstelling	3
1.5 Onderzoeksmethoden	4
1.6 Verantwoording	6
1.7 Leeswijzer	6
2. EVALUATIEONDERZOEK.....	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Realistic evaluation	8
2.3 CMO-configuratie	8
2.4 Het evaluatiemodel voor interventies gericht op preventie van criminaliteit	9
3. PLANEVALUATIE: DOELSTELLINGEN EN ACHTERGRONDEN VAN EXODUS	13
3.1 Inleiding	13
3.2 De achtergrond van Exodus	13
3.3 De organisatie	13
3.4 De Exodushuizen	15
3.5 De doelstelling van Exodus	16
3.6 De doelgroep van Exodus	17
3.7 Verblijfstitel	18
3.7.1 Vrijwillige Plaatsing (VP)	18
3.7.2 Schorsing van de voorlopige hechtenis	19
3.7.3 Bijzondere Voorwaarden (BV)	19
3.7.4 Penitentiair Programma (PP)	20
3.7.5 Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV) en Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD)	21
3.7.6 TBS met voorwaarden (TBS)	21
3.7.7 PIJ-maatregel of scholings- en trainingsprogramma (STP)	22
3.8 Aanmelding en intake	23
3.9 De methodiek op papier	23
3.9.1 Programmafasering	24
3.9.2 Wonen	25
3.9.3 Werken	26
3.9.4 Relaties	27
3.9.5 Zingeving	28
3.10 Huisregels	30
3.11 Theoretische onderbouwing van de Exodusermethodiek	30

3.11.1 Theoretische onderbouwing vanuit Exodus zelf	30
3.11.1.1 Het competentiemodel	31
3.11.1.2 Een sociotherapeutisch leefklimaat	31
3.11.1.3 De sociale en relationele context	32
3.11.2 Onderbouwing van de Exodusmethodiek vanuit theorieën die niet in de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving van Exodus worden genoemd	32
3.11.2.1 De behoeftenhiërarchie van Maslov	33
3.11.2.2 De contextuele theorie van Nagy	33
3.11.3 Onderbouwing van de Exodusmethodiek vanuit de bindingentheorieën	35
3.11.3.1 Hirschi's sociale controletheorie	35
3.11.3.2 Sampson en Laub's sociale controletheorie	37
3.11.4 Verwachtingen van Exodus op basis van de theorieën	38
 4. PROCES-EVALUATIE: DE EXODUSMETHODIEK IN DE PRAKTIJK.....	41
4.1 Inleiding	41
4.2 De Exodushuizen	41
4.3 De medewerkers	43
4.4 Aanmelding en intake	44
4.5 De bewoners	47
4.6 Duur van het verblijf	50
4.7 De methodiek	52
4.8 Wonen	54
4.9 Werken	57
4.10 Relaties	60
4.11 Zingeving	63
4.12 Onderlinge samenhang van de vier sleutels	65
4.13 Regels	66
4.14 Financiën	69
4.15 Nazorg	70
4.16 Conclusie	71
 5. HOE SUCCESVOL IS EXODUS OP DE KORTE TERMIJN?.....	75
5.1 Inleiding	75
5.2 Definitieproblemen	75
5.3 Databron	77
5.4 Uitstroom	78
5.4.1 In- en uitstroom per jaar	78
5.4.2 Wijze van uitstroom	79
5.4.3 Reden van negatieve uitstroom	80
5.5 Wijze van uitstroom naar verblijfs- en bewonerskenmerken	80
5.5.1 Inleiding	80
5.5.2 Wijze van uitstroom, onderscheiden naar Exodushuis	81
5.5.3 Wijze van uitstroom naar verblijfstitel	81

5.5.4 Wijze van uitstroom naar verblijfsduur.....	82
5.5.5 Wijze van uitstroom naar bewonerskenmerken	82
5.5.6 Wijze van uitstroom naar uitstroomjaar	83
5.5.7 Succes- en faalfactoren bij de uitstroom op basis van multivariate analyses	85
5.6 Conclusie.....	88
6. HOE SUCCESVOL IS EXODUS OP DE LANGE TERMIJN?	91
6.1 Inleiding	91
6.2 Recidive	91
6.2.1 Wat wordt onder recidive verstaan?	91
6.2.2 Onderzoeksmethode.....	92
6.2.3 Beperkingen aan het recidiveonderzoek	92
6.3 Recidivecijfers.....	93
6.3.1 Prevalentie van recidive onder oud-bewoners	93
6.3.2 Frequentie van recidive onder oud-bewoners	93
6.3.3 Type delicten gepleegd door gerecidiveerde oud-bewoners	94
6.4 Recidive onder oud-bewoners van Exodus naar verblijfs- en bewonerskenmerken	95
6.4.1 Inleiding	95
6.4.2 Recidive onder oud-bewoners naar Exodushuis	95
6.4.3 Recidive onder oud-bewoners naar verblijfstitel	96
6.4.4 Recidive onder oud-bewoners naar verblijfsduur	97
6.4.5 Recidive onder oud-bewoners naar bewonerskenmerken	97
6.4.6 Recidive onder oud-bewoners naar uitstroomjaar.....	98
6.5 Recidive en de wijze van uitstroom	101
6.5.1 Recidive en de wijze van uitstroom	101
6.5.2 Recidive bij de vrijwillig uitgestroomde oud-bewoners	102
6.6 Succes- en faalfactoren bij recidive op basis van multivariate analyses.....	103
6.7 Conclusie.....	106
7. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	109
7.1 Inleiding	109
7.2 Exodus in vogelvlucht.....	109
7.3 Het onderzoek	109
7.4 Exodus op papier.....	110
7.5 Exodus in de praktijk	112
7.6 Succesvolle uitstroom	115
7.7 Succes op langere termijn: voorkomen van recidive.....	117
7.8 Aanbevelingen.....	118
LITERATUURLIJST	121

BIJLAGEN	125
Bijlage A: Overzicht van de deelonderzoeken naar Exodus	126
Bijlage B: Leden van de begeleidingscommissie	127
Bijlage C: Evaluatiemodel voor interventies gericht op preventie of reductie van criminaliteit	128
Bijlage D: Identiteitsnotitie van Exodus	130
Bijlage E: Overzicht van geïnterviewde medewerkers en bewoners per Exodushuis	132
Bijlage F: Schematisch overzicht van kenmerken van Exodushuizen, ten tijde van het deelonderzoek	133
Bijlage G: Schematisch overzicht van kenmerken van de bewoners	135
Bijlage H: Bezettingspercentages per Exodushuis in 2005, waarbij onderscheid wordt gemaakt naar justitiële en vrijwillige plaatsingen	136
Bijlage I: Kenmerken van de bewoners van wie onbekend is op welke wijze zij zijn uitgestroomd, naar Exodushuis	137
Bijlage J: Wijze van uitstroom naar verblijfs- en bewonerskenmerken	139
Bijlage K: Recidive onder oud-bewoners naar uitstroomwijze	141
Bijlage L: Recidive onder oud-bewoners naar verblijfs- en bewonerskenmerken	142
Bijlage M: Recidive naar uitstroomwijze met onderscheid naar negatief en vrijwillig uitgestroomde oud-bewoners	144
Bijlage N: Interviews met oud-bewoners van Exodus	145

OVERZICHT VAN DE TABELLEN

Tabel 4.A: De verblijfstitel van bewoners per huis	49
Tabel 4.B: De verhouding tussen vrijwillige en justitiële plaatsingen per huis	50
Tabel 4.C: Gemiddelde verblijfsduur in maanden van bewoners naar verblijfstitel en huis (1999 - juni 2005)	51
Tabel 4.D: Gemiddelde verblijfsduur in maanden van bewoners naar verblijfstitel en wijze van uitstroom (1999 - juni 2005)	52
Tabel 5.A: In- en uitstroom van bewoners naar Exodushuis tot juni 2005	78
Tabel 5.B: Wijze van uitstroom naar Exodushuis	81
Tabel 5.C: Wijze van uitstroom naar verblijfstitel	82
Tabel 5.D: Wijze van uitstroom naar verblijfsduur	82
Tabel 5.E: Wijze van uitstroom naar bewonerskenmerken	83
Tabel 5.F: Wijze van uitstroom naar uitstroomjaar	84
Tabel 5.G: Succes- en faalfactoren bij de uitstroom op bi- en multivariaat niveau	87
Tabel 5.H: Factoren die de uitstroomwijze significant beïnvloeden op multivariaat niveau	88

Tabel 6.A: Recidive onder oud-bewoners naar Exodushuis	96
Tabel 6.B: Recidive onder oud-bewoners naar verblijfstitel	97
Tabel 6.C: Recidive onder oud-bewoners naar verblijfsduur	97
Tabel 6.D: Recidive onder oud-bewoners naar bewonerskenmerken	98
Tabel 6.E: Recidive onder oud-bewoners die uitgestroomd zijn vóór 2003 versus de totale recidive	99
Tabel 6.F: Recidive onder oud-bewoners naar uitstroomjaar	100
Tabel 6.G: Recidive onder oud-bewoners naar uitstroomwijze	101
Tabel 6.H: Recidive onder oud-bewoners naar uitstroomwijze met onderscheid tussen negatief en vrijwillig uitgestroomde bewoners	102
Tabel 6.I: Succes- en faalfactoren bij recidive op bi- en multivariaat niveau	105
Tabel 6.J: Factoren die de kans op recidive significant beïnvloeden op multivariaat niveau	106

OVERZICHT VAN DE FIGUREN

Figuur 4.A: Onderlinge samenhang van de sleutels	66
Figuur 5.A: Wijze van uitstroom	79
Figuur 5.B: Reden van negatieve uitstroom	80
Figuur 5.C: Positieve ten opzichte van negatieve uitstroom door de jaren heen	84
Figuur 6.A: Recidive onder oud-bewoners	93
Figuur 6.B: Frequentie van recidive onder gerecidiveerde oud-bewoners	94
Figuur 6.C: Type gepleegde delicten	94
Figuur 6.D: Recidive naar jaar van uitstroom	100
Figuur 6.E: Recidive onder oud-bewoners bij wie zowel de recidive als de uitstroomwijze bekend is, naar wijze van uitstroom	102
Figuur 6.F: Recidive onder negatief en vrijwillig uitgestroomde oud-bewoners bij wie zowel de recidive als de uitstroomwijze bekend is	103

1. INLEIDING

1.1. AANLEIDING

Per jaar komen er in Nederland meer dan 30.000 mensen vrij uit de gevangenis. Reïntegreren in de samenleving is vaak een moeilijk en problematisch proces, dat niet vanzelfsprekend lukt. Met alleen een plastic tasje met kleding en soms een strippenkaart is de eerste vrije dag doorkomen meteen al een beproeving. Ex-gedetineerden hebben vaak geen woonruimte, geen werk, geen inkomen en geen gezond sociaal netwerk. De kans is groot dat ze opnieuw in het criminele circuit belanden, zelfs bij het oprechte voornemen het leven te beteren.²

Exodus wil (ex-)gedetineerden helpen bij de terugkeer in de samenleving. In de tien huizen die nu onder Stichting Exodus Nederland (SEN) vallen, wordt opvang en begeleiding geboden aan ex-gedetineerden en gedetineerden in de laatste fase van hun detentie. Dit gebeurt door middel van een begeleidingsprogramma waarin veel nadruk wordt gelegd op het bieden van structuur en duidelijkheid. De vier sleutelgebieden van het integrale begeleidingsconcept zijn wonen, werken, relaties en zingeving. Het programma dient de deelnemers te leiden naar een zelfstandige plek in de samenleving en dient terugval in crimineel gedrag te voorkomen.³

De afgelopen jaren is de subsidie voor Exodus echter op de tocht komen te staan. Minister Donner van Justitie meent dat de reïntegratie van ex-gedetineerden niet onder de verantwoordelijkheid van zijn ministerie valt. Hij wil alleen een dagvergoeding betalen voor de bewoners die onder een justitiële titel in een Exodushuis zijn geplaatst. Begeleiding van ex-gedetineerden die vrijwillig het programma in een Exodushuis volgen, is volgens Donner een welzijnstaak voor gemeenten. Hij stelde dat de begeleiding van vrijwillig geplaatste bewoners vanaf 2006 gefinancierd moet worden vanuit de bestaande middelen voor maatschappelijke opvang, of uit particuliere middelen.⁴ Dit betekent dat de kosten gefinancierd moeten worden door gemeenten, fondsen, kerken en donaties. Daarnaast is ook onzeker wat in de toekomst de bijdrage van Justitie zal zijn voor de bewoners die in een justitieel kader aan het Exodusprogramma deelnemen.

Vanwege de onzekere financiële toekomst, vanwege de gestage groei van de organisatie, die de kinderschoenen is ontgroeid en vanwege de wens om inzicht te krijgen in het eigen functioneren, heeft SEN in 2004 besloten een longitudinaal onderzoek te laten verrichten naar de effectiviteit van het Exodusprogramma. Tot op dat moment was er weinig onderzoek naar de werkwijze van Exodus gedaan. Het laatste onderzoek dateerde uit 1998 en beperkte zich tot Exodus Den Haag,⁵ omdat andere Exodushuizen nog te kort draaiden of nog niet bestonden. Nieuw en grootschalig onderzoek was daarom wenselijk.

² Jaarverslag 2004.

³ Jaarverslag 2004.

⁴ Jaarverslag 2004.

⁵ Melissant 1998.

1.2. DE DEELONDERZOEKEN

Om de effectiviteit van Exodus over de breedte van de hele organisatie te meten is in het voorjaar van 2004 een start gemaakt met dit longitudinale evaluatieonderzoek. Voordat werd onderzocht of Exodus bijdraagt aan het terugdringen van recidive (de effectiviteit op de langere termijn), werd eerst de effectiviteit op de korte termijn onderzocht door te bestuderen in hoeverre Exodus er in slaagt de sleutelgebieden die ten grondslag liggen aan de methodiek (wonen, werken, relaties en zingeving) bij de deelnemers succesvol te verwezenlijken op het moment van hun uitstroom.

Daartoe openden Hoogewerf e.a. met een rapport over de Exodushuizen Den Bosch, Leiden en Utrecht.⁶ Vervolgens werd in 2005 door Kool en Vijfhuize het Exodushuis Rotterdam onder de loep genomen⁷ en Barney e.a. onderzochten de huizen in Den Haag, Drenthe en Venlo.⁸ Ook werd in 2005 door Vijfhuize de effectiviteit van Exodus op de langere termijn bestudeerd: hij onderzocht de recidive onder oud-bewoners.⁹ In 2006 werden de huizen Alkmaar, Amsterdam en Groningen onderzocht door Emmelot e.a.¹⁰ Daarnaast interviewde Konings oud-bewoners om te onderzoeken wat Exodus voor oud-bewoners heeft betekend op het gebied van wonen, werken, relaties en zingeving.¹¹

Al deze deelonderzoeken vormen de basis van dit eindrapport, waarin antwoord wordt gegeven op de vraag hoe effectief Exodus is.

1.3. DOELSTELLING VAN HET ONDERZOEK

Dit onderzoek naar Exodus betreft een evaluatieonderzoek. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van het 'evaluatiemodel voor interventies gericht op preventie van criminaliteit'.¹² Dit is een onderzoeksmodel dat speciaal voor evaluatieonderzoek naar criminaliteitsreducerende initiatieven is ontwikkeld. Het model bevat zowel een plan-, proces- als een effectevaluatie en het sluit aan bij het gedachtegoed van '*realistic evaluation*'. In hoofdstuk twee wordt hier verder op ingegaan.

Dit rapport beoogt inzicht te verschaffen in de effectiviteit van Exodus. Daartoe wordt onderscheid gemaakt tussen de effectiviteit op korte termijn en de effectiviteit op de lange termijn. Met korte-termijn-effectiviteit wordt bedoeld op de mate van succesvolheid van Exodus op het moment dat een bewoner het Exodushuis verlaat. De lange-termijn-effectiviteit heeft betrekking op de mate van recidive onder de oud-bewoners.

Naast het verschaffen van inzicht in de effectiviteit van Exodus heeft dit rapport tevens tot doel een overzicht te geven van de wijze waarop de op schrift

⁶ Hoogewerf e.a. 2004.

⁷ Kool & Vijfhuize 2005.

⁸ Barney e.a. 2005.

⁹ Vijfhuize 2006.

¹⁰ Emmelot e.a. 2006.

¹¹ Konings 2006.

¹² Korf 2003, zie Bijlage C.

staande methodiek in de verschillende Exodushuizen in de praktijk wordt gebracht.

1.4. VRAAGSTELLING

Deze doelstellingen leiden tot de volgende centrale probleemstelling van het evaluatieonderzoek: *Hoe effectief is Exodus?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het eerst van belang te weten hoe Exodus haar doelstellingen probeert te realiseren. Om duidelijkheid te verkrijgen in de gehanteerde methodiek en in de uitvoering van die methodiek in de praktijk worden bij respectievelijk de plan- en de procesevaluatie de volgende vragen beantwoord:

1. *Wat is de op schrift staande methodiek van Exodus (de planevaluatie)?*
2. *In hoeverre en op welke wijze worden de sleutelgebieden die aan de Exodusermethodiek ten grondslag liggen (wonen, werken, relaties & zingeving) verwezenlijkt tijdens het verblijf in het Exodushuis (de procesevaluatie)?*

Onder het begrip *methodiek* wordt in dit verband de invulling verstaan die Exodus geeft aan de vier sleutels wonen, werk, relaties en zingeving. Deze methodiek is op schrift gesteld in de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving.¹³ De sleutel *wonen* wordt door Exodus enerzijds ingevuld als het bieden van een woonplek, anderzijds als begeleiding op het gebied van wonen, uitmondend in een zelfstandige woonruimte. Onder de sleutel *werken* wordt verstaan het hebben van een dagbesteding (zoals (vrijwilligers)werk of een opleiding) en het leren van vaardigheden en het ontwikkelen van kwaliteiten met het doel in het eigen levensonderhoud te voorzien. De sleutel *relaties* omvat het aangaan, opbouwen, intensiveren en onderhouden van relaties met bijvoorbeeld familieleden, vrienden en collega's. Onder de sleutel *zingeving* wordt verstaan, dat de deelnemer enig zicht krijgt in de onderliggende drijfveren van zijn leven.

Na deze plan- en procesevaluatie, waarin respectievelijk de gehanteerde methodiek en de uitvoering van die methodiek in de praktijk is beschreven, kan de vraag naar de effectiviteit van Exodus beantwoord worden.

Zoals in de vorige paragraaf beschreven is, wordt bij de beantwoording van deze vraag onderscheid gemaakt naar effectiviteit op korte en op lange termijn. De korte-termijn-effectiviteit van Exodus heeft betrekking op de mate waarin bewoners succesvol uitstromen. De derde onderzoeksvraag luidt daarom:

3. *In hoeverre stromen bewoners succesvol uit?*

Daarbij wordt met name onderzocht bij welke bewoners en onder welke omstandigheden het verblijf bij Exodus leidt tot een succesvolle uitstroom.

Succesvol uitstromen betreft voor dit onderzoek de situatie waarin een bewoner die het Exodushuis verlaat ten tijde van vertrek een zelfstandige woonruimte

¹³ Bronsens 2001.

heeft gevonden en een dagbesteding heeft van ten minste 26 uur per week (hieronder valt betaald werk, vrijwilligerswerk en het volgen van een opleiding of een cursus). Aangezien de invulling van de sleutels relaties en zingeving voor iedere bewoner anders is en deze sleutels heel moeilijk zijn te meten, vallen zij buiten de ‘succes-definitie’ van dit onderzoek, hoewel er wel aandacht aan wordt besteed. In paragraaf 5.2 wordt nader op de definitieproblemen rond ‘succesvol uitstromen’ ingegaan.

Van de rol die Exodus mogelijk speelt voor een succesvolle uitstroom wordt de overstap gemaakt naar de laatste vraag. Deze legt een verbinding tussen het succesvol doorlopen van het Exodusprogramma en het leven daarna in de samenleving. De vraag wordt toegespitst op al dan niet terugvallen in crimineel gedrag. Het gaat hier om het lange-termijn-effect:

4. *Is de recidive bij bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond lager dan bij bewoners die het Exodusprogramma niet succesvol hebben doorlopen (lange termijn effect)?*

In dit onderzoek wordt de algemene recidive¹⁴ onder de oud-bewoners van de Exodushuizen onderzocht. Net als bij de recidivemonitor van het WODC wordt ‘recidive’ hier gedefinieerd als het opbouwen van nieuwe justitiecontacten sinds de uitgangszaak.¹⁵ Het gaat er hier om of een oud-bewoner sinds zijn vertrek uit een Exodushuis opnieuw in een strafzaak betrokken is geweest naar aanleiding van een misdrijf.

1.5. ONDERZOEKSMETHODEN

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn in de verschillende deelonderzoeken de volgende onderzoeksmethoden gehanteerd:

Literatuurstudie

Naast literatuur met betrekking tot evaluatieonderzoek en criminologische theorieën zijn tevens documenten van Exodus bestudeerd, zoals de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving,¹⁶ huisregelovereenkomsten, en verschillende nieuwsbrieven en jaarverslagen van Exodus.

Participerende observatie

De onderzoekers hebben verschillende programmaonderdelen van Exodus bijgewoond, zoals een thema-avond, een sportactiviteit, het gezamenlijk eten en bewonersvergaderingen. Verder zijn zij aanwezig geweest bij teamvergaderingen, ochtend-, middag- en avonddiensten en een kerstdiner. Gedurende de bijgewoonde programmaonderdelen is het doel van het onderzoek steeds aan de medewerkers en de bewoners

¹⁴ In tegenstelling tot de speciale recidive, waarbij het gepleegde strafbare feit gelijksoortig is aan het eerder gepleegde strafbare feit. Die gelijksoortigheid is bij algemene recidive niet vereist.

¹⁵ Wartna 2004.

¹⁶ Bronsens 2001.

bekend gemaakt. Met de participerende observatie werd beoogd een beeld te vormen van de wijze waarop in de praktijk uitvoering wordt gegeven aan de vier sleutels.

Interviews

Bij bewoners en medewerkers zijn tevens interviews afgenomen om duidelijk te krijgen hoe Exodus in de praktijk invulling geeft aan de vier sleutels. Bij enkele onderzoeken zijn ook oud-bewoners geïnterviewd.¹⁷ Door semi-gestructureerde interviews af te nemen konden de antwoorden op de vragen onderling vergeleken worden, terwijl de geïnterviewde bewoners en medewerkers hun verhaal goed kwijt konden.

Met betrekking tot de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten dient vermeld te worden dat (oud-)bewoners vrijwillig aan het onderzoek hebben meegewerkt. Dit kan van invloed zijn op de resultaten omdat bewoners die vrijwillig meewerken aan een onderzoek vaak niet dezelfde motivatie en achtergronden hebben als bewoners die weigeren mee te werken.

Dossieranalyse

Op basis van gegevens die bij Exodushuizen voorhanden zijn, zoals aanmeldingsformulieren, persoonlijke dossiers en registraties van (oud-)bewoners, is in de verschillende deelonderzoeken onderzocht of de uitvoering van de modules in de praktijk aansluit bij de officiële methodiek en in welke mate invulling is gegeven aan de vier sleutels op het moment dat de bewoner het Exodushuis verlaat.

Naast aanmeldingsformulieren, persoonlijke dossiers en registraties van (oud-)deelnemers zijn voor het deelonderzoek naar de recidive onder oud-bewoners bij de CJD de strafbladen geraadpleegd.

Daarnaast is voor dit deelonderzoek naar de recidivecijfers een databestand opgezet, gebaseerd op gegevens van Stichting Exodus Nederland. Deze gegevens zijn vervolgens aangevuld met informatie van de verschillende huizen.¹⁸ In het databestand zijn gegevens opgenomen van bewoners van Exodushuizen tot en met juni 2005. Dit databestand wordt als bron gebruikt voor de analyses in dit onderzoek. Resultaten in dit onderzoek met betrekking tot verblijfstitel en succesvolle uitstroom kunnen daarom afwijken van de resultaten in de verschillende deelonderzoeken, omdat daar gewerkt is met gegevens die uitsluitend door het huis beschikbaar zijn gesteld.

Voor alle deelonderzoeken geldt dat de gegevens en informatie van (oud-)bewoners en medewerkers geanonimiseerd zijn verwerkt.

¹⁷ Vijfhuizen 2006, Konings 2006.

¹⁸ Zie § 5.3 voor een uitgebreidere beschrijving van het databestand.

1.6. VERANTWOORDING

Dit eindrapport is gebaseerd op de verschillende deelonderzoeken die vanaf 2004 hebben plaatsgevonden. Hoewel de verschillende deelonderzoeken door steeds andere onderzoekers zijn uitgevoerd, wordt uniformiteit in de wijze van onderzoek gewaarborgd doordat alle onderzoeken onder begeleiding van Moerings hebben plaatsgevonden.

Het is van belang te realiseren dat de gepresenteerde data bij de verschillende Exodushuizen betrekking hebben op het moment dat het onderzoek in dat huis heeft plaatsgevonden. Doordat sommige huizen al in 2004 in het onderzoek betrokken zijn, kan het voorkomen dat de gepresenteerde data (bijvoorbeeld met betrekking tot het aantal medewerkers) niet meer in overeenstemming zijn met de huidige situatie. Ontwikkelingen die huizen hebben doorgemaakt na het moment waarop ze onderzocht zijn, worden derhalve niet in dit onderzoek verdisconteerd.¹⁹

Andere methodologische kwesties, bijvoorbeeld met betrekking tot de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten, worden in hoofdstuk twee besproken.

In verband met de leesbaarheid van het rapport en om de anonimiteit van bewoners en medewerkers te garanderen, is steeds gekozen voor het gebruik van ‘hij’, ‘de bewoner’ of ‘de medewerker,’ terwijl het in werkelijkheid ook om de vrouwelijke varianten kan gaan.

1.7. LEESWIJZER

Voordat vragen over de effectiviteit van Exodus beantwoord kunnen worden, wordt eerst in hoofdstuk drie beschreven wat de doelstellingen en achtergronden van Exodus zijn en wat de methodiek is die Exodus hanteert bij de begeleiding van de bewoners. Het betreft hier de beschrijving van de methodiek, zoals die door Exodus op papier is gesteld in de begeleidingsfilosofie en methodiek-beschrijving.²⁰ Dit deel van het onderzoek is de planevaluatie.

Vervolgens wordt in hoofdstuk vier beschreven op welke wijze in de verschillende huizen aan deze methodiek uitvoering wordt gegeven in de praktijk. Daar gaat het om de procesevaluatie. Na de beschrijving van de methodiek en van de praktijk wordt in hoofdstuk vijf de korte-termijn-effectiviteit van Exodus onderzocht: in hoeverre stromen bewoners succesvol uit? Vervolgens wordt in hoofdstuk zes onderzocht of oud-bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond, minder recidiveren dan oud-bewoners die niet succesvol zijn uitgestroomd. Allereerst zal echter nader worden ingegaan op het doel en de kenmerken van evaluatieonderzoek, met bijzondere aandacht voor ‘*realistic evaluation*’.

¹⁹ Hoewel ontwikkelingen niet uitdrukkelijk onderzocht zijn, worden zij, waar bekend, wel in een voetnoot genoemd.

²⁰ Bronsens 2001.

2. EVALUATIEONDERZOEK

2.1. INLEIDING

Dit onderzoek naar Exodus betreft een evaluatieonderzoek. Een evaluatieonderzoek strekt er niet alleen toe effecten van een interventie bloot te leggen, maar heeft ook tot doel inzicht te bieden in het proces dat tot die effecten leidt.

De traditionele wijze van evaluatieonderzoek verloopt volgens het OXO-model, een term die ontworpen is door Campbell.²¹ Het basisprincipe luidt als volgt: bij twee volkomen gelijke groepen (idealiter zelfs meerdere groepen die identiek aan elkaar zijn) worden metingen verricht, de zogenaamde nulmeting. Hierna wordt de ene groep onderworpen aan een interventie, dit in tegenstelling tot de andere groep, de controlegroep. Na afloop van de interventie worden beide groepen nogmaals gemeten en worden de veranderingen tussen beide groepen vergeleken. De verandering bij de behandelde groep ten opzichte van de onbehandelde controlegroep is dan het effect van de interventie.

Er kleven de nodige nadelen aan dit traditionele evaluatiemodel. Ten eerste is er het probleem van een controlegroep. Naast het feit dat het moeilijk is om een groep mensen te vinden die 'gelijk' is aan de testgroep, kan het ethisch onverantwoord zijn om mensen een bepaalde interventie te weigeren omdat zij als controlegroep moeten fungeren. Voor dit onderzoek is dan ook geen gebruik gemaakt van een controlegroep.

Het tweede probleem is het *black-box* probleem.²² Als de nameting aantoont dat er verschillen zijn met de voormeting, zegt dit nog niets over de oorzaak van die verschillen: waarom is er een effect van de interventie? Doordat het onderzoek niet in een laboratorium plaatsvindt, maar in de 'sociale werkelijkheid', kunnen vele factoren van invloed zijn op het gedrag van de onderzoeksgroepen. De elementen van de interventie die essentieel zijn voor de verandering blijven daarom onduidelijk.

Het derde probleem bij traditioneel evaluatieonderzoek is de nadruk die gelegd wordt op cijfers. In sommige onderzoeken wordt zoveel nadruk op de cijfers gelegd, dat de processen en achtergronden die daaraan ten grondslag liggen onvoldoende aandacht krijgen. Hiernaast is er het probleem van de betrouwbaarheid van de data. Gegevens worden bij instellingen meestal geregistreerd met het oog op de eigen bedrijfsvoering, en niet primair ten behoeve van onderzoek. Registraties van data zijn daarom vaak afhankelijk van prioriteiten die bij die instellingen gesteld worden. De gegevens kunnen dus een vertekend beeld van de werkelijkheid vormen.

Om deze problemen bij evaluatieonderzoek te ondervangen wordt dit onderzoek uitgevoerd in de gedachtegang van '*realistic evaluation*'.

²¹ Pawson & Tilley 2004: De term OXO-model duidt op achtereenvolgens de eerste meting (Observatie1), de interventie (X) en ten slotte de nameting (Observatie2).

²² Pawson & Tilley 2004.

2.2. REALISTIC EVALUATION

Volgens Pawson en Tilley kunnen veel problemen van het traditionele evaluatieonderzoek worden voorkomen door vooral *realistisch* te werk te gaan bij een evaluatieonderzoek.²³ Bij *realistic evaluation* draait het om drie basiselementen; 'real', 'realist' en 'realistic'.

Met betrekking tot de werkelijkheid (*the real*) is het van belang dat misdaad nu eenmaal echt bestaat, net zoals programma's die proberen misdadigers te resocialiseren. De werkelijkheid (bijvoorbeeld een resocialisatieprogramma) is afhankelijk van de wisselwerking, onenigheid en machtsstrijd tussen individuen en organisaties. Bij het onderzoek moet de gehele context van het programma in het oog gehouden worden. Om de invloeden van de omgeving op het programma te begrijpen is een sociologisch begrijpen of 'verstehen' noodzakelijk.

Vervolgens moet ook de onderzoeker een realist zijn. Hoewel er kritische kanttekeningen gemaakt kunnen worden bij het gebruik van cijfers en statistieken, zijn deze nu eenmaal noodzakelijk om, samen met ander materiaal, tot een gewogen oordeel te komen met betrekking tot de effectiviteit van het Exodusprogramma. Hiernaast moet er een realistische, academische methodiek gebruikt worden. Een goede wetenschappelijke basis is nodig om tot een afgewogen oordeel of evaluatie te komen. Tot een goede wetenschappelijke basis behoren ook de nodige cijfers. Sommige cijfers zijn nu eenmaal essentieel voor een goede analyse, zoals in dit geval het recidivecijfer onder oud-bewoners van Exodus.

Het laatste basiselement van *realistic evaluation* draait om het praktische gedeelte van de evaluatie. Een evaluatie heeft een doel, in dit onderzoek bijvoorbeeld het overdragen van kennis over de effectiviteit van Exodus. In het onderzoeksrapport moet de informatie dan ook duidelijk worden overgedragen aan degenen die in dit programma werkzaam zijn. Het rapport mag niet door wetenschappelijk taalgebruik, vaktermen en wiskundige vergelijkingen onleesbaar zijn.

Om de evaluatie zo helder mogelijk te laten zijn stellen Pawson en Tilley dat evaluatieonderzoek het best kan worden uitgevoerd aan de hand van een zogenaamde CMO-configuratie; (C)ontext+(M)echanism=(O)utcome.

2.3. CMO-CONFIGURATIE

De CMO-configuratie richt zich op de vraag: wat maakt dat een programma werkt, voor wie en onder welke omstandigheden? Toegepast op het onderhavige onderzoek, wordt de formule (C)+(M)=(O) als volgt uitgelegd.

(C) staat voor de (sociale) context of omstandigheden waarbinnen het mechanisme wordt toegepast. De sociale context bestaat uit (ex-)gedetineerden binnen het Exodusprogramma die moeten resocialiseren in de maatschappij. (M) staat voor het mechanisme; het Exodusprogramma dat wordt toegepast op deze

²³ Pawson & Tilley 2004.

(ex-)gedetineerden. Het mechanisme kan worden blootgelegd door de vraag te stellen: wat is het binnen het programma, dat ervoor zorgt dat iemand (de deelnemer aan het programma) verandert? (O) staat voor de uitkomst of het resultaat van het programma. Het programma doelt op de korte termijn op succesvolle uitstroom van de bewoners en op de lange termijn op resocialisatie van (ex-)gedetineerden in de maatschappij.

Om *realistic evaluation* uit te voeren moet dus niet alleen het resultaat, maar ook het mechanisme en de context duidelijk worden. Bij dit onderzoek is het mechanisme het Exodusprogramma en de context wordt gevormd door de omstandigheden in het Exodushuis, waaronder de uitvoering van de methodiek in de praktijk bij de concrete bewoners. Deze wordt onderzocht door observaties en door interviews af te nemen bij begeleiders en (oud-)bewoners van de Exodushuizen. In het kader van *realistic evaluation* is het belangrijk om in de gaten te houden in hoeverre er sociaal wenselijk geantwoord wordt. Sociaal wenselijke antwoorden gaan immers ten koste van ‘de werkelijkheid’. Door veel verschillende medewerkers en bewoners te interviewen en door veel verschillende programmaonderdelen te observeren is getracht een zo realistisch mogelijk beeld te vormen van de Exoduspraktijk.

Een voordeel van *realistic evaluation* is dat het ontbreken van een controlegroep minder problematisch is dan bij het oude OXO-model. Bij *realistic evaluation* kan het ontbreken van een controlegroep deels gecompenseerd worden door realistisch met de onderzoeksresultaten om te gaan. Wanneer de gegevens goed in hun context worden beschouwd en de onderzoeksresultaten van kritische kanttekeningen worden voorzien, is er geen belemmering om een evaluatieonderzoek uit te voeren zonder controlegroep.

Het evaluatiemodel dat voor dit onderzoek is gebruikt, sluit goed aan bij het gedachtegoed van *realistic evaluation*. In de volgende paragraaf wordt nader op het gehanteerde evaluatiemodel ingegaan.

2.4. HET EVALUATIEMODEL VOOR INTERVENTIES GERICHT OP PREVENTIE VAN CRIMINALITEIT

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van het ‘evaluatiemodel voor interventies gericht op preventie van criminaliteit’.²⁴ Dit is een onderzoeksmodel dat speciaal voor evaluatieonderzoek naar criminaliteitsreducerende initiatieven is ontwikkeld. Vragen die op basis van het model beantwoord moeten worden zijn onder meer: Wat is de doelstelling, de doelgroep en de interventie? Waarop is de doelstelling gebaseerd? Hoe is de interventie uitgevoerd? Is de doelstelling behaald? Is de doelstelling behaald door de interventie? Waren er ook onvoorziene of onbedoelde (bij)effecten van de interventie? En zijn de opgedane ervaringen generaliseerbaar?

Het model bevat zowel een gedeelte plan- als proces- en effectevaluatie. Hieronder worden deze fasen verder uitgewerkt.

²⁴ Korf 2003, zie Bijlage C.

PLANEVALUATIE

De eerste fase van de evaluatieketen van het evaluatiemodel voor interventies gericht op preventie van criminaliteit is de planevaluatie. De planevaluatie wordt, zoals Swanborn het typeert, van achter het bureau uitgevoerd: bestaande informatie wordt verzameld.²⁵ Centraal staat de vraag, welke effecten van het programma ‘op papier’ verwacht mogen worden.²⁶ Deze vraag wordt in twee stappen beantwoord.

Ten eerste wordt nagegaan welke vooronderstellingen aan de uitvoering van het programma ten grondslag liggen (de programmatheorie). Daarbij wordt de bestaande doelstelling van het programma onder de loep genomen en wordt gekeken naar de doelgroep, het soort interventie en voorgaande, soortgelijke projecten. Kortom: een theoretische invalshoek. Daarbij gaat het niet alleen om theoretische invalshoeken van Exodus als organisatie, het programma wordt ook vanuit criminologische theorieën onderbouwd.

Het tweede gedeelte van de planevaluatie bestaat uit een inventarisatie van factoren waardoor het programma geacht wordt succesvol te zijn.²⁷ Het vaststellen van de gronden op basis waarvan wordt aangenomen dat de geplande interventie succesvol zou zijn, is met name van belang voor het vervolg van het evaluatieonderzoek.

Door deze eerste fase van het evaluatieonderzoek kan de bestaande situatie beter begrepen worden en kunnen er aanbevelingen gedaan worden die de zogenaamde ‘ontwerpproblemen’ kunnen ondervangen.²⁸

In hoofdstuk drie worden de resultaten van de planevaluatie beschreven: Exodus ‘op papier’. Bij deze planevaluatie is voornamelijk de literatuurstudie als onderzoeksmethode gehanteerd.

PROCESEVALUATIE

De tweede fase in de evaluatieketen is de procesevaluatie. Waar bij de planevaluatie vooral naar de theorie en het programma op papier wordt gekeken, gaat het bij de procesevaluatie vooral om de werking van het programma in de praktijk. Centrale vraag bij de procesevaluatie is of het programma wordt uitgevoerd zoals het bedoeld is (programma-integriteit); niet alleen in termen van de organisatie in en rond het project, maar ook in termen van de processen die op individueel niveau zouden moeten leiden tot de gewenste (gedrags)-veranderingen.²⁹

In hoofdstuk vier worden de resultaten van deze procesevaluatie beschreven: Exodus ‘in de praktijk’. Bij deze procesevaluatie zijn voornamelijk observaties, interviews en dossieranalyses als onderzoeksmethoden gehanteerd.

²⁵ Swanborn 1999.

²⁶ Wartna 2004.

²⁷ Korf 2003.

²⁸ Swanborn 1999.

²⁹ Wartna 2004.

EFFECTEVALUATIE

De derde en laatste fase in de evaluatieketen is de effectevaluatie. In deze fase wordt vastgesteld of en in hoeverre het programma aan de verwachtingen voldoet.³⁰ In deze studie wordt onderzocht of het Exodusprogramma effectief is. Bij het bepalen van de effectiviteit van Exodus wordt onderscheid gemaakt tussen effectiviteit op de korte termijn en effectiviteit op de lange termijn.

De korte-termijn-effectiviteit heeft betrekking op de mate waarin Exodus erin slaagt bij de bewoners de sleutelgebieden te verwezenlijken voordat zij het huis verlaten. Kortom: In hoeverre stromen bewoners succesvol uit? Deze vraag wordt in hoofdstuk vijf beantwoord.

De effectiviteit van Exodus op de lange termijn ziet op de mate van recidive onder oud-bewoners. Exodus beoogt immers bij te dragen aan de resocialisatie van (ex-)gedetineerden en recidive onder oud-bewoners te verminderen. De vraag of oud-bewoners die succesvol het Exodusprogramma hebben doorlopen, minder vaak recidiveren dan andere oud-bewoners, wordt in hoofdstuk zes beantwoord. Bij deze effectevaluatie zijn voornamelijk dossieranalyses en interviews als onderzoeksmethoden gehanteerd.

³⁰ Wartna 2004.

3. PLANEVALUATIE: DOELSTELLINGEN EN ACHTERGRONDEN VAN EXODUS

3.1. INLEIDING

De eerste fase van het evaluatieonderzoek betreft de planevaluatie. In dit hoofdstuk wordt daarom beschreven welke vooronderstellingen aan de uitvoering van het programma ten grondslag liggen. Achtereenvolgens zal worden ingegaan op de achtergronden, de doelstellingen, de organisatiestructuur en de doelgroep van Exodus, de voorwaarden voor een verblijf in een Exodushuis, en de aanmeldings- en intakeprocedure. Daarna wordt de methodiek van Exodus uiteengezet.

Bij de beschrijving van de wijze waarop Exodus ‘op papier’ werkt, wordt het Exodusprogramma niet alleen onderbouwd vanuit theoretische invalshoeken die Exodus als organisatie zelf hanteert (de methodiekbeschrijving), maar ook criminologische theorieën worden gebruikt om de verwachte effectiviteit van Exodus te onderbouwen.

3.2. DE ACHTERGROND VAN EXODUS

De identiteit van Exodus ligt in het geloof, met name in de joods-christelijke traditie. De naam Exodus heeft betrekking op de uittocht van het volk Israël uit Egypte. Een grote uittocht, net als de jaarlijkse uitstroom van gedetineerden uit de gevangenis. Zoals de Exodus voor het volk Israël bevrijding en een nieuw leven betekende, wil ook stichting Exodus (ex-)gedetineerden de mogelijkheid bieden om een nieuw leven te beginnen en ervoor zorgen dat ze niet terugvallen in de criminaliteit.

In 1981 nam het justitiepastoraat van de penitentiaire inrichting te Scheveningen, in samenwerking met vrijwilligers, het initiatief tot een opvangplaats voor ex-gedetineerden. Uit dit initiatief ontstond in 1986 het eerste Exodushuis in Den Haag.³¹ Eind jaren '80 is de organisatie professioneler geworden en deden de beroepsmedewerkers hun intrede. De organisatie groeide explosief in de jaren '90.

3.3. DE ORGANISATIE

Exodus is een organisatie die opvang en begeleiding biedt aan (ex-)gedetineerden. Tijdens het verblijf in het Exodushuis worden (ex-)gedetineerden voorbereid op een terugkeer in de samenleving. Inmiddels bestaan er tien Exodushuizen, verdeeld over het hele land. Daarnaast zijn er twee Exodushuizen

³¹ Bronsens 2001.

in oprichting, in Twente en in Zuid-Limburg.³² De Exodushuizen zijn onafhankelijke stichtingen, wat ervoor zorgt dat de regionale mogelijkheden optimaal worden benut, terwijl landelijk een gezamenlijke kwaliteit en identiteit gewaarborgd blijft.³³ De Exodushuizen werken samen op alle terreinen die het lokale belang overstijgen, hebben dezelfde doelstelling, verbinden zich tot eenzelfde begeleidingsmethodiek en werken vanuit eenzelfde levenbeschouwelijke oriëntatie.³⁴

De gestage groei van het aantal Exodushuizen maakte een orgaan voor ondersteuning, kwaliteitsbewaking en beleidsontwikkeling noodzakelijk: Stichting Exodus Nederland (SEN), opgericht in 1997. SEN is het overkoepelende orgaan van alle Exodushuizen. Doel van de stichting is om het keurmerk en de verdere ontwikkeling van Exodus te bewaken en te controleren. Als landelijk facilitair bureau verleent SEN haar diensten aan de Exodushuizen. Zij is ondermeer verantwoordelijk voor het totale proces van de administratie en de controle daarop bij de samenwerkende stichtingen. Daarnaast onderhoudt SEN voor alle Exodushuizen de werkrelaties met de overheid en instituten, zoals de betrokken ministeries, de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en reclasseringsinstellingen. Tevens draagt de organisatie zorg voor deskundigheidsbevordering van alle medewerkers van de Exodushuizen, het kwaliteitsbeleid, de methodiekvorming en de landelijke uitvoering betreffende fondsenwerving.

SEN wordt bestuurd door een Algemeen Bestuur, waarvan vijf leden het Dagelijks Bestuur vormen. Daarnaast heeft ieder Exodushuis het recht om één lid van het Algemeen Bestuur voor te dragen. Ten slotte kent het Algemeen Bestuur ook nog leden die vanwege hun deskundigheid of achtergrond gevraagd zijn zitting te nemen in het bestuur. Daarnaast overleggen de penningmeesters van de Exodusstichtingen in het Penningmeesteroverleg voor afstemming van en advisering over financieel-administratieve zaken.

Voor afstemming en uitvoering van het beleid is het Landelijk Overleg Managers (LOM) in het leven geroepen. Aan het LOM (dat onder voorzitterschap van de directeur van SEN staat) nemen de managers van alle Exodushuizen deel, als mede de plaatsingsconsulent en de sectordirecteur Vrijwilligers & Kerkzaken van SEN. Stafmedewerkers van SEN dragen op hun inhoudelijke vakgebied bij aan de vergaderingen.

De Sector Vrijwilligers & Kerkzaken maakt ook onderdeel uit van Exodus. Deze Sector heeft haar oorsprong in de Interkerkelijke Stichting tot bevordering van Nazorg aan ex-gedetineerden (ISNA), die formeel gefuseerd is met SEN in juli 2003. De Sector coördineert het werk van ruim vijftig vrijwilligersgroepen en vrijwilligerstaken rond de huizen, verspreid over het land.³⁵

³² In het najaar van 2006 is de oprichting van Exodus Twente gestaakt vanwege problemen met omwonenden bij het vinden van geschikte huisvesting.

³³ Jaarverslag 2004.

³⁴ Jaarverslag 2004.

³⁵ Jaarverslag 2004.

Recent is SEN uitgebreid met de coördinerende en dienstverlenende functie van het centraal aanmeldingsteam (CAT). Dit CAT heeft als doel de kwaliteit en de kwantiteit van de bezetting van de Exodushuizen te vergroten. Dit doet zij onder meer door de dienstverlening aan verwijzers en gedetineerden te optimaliseren en te zorgen voor een optimale bezetting van de Exodushuizen.³⁶ De oprichting van het CAT brengt tevens mee dat Exodus meer als een eenheid naar buiten toetreedt. Exodus Groningen, Rotterdam, Den Haag en Venlo doen echter nog niet mee aan deze centrale intake.³⁷

Landelijk werkten er op 31 december 2005 168 personen bij Exodus (94,8 fte).³⁸ Daarnaast kan Exodus rekenen op de inzet van ongeveer 94 vrijwilligers, verdeeld over de tien Exodushuizen.³⁹ De honderd bestuursleden zijn ook vrijwilligers.

3.4. DE EXODUSHUIZEN

Vanaf eind jaren '90 is Exodus snel gegroeid. Na Den Haag (1986) ontstonden er nieuwe Exodushuizen in Utrecht (1995), Amsterdam (1997) en Alkmaar (1998). In 2000 ontstond het Exodushuis in Den Bosch en in 2001 de huizen in Rotterdam, Leiden en Groningen. Exodus Venlo, ontstaan in 2003, is een huis specifiek voor vrouwen met eventuele kinderen. Exodus Stoel Drenthe (2004) heeft sociaal en psychisch zwakkere (ex-)gedetineerden als doelgroep. In Twente en in Zuid-Limburg zijn Exodushuizen in oprichting. Daarnaast zijn enkele huizen (Utrecht, Den Bosch en Rotterdam) hard op zoek naar vervangende, dan wel aanvullende behuizing.

De capaciteit van de Exodushuizen is gegroeid van 112 bedden in 2003, naar 149 bedden in 2005.⁴⁰ Jaarlijks vangt Exodus echter veel meer (ex-)gedetineerden op. Dit is mogelijk doordat de gemiddelde programmaduur korter is dan een jaar (gemiddeld 10 maanden) en ook doordat bewoners voortijdig uitvallen. In 2004 zijn er in totaal 307 bewoners geweest in de Exodushuizen.⁴¹ Inmiddels kunnen de huizen jaarlijks ongeveer 350 tot 400 (ex-)gedetineerden opvangen.

In alle tien de (bestaande) Exodushuizen wordt dezelfde methodiek gehanteerd (zie § 3.10). Verder verschillen de huizen in veel opzichten van elkaar. Ten eerste verschillen de huizen in grootte. Het grootste huis heeft plaats voor zestien personen, terwijl het kleinste huis negen bedden herbergt.⁴² Verder verschilt het type behuizing: naast een aantal verbonden rijtjeshuizen (Utrecht) zijn er bijvoorbeeld vestigingen in een voormalige kleuterschool (Amsterdam), een oud klooster (Den Bosch), een monumentaal Leids pand en een monumen-

³⁶ Exodus Info 2005.

³⁷ Zie § 4.4.

³⁸ Jaarverslag 2004.

³⁹ Totaal zijn er in 2005 1385 vrijwilligers actief geweest voor Exodus. Daarvan zijn er 94 vrijwilliger in een Exodushuis. De rest is actief op het gebied van inzorg, nazorg, of bestuur.

⁴⁰ Vijfhuizen & Moerings 2005.

⁴¹ Jaarverslag 2004.

⁴² Cijfers uit 2003.

taal pand dat voorheen een hotel was voor KPN-personeel (Rotterdam). Ook verschillen de huizen in de contacten met de buurtbewoners. In het ene huis zijn deze contacten intensiever dan in het andere huis. Daarnaast verschillen huizen onder meer in personele bezetting en in contacten met arbeidsbureaus, met de schuldhulpverlening, met het maatschappelijk werk en met woningcorporaties.

3.5. DE DOELSTELLING VAN EXODUS

Exodus biedt opvang en begeleiding aan ex-gedetineerden en aan gedetineerden in de laatste fase van hun detentie. Dit gebeurt door middel van een integraal begeleidingsprogramma waarin veel nadruk wordt gelegd op het bieden van structuur en duidelijkheid. Volgens Exodus 'bestaat het dagelijks leven uit een aantal domeinen en wordt de levensloop van een mens bepaald door een aantal keuzes ten aanzien van deze domeinen'.⁴³ De vier sleutels van dit integrale begeleidingsconcept zijn wonen, werken, relaties en zingeving. De ontwikkeling van deze sleutelgebieden bij de bewoner staat centraal in het programma. Het programma dient de deelnemers te leiden naar een zelfstandige plek in de samenleving en dient terugval in crimineel gedrag te voorkomen.

De volgende doelstellingen bij de begeleiding van de (ex-)gedetineerden stelt Exodus zich uitdrukkelijk in het jaarverslag:⁴⁴

- Exodus wil vanuit een christelijke identiteit kansen bieden aan mensen die willen stoppen met criminaliteit en aan een nieuwe toekomst willen werken;
- Exodus wil bijdragen aan het verlagen van de recidive en het terugdringen van de criminaliteit;
- Exodus wil haar werk in de samenleving inbedden door het creëren van een breed maatschappelijk draagvlak;
- Exodus wil een schakel zijn in de keten van maatschappelijke organisaties en groepen vrijwilligers die ieder vanuit hun eigen invalshoek een bijdrage leveren aan de veiligheid in de samenleving;
- Exodus zoekt samenwerking en uitwisseling van kennis en ervaring met vergelijkbare organisaties en groepen vrijwilligers om haar werk meer kracht te geven en de efficiëntie te vergroten;
- Exodus wil op een open en transparante wijze inzicht geven in haar resultaten, werkwijze en besteding van middelen;
- Exodus wil een werkomgeving die bestaat uit gemotiveerd personeel en wordt gekenmerkt door een open informeel karakter.

De eerste twee doelstellingen hebben uitdrukkelijk betrekking op de resocialisatie van (ex-)gedetineerden. De eerste doelstelling, het bieden van kansen aan mensen die willen stoppen met criminaliteit en aan een nieuwe toekomst willen werken, kan beschouwd worden als de korte-termijn-doelstelling van Exodus. Het komt er op neer dat Exodus aan (ex-)gedetineerden een

⁴³ Bronsens 2001.

⁴⁴ Jaarverslag 2004.

integraal begeleidingsprogramma wil bieden: Er wordt naar gestreefd bij de deelnemers van het Exodusprogramma de sleutelgebieden wonen, werken, relaties en zingeving voldoende te ontwikkelen.

De tweede doelstelling, het bijdragen aan het verlagen van de recidive en het terugdringen van de criminaliteit, kan beschouwd worden als de lange-termijn-doelstelling.

3.6. DE DOELGROEP VAN EXODUS

Het Exodusprogramma is gericht op gedetineerden in de laatste fase van detentie en op ex-gedetineerden. Hoewel Exodus voortkomt uit de christelijke traditie en daarin haar inspiratie vindt, benadrukt zij dat de huizen openstaan voor iedereen. Niet alle (ex-)gedetineerden komen echter in aanmerking voor deelname aan het Exodusprogramma. De doelgroep van Exodus bestaat uit (ex-)gedetineerde mannen en vrouwen vanaf achttien jaar, die in bezit zijn van geldige identiteitspapieren of een verblijfsvergunning.

Motivatie is één van de belangrijkste voorwaarden om geplaatst te worden in een Exodushuis en deel te nemen aan het programma: (toekomstige) bewoners moeten bereid zijn om te stoppen met delinquent gedrag, om verplichte programmaonderdelen te volgen, om zich aan afspraken en regels te houden en om begeleiding te aanvaarden. Andere vereisten zijn dat deelnemers willen werken of naar school willen gaan en dat ze duidelijk kunnen maken wat ze willen leren en waar ze hulp bij nodig hebben. Uiteraard gelden er binnen de Exodushuizen huisregels die de sfeer en veiligheid in het huis ten goede komen. Een van de belangrijkste regels is dat alcohol en drugs niet zijn toegestaan, bewoners worden daarop regelmatig gecontroleerd.⁴⁵ Overtreding van de regels kan ertoe leiden dat het programma wordt beëindigd.

(Ex-)gedetineerden die in aanmerking komen voor een verblijf in een Exodushuis, hebben allen een bepaalde problematiek, waardoor zij niet zelfstandig kunnen resocialiseren en zelfstandig de criminaliteit de rug toe kunnen keren. De problematiek bij (toekomstige) bewoners van Exodus kan ondermeer bestaan uit het hebben van een beperkt sociaal netwerk, een beperkte ontwikkeling van sociale en praktische vaardigheden, moeite met leefritme en discipline, moeite met het omgaan met geld, schulden, weinig weerbaarheid, grote kwetsbaarheid, een verslavingsachtergrond, gezinsproblematiek, een korte spanningsboog, en weinig scholing.⁴⁶ Mensen met dergelijke problemen hebben belang bij het aanleren van bepaalde basisvaardigheden met betrekking tot wonen, werk, relaties en zingeving: het Exodusprogramma kan echt wat voor hen betekenen.

Exodus stelt echter nadrukkelijk dat het geen therapeutische instelling is. Onvoldoende vaardigheden of persoonlijke draagkracht zijn daarom contra-indicaties voor plaatsing, net als het hebben van overheersende problematiek op

⁴⁵ Zie § 3.10 voor een verdere beschrijving van de huisregels.

⁴⁶ Bronsens 2001.

het gebied van psychiatrie, verslaving of agressie. Hierdoor wordt deelname aan het programma namelijk niet haalbaar geacht, wordt de kans op terugval in gebruik zeer groot geacht en kunnen de belangen en/of veiligheid van medebewoners worden geschaad. Met de aansluiting van Exodus Stoel Drenthe in mei 2004 is de doelgroep overigens enigszins verbreed omdat dit Drentse huis wel (ex-)gedetineerden opneemt met een sociale achterstand of een verstandelijke beperking.

Het type delict dat een potentiële bewoner heeft gepleegd, is in principe niet van belang. In de praktijk blijkt het echter niet wenselijk te worden geacht om bijvoorbeeld veel zedendelinquenten in één huis te plaatsen.⁴⁷

3.7. VERBLIJFSTITEL

Een deelnemer kan op verschillende gronden in een Exodushuis worden geplaatst. De deelnemers worden ofwel vrijwillig geplaatst, ofwel onder een justitiële titel. Voor deelnemers aan het programma met een justitiële titel ontvangt Exodus een vergoeding van het Ministerie van Justitie. Vrijwillige deelname valt buiten de begroting van justitie en wordt gefinancierd door fondsen, giften en donaties van kerken en particulieren en lokale overheden.⁴⁸ Exodus streeft er naar dat ongeveer 50% van de plaatsen door justitieel geplaatsten wordt ingenomen en dat de andere 50% beschikbaar is voor vrijwillige plaatsingen. Met de afnemende financiële mogelijkheden voor vrijwillige plaatsingen komt deze verdeling echter sterk onder druk te staan.

Een verblijf in een Exodushuis op justitiële titel kan verschillende gronden hebben. Zo is justitiële plaatsing mogelijk op grond van schorsing van de voorlopige hechtenis onder voorwaarde dat het Exodusprogramma gevolgd gaat worden, als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf of maatregel, in de laatste fase van detentie als Penitentiair Programma (PP) en in de laatste fase van jeugddetentie in het kader van een Scholings- en Trainingsprogramma (STP). In sommige Exodushuizen verblijven deelnemers ook in het kader van de Strafrechtelijke Opvang voor Verslaafden (SOV) of de Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD) en in een enkel geval in het kader van TBS met voorwaarden.

Als plaatsing in één van bovenstaande kaders niet mogelijk is, kunnen kandidaten na afloop van hun detentie op vrijwillige basis geplaatst worden. Bovendien is het mogelijk dat een bewoner er voor kiest om zijn justitiële verblijf voort te zetten op vrijwillige basis.

Hieronder worden de verschillende plaatsingsgronden nader besproken.

3.7.1. Vrijwillige Plaatsing (VP)

De vrijwillig geplaatsten zijn mensen die, kort gezegd, geen justitiële stok (meer) achter de deur hebben. Er zijn twee mogelijkheden om vrijwillig aan het

⁴⁷ Zie § 3.8 voor een verdere beschrijving van de aanmeldings- en intakeprocedure.

⁴⁸ Jaarverslag 2004.

Exodusprogramma deel te nemen. Ten eerste kunnen bewoners vrijwillig instromen en ten tweede kunnen bewoners hun justitiële verblijf in het Exodushuis op vrijwillige basis voortzetten.

Allereerst is er de groep mensen die op vrijwillige basis binnenstroomt. Pas na afloop van de detentie gaan zij in een Exodushuis wonen. Deze ex-gedetineerden hebben niet reeds tijdens de detentie aan het Exodusprogramma deelgenomen, omdat zij bijvoorbeeld niet voldeden aan de eisen voor een justitiële plaatsing (soms vanwege kleine details) of omdat deze mensen na de detentieperiode zich realiseerden hoe moeilijk het is om ‘buiten’ de eigen zaken weer te regelen. Ook is het mogelijk dat de vrijwillig geplaatsten tijdens hun detentie niet op Exodus zijn geweest of nog onvoldoende gemotiveerd waren.⁴⁹

Ten tweede is er de groep mensen die vanuit een justitieel kader het programma start en gaandeweg het programma op vrijwillige basis voortzet. Dit kan omdat de duur van de justitiële titel, zeker in het kader van een Penitentiair Programma, te kort is om de sleutelgebieden wonen, werken, relaties en zingeving voldoende in te vullen. Om het programma toch af te kunnen maken wordt de justitiële plaatsing omgezet in een vrijwillig verblijf.⁵⁰

3.7.2. Schorsing van de voorlopige hechtenis

Naast vrijwillige deelname aan het Exodusprogramma kan een bewoner ook op justitiële titel in een Exodushuis verblijven. Dit kan in het kader van schorsing van de voorlopige hechtenis plaatsvinden. In dat geval kan het Exodusprogramma al worden gestart, terwijl iemand nog in voorlopige hechtenis zit (en dus nog niet is veroordeeld voor het delict). Samen met de reclassering bekijkt Exodus of de procedure snel kan worden doorlopen en er een garantiedatum voor plaatsing kan worden vastgesteld. De reclassering kan door middel van het uitbrengen van een voorlichtingsrapportage een advies tot plaatsing in Exodus formuleren in het kader van een schorsingsvoorwaarde van de voorlopige hechtenis. De rechter beslist uiteindelijk of de voorlopige hechtenis zal worden geschorst.

3.7.3. Bijzondere Voorwaarden (BV)

Naast schorsing van de voorlopige hechtenis komt een aantal justitieel geplaatste bewoners een Exodushuis binnen in het kader van zogenaamde ‘bijzondere voorwaarden’. Dit houdt in dat bij rechterlijk vonnis de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf onder voorwaarden geschorst wordt.⁵¹ Deze sanctie wordt in de wandelgang (abusievelijk) ook vaak ‘schorsing’ genoemd.

De bijzondere voorwaarden worden hierbij vaak omschreven als ‘het zich richten naar de aanwijzingen van de reclassering’, of in het geval van Exodus, ‘het zich richten naar de aanwijzingen van stichting Exodus’. Deze bewoners

⁴⁹ Hoogewerf e.a. 2004.

⁵⁰ Jaarverslag 2003.

⁵¹ Bronsens 2001.

hebben dus nog niet (een gedeelte van) een gevangenisstraf uitgezeten, al is het wel mogelijk dat ze in voorlopige hechtenis hebben gezeten.

3.7.4. Penitentiair Programma (PP)

Ten derde is het penitentiair programma (PP) een juridische titel waaronder gedetineerden aan het Exodusprogramma kunnen deelnemen. Meer dan een kwart van alle bewoners verblijft in een Exodushuis onder deze titel. Een penitentiair programma maakt een geleidelijke overgang van detentie naar de samenleving mogelijk, onder toezicht en met begeleiding. Het programma zorgt ervoor, dat de gedetineerde geleidelijk weer leert omgaan met zijn vrijheid en met de daarbij behorende verantwoordelijkheden. De deelnemer blijft formeel gedetineerd. Beslissingen over de plaatsing in een penitentiair programma en over terugplaatsing naar de gevangenis worden genomen door de selectiefunctionaris. Wanneer een deelnemer een penitentiair programma volgt, houdt de reclassering toezicht op de uitvoering van de afspraken en rapporteert deze aan de directeur van de penitentiaire inrichting.

Om in aanmerking te komen voor een penitentiair programma moet aan de volgende voorwaarden worden voldaan (art. 4 PBW):

- Het penitentiair programma mag ten hoogste een zesde deel van de opgelegde straf beslaan en moet hierbij het laatste deel zijn van de opgelegde straf.
- De gedetineerde moet onherroepelijk veroordeeld zijn tot een onvoorwaardelijke vrijheidstraf van minimaal zes maanden.
- Het restant van de straf moet bij aanvang van het programma ten minste vier weken en ten hoogste een jaar duren.
- Er mogen geen omstandigheden zijn die zich tegen deelname verzetten, zoals vluchtgevaar.

Ook aan het programma zelf wordt een aantal randvoorwaarden gesteld, opgesomd in art. 5 van de Penitentiaire Maatregel:

- Het programma moet minimaal 26 uur per week voorzien in activiteiten waaraan de deelnemer moet deelnemen.
- Het programma moet gericht zijn op het aanleren van sociale vaardigheden het vergroten van de kans op een baan, of geeft op andere wijze invulling aan de voorbereiding van de terugkeer in de maatschappij.
- Er moet een schriftelijke omschrijving worden gemaakt van het programma, de activiteiten, de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het programma, de begeleiding van en het toezicht op de deelnemer, de melding van bijzondere voorvallen en afspraken over de rapportage in het algemeen.

Verder moet de gedetineerde zich uitdrukkelijk bereid verklaren deel te nemen aan het programma en aan de daaraan verbonden voorwaarden (art. 7 lid 4 PM). Als de deelnemer zich niet gedraagt volgens de aanwijzingen van zijn begeleider, niet alle verlangde inlichtingen verschaft, of zich schuldig maakt aan

een strafbaar feit, volgen er sancties variërend van een waarschuwing tot terugplaatsing in de inrichting van herkomst (art. 9 PM).

3.7.5. Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV) en Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD)

Hoewel het hebben van verslavingsproblematiek een contra-indicatie is voor plaatsing in een Exodushuis, gebeurde het ook dat gedetineerden op grond van de Strafrechtelijke Opvang van Verslaafden (SOV)⁵² in een Exodushuis geplaatst werden. Deze plaatsing in een inrichting voor de opvang van verslaafden was een maatregel die oorspronkelijk bedoeld was om ‘draaideurcriminelen’ een aanzienlijke tijd van de straat te houden. Het gaat hierbij om hardnekkige, verslaafde recidivisten die ernstige overlast veroorzaken. Die ernstige overlast is dan ook de belangrijkste grondslag van de maatregel.⁵³ De verslaafde volgt tijdens de behandeling een gefaseerd programma van drie fasen. Tijdens de laatste, open fase staat alles in het teken van de terugkeer in de maatschappij of van het vinden van een vervolgtraject, zoals het Exodusprogramma.

De SOV is in oktober 2004 overgegaan in de plaatsing in een Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD).⁵⁴ De ISD-maatregel is een tweejarig programma voor veelplegers, gericht op de specifieke problematiek waarmee het plegen van delicten samenhangt. Dit kan bijvoorbeeld een alcohol- of drugsverslaving, of psychische problematiek zijn. De laatste fase van de ISD-maatregel kan in een Exodushuis worden doorgebracht.

3.7.6. TBS met voorwaarden (TBS)

De vijfde juridische titel waaronder gedetineerden aan het Exodusprogramma kunnen deelnemen is de TBS met voorwaarden. De terbeschikkingstelling (TBS) is een maatregel die opgelegd kan worden wanneer de geestesvermogens van de verdachte tijdens het begaan van het feit gebrekkig ontwikkeld of ziekelijk gestoord zijn.⁵⁵ Voorwaarde is wel dat het begane feit een misdrijf is waarop een gevangenisstraf van vier jaar of meer staat en de veiligheid van anderen, of de algemene veiligheid van personen of goederen het opleggen van de maatregel vereist. Op grond van art. 38 Sr kan de rechter bij de TBS tevens voorwaarden opleggen. Deze sanctie duurt in principe twee jaar en kan slechts eenmaal met een of twee jaar verlengd worden.⁵⁶ Bij het vonnis mag de rechter een instelling aanwijzen en opdracht geven om de ter beschikking gestelde te steunen bij het naleven van de voorwaarden en hierbij hulp aan hem te verlenen. Dit is echter alleen mogelijk als de verdachte hiermee instemt. TBS met dwangopname is echter een schrikbeeld voor veel gedetineerden, de keuze voor TBS met voorwaarde zal in de praktijk daarom snel gemaakt zijn.

⁵² Voorheen: Art. 38m Sr.

⁵³ Moerings 2003.

⁵⁴ Art. 38m Sr.

⁵⁵ Art. 37a Sr.

⁵⁶ Art. 38d Sr.

De voorwaarden die bij vonnis gesteld worden, kunnen opname in een inrichting zijn, of ambulante behandeling door een deskundige, dan wel de verplichte inname van medicijnen. Het OM houdt, als stok achter de deur, toezicht op het naleven van de bij vonnis gestelde voorwaarden.

Als de voorwaarden niet worden nagekomen of de veiligheid dit eist, kan de rechter op vordering van het OM alsnog opname in een TBS kliniek vorderen.⁵⁷ In de praktijk verblijft slechts een enkeling onder deze titel in een Exodushuis, waarbij het dagprogramma bestaat uit het volgen van een therapie bij een externe instelling.

3.7.7. PIJ-maatregel (PIJ) of scholings- en trainingsprogramma (STP)

Ook jongeren die onder het jeugdstrafrecht zijn veroordeeld kunnen deelnemen aan het Exodusprogramma. Ten eerste kunnen jeugdige delinquenten aan het Exodusprogramma deelnemen in het kader van een PIJ (art. 77s Sr). Deze Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen is de enige vrijheidsbenemende strafrechtelijke maatregel die aan jeugdigen kan worden opgelegd. De PIJ kan hoogstens voor twee jaar worden opgelegd, maar het is wel het mogelijk de PIJ te verlengen (twee keer met maximaal twee jaar), waardoor de PIJ totaal maximaal zes jaar kan duren.⁵⁸ De kinderrechter kan deze maatregel alleen opleggen als er sprake is van een ernstig misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis kan worden opgelegd, de veiligheid van anderen of de algemene veiligheid in het geding is en de maatregel in het belang is van een zo gunstig mogelijke verdere ontwikkeling van de jeugdige verdachte. Voordat de PIJ-maatregel opgelegd kan worden, dient de rechter advies in te winnen bij twee gedragskundigen van verschillende disciplines.⁵⁹ Ter voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij kan de jongere in de laatste fase van de PIJ in aanmerking komen voor een proefverlof. Een proefverlof duurt minstens zes maanden. In het kader van het proefverlof kan de jongere aan het Exodusprogramma deelnemen.

Jongeren kunnen ook aan het Exodusprogramma deelnemen in het kader van een scholings- en trainingsprogramma (STP).⁶⁰ In de laatste fase van de jeugddetentie kan de jongere hiervoor in aanmerking komen, mits hij geen gevaar meer vormt voor de samenleving. De directeur van de jeugdinrichting moet het verantwoord vinden om de jeugdige, bij wijze van proef in de maatschappij te laten terugkeren. Een scholings- en trainingsprogramma duurt in het algemeen drie maanden.

Tijdens het proefverlof of het STP biedt Exodus de jeugdige begeleiding bij het vinden van een woning en werk, vrijetijdsbesteding en vergroting van de zelfdiscipline.

⁵⁷ Art. 38c Sr.

⁵⁸ Art. 77t Sr.

⁵⁹ Art. 77s lid 2 Sr.

⁶⁰ Art. 3 Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen.

3.8. AANMELDING EN INTAKE

Gedetineerden worden vaak attent gemaakt op Exodus door verwijzers, zoals reclasseringsmedewerkers, geestelijke verzorgers en medewerkers van het Bureau Sociale Dienstverlening en vanuit de advocatuur. Ook liggen er folders in de gevangenissen. Als (ex-)gedetineerden besluiten dat zij aan het Exodusprogramma willen deelnemen, dienen zij een aanmeldingsformulier in te sturen, waarbij een levensverhaal moet worden gevoegd. In dit levensverhaal dienen onder meer te worden vermeld: de samenstelling van het gezin van herkomst, de plaats waar iemand is opgegroeid en tot dan toe heeft gewoond, de relatie die iemand op dat moment heeft met diens familie, scholing, werkervaring en eventueel middelengebruik.

Ten tijde van de start van dit longitudinale onderzoek dienden (ex-)gedetineerden zich rechtstreeks bij een Exodushuis aan te melden. Sinds 1 april 2006 is dit echter veranderd door de instelling van het Centrale Aanmeldings-team (CAT) bij SEN. Het CAT maakt het aanmeldingsdossier van cliënten compleet, beslist of de cliënt in aanmerking komt voor een intakegesprek en onderzoekt of het opgegeven voorkeurshuis inderdaad de meest passende begeleidingsplek is. Wanneer de (ex-)gedetineerde zelf geen voorkeur heeft aangegeven, kan het CAT hem of haar doorverwijzen naar het Exodushuis, dat het meest geschikt is of waar plaats is. Hierbij wordt rekening gehouden met respectievelijk persoonlijke voorkeur, eerst mogelijke plaatsingsdatum, beschikbare plaatsen in de huizen en daarna onder andere met werk, opleiding en de woonplaats van familie.

Het betreffende Exodushuis zal vervolgens zelf de intake doen en besluit op basis daarvan of het de cliënt kan aannemen voor het programma. Tijdens het intakegesprek, dat vaak door de manager wordt gedaan,⁶¹ heeft de (ex-)gedetineerde zich niet op te stellen als ‘de ideale schoonzoon’, berouwvol en bewust van zijn problematiek. Een medewerker zegt hier over: ‘De intake kenmerkt zich doordat de ex-gedetineerde meestal zijn detentieverleden en problematiek per definitie buiten zichzelf legt, tot aan het delict en het werkloos zijn toe. Het is heel sterk een gedachte van “ik tegen de rest van de wereld”’.⁶²

Als de (ex-)gedetineerde afgewezen wordt bij een Exodushuis, kan hij zich niet meer aanmelden bij een ander Exodushuis.

3.9. DE METHODIEK OP PAPIER

Hierboven zijn de achtergronden, organisatie, doelstellingen, doelgroep en aanmeldingsprocedure beschreven. Maar wat is nu precies het programma dat Exodus aan haar bewoners aanbiedt? In deze paragraaf wordt beschreven wat de inhoud van de methodiek is, zoals die door Exodus op schrift is gesteld in de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving.⁶³

⁶¹ In sommige Exodushuizen worden de intakegesprekken gehouden door begeleiders, zie § 4.4.

⁶² Vijfhuizen 2006.

⁶³ Bronsens 2001.

3.9.1. Programmafasering

Wanneer een nieuwe bewoner tot het Exodushuis wordt toegelaten, staat hem een intensief programma van ongeveer acht tot twaalf maanden te wachten. Het is een gefaseerd traject, bestaande uit een introductiefase en drie hierop volgende fasen.

1. Allereerst is er de introductiefase, die één à twee weken duurt. Deze periode brengt de deelnemer door in het Exodushuis. Hij kan in deze fase wennen aan zijn nieuwe situatie en aan de nieuwe huisregels. Verder maakt hij kennis met het programma, de medebewoners en de begeleiding. Daarnaast wordt een aantal praktische zaken geregeld met betrekking tot financiën en verzekeringen van de bewoner. Zo moet de deelnemer zich (onder begeleiding) inschrijven voor een uitkering en wordt er vanaf week één uitgekeken naar een baantje voor de bewoner. Ook wordt de eindtermijn met de bewoner besproken. Dit is de datum waarop het programma afgerond moet zijn. Bij bewoners die onder justitiële titel in het Exodushuis verblijven is dit meestal de dag waarop de detentieperiode is afgelopen.
2. Na de introductiefase volgt de oriëntatiefase. Deze fase duurt tussen de twee en zes weken. De bewoner gaat, indien mogelijk, buiten aan de slag. Verder worden in deze fase de leerdoelen, vaardigheden en kwaliteiten van de bewoner geïnventariseerd en op basis hiervan wordt een begeleidingsplan opgesteld, waarin de leerdoelen worden beschreven. Aan het einde van deze fase vindt er een gesprek plaats, waarin het begeleidingsplan wordt geëvalueerd. Als de bewoner op justitiële titel aan het Exodusprogramma deelneemt, dan is zijn reclasseringsambtenaar bij dit gesprek aanwezig. De begeleider maakt een kort verslag over de diverse vorderingen van de deelnemer. Wanneer de doelen zijn bereikt, kan de deelnemer doorstromen naar de volgende fase.
3. De volgende fase is de ontwikkelingsfase. De duur van deze fase hangt af van de duur van het verblijf. Voor bewoners die kortdurig zijn geplaatst, duurt de fase tot twee weken voor de einddatum van het verblijf. Voor bewoners die langdurig zijn geplaatst duurt de ontwikkelingsfase zes tot negen maanden. In de ontwikkelingsfase werkt de bewoner aan de leerdoelen die in zijn begeleidingsplan zijn opgenomen. De bewoner krijgt steeds meer een leven naast het Exodushuis en gaat zijn eigen identiteit verder ontdekken of ontplooien. Bovendien heeft hij een zinvolle dagbesteding en toekomstperspectief. Wanneer de bewoner zijn leerdoelen bijna heeft bereikt wordt de fase afgesloten. Wel is het mogelijk dat enkele leerdoelen blijven doorlopen naar de volgende fase.
4. De laatste fase is de afsluitingsfase. In deze fase, die minimaal twee weken en maximaal zes weken voor de geplande einddatum begint, werkt men toe naar het afscheid van Exodus. Er vindt een evaluatiegesprek plaats, waarbij wordt gekeken of de bewoner de gestelde doelen heeft behaald en welke vaardigheden hij heeft geleerd. Het is de bedoeling dat de bewoner aan het eind van deze fase handvatten heeft om zijn leven zelfstandig op de goede weg te houden.

Tijdens de verschillende fasen wordt de bewoner een integraal begeleidingsprogramma geboden: volgens Exodus bestaat het dagelijks leven uit een aantal domeinen en wordt de levensloop van een mens bepaald door een aantal keuzes ten aanzien van die domeinen.⁶⁴ Exodus werkt daarom met vier sleutelgebieden: wonen, werken, relaties en zingeving. De ontwikkeling van de bewoners op deze sleutelgebieden staat centraal in het programma. Hieronder wordt op basis van de begeleidingsfilosofie en methodiekb beschrijving⁶⁵ verder uitgewerkt wat onder deze sleutelgebieden moet worden verstaan.

3.9.2. Wonen

Naast het feit dat (ex-)gedetineerden die aan het programma deelnemen bij Exodus een veilig dak boven hun hoofd hebben, biedt Exodus ook begeleiding op het gebied van wonen om de deelnemer voldoende vaardigheden te leren om na zijn periode in Exodus een zelfstandige huishouding te kunnen voeren. Belangrijk hierbij zijn vaardigheden zoals zelfverzorging, zelfredzaamheid en vrijetijdsvaardigheden.

In de introductiefase is het de bedoeling dat de deelnemer went aan de nieuwe situatie en de regels die hiermee verbonden zijn. Een goede introductie zorgt voor duidelijkheid. Er worden meteen afspraken gemaakt die worden vastgelegd in een contract. Hierin staan zowel de verplichtingen van de deelnemer als van Exodus, maar ook zaken als leefgeld en duur van het programma. Ook wordt gelijk een begin gemaakt met het regelen van een aantal praktische zaken, zoals inschrijving bij het arbeidsbureau en in het bevolkingsregister, afspraken met de sociale dienst, afspraken met betrekking tot verzekeringen en geneeskundige hulp, maar ook met betrekking tot corvee, financiën, dagbesteding en inrichting van de kamer. De deelnemer maakt verder kennis met zijn nieuwe omgeving en het programma. In deze fase krijgt de begeleider zicht op de deelnemer en zijn gedrag. Aan het eind van de introductiefase wordt bezien in hoeverre de gemaakte afspraken zijn nagekomen en waar de knelpunten liggen bij de nieuwe bewoner. Na evaluatie met de begeleider en overleg in de teamvergadering kan worden vastgesteld of het programma aansluit bij de hulpvragen van de bewoner.

In de inventarisatiefase wordt de lat wat hoger gelegd. De deelnemer moet zicht krijgen op hoe een huishouden gevoerd moet worden. Er worden leerdoelen gesteld op basis waarvan het begeleidingsplan wordt geschreven. De bewoner begint met het opbouwen van een leefritme en een dagstructuur.

Heel praktisch hebben de leerdoelen bij de sleutel wonen betrekking op de meest basale functies van menselijk functioneren op woongebied, zoals persoonlijke hygiëne, rust, verzorging van kleding en onderhoud en inrichting van de woonruimte. Ook koken en boodschappen doen, het voeren van de eigen administratie en het zichzelf kunnen vermaken in de vrije tijd behoren tot de leerdoelen. De gestelde doelen zijn bij dit sleutelgebied dus erg concreet. De

⁶⁴ Bronsens 2001.

⁶⁵ Bronsens 2001.

begeleider kan vanuit de praktijk aanwijzingen geven ten aanzien van de leerdoelen. Aan het eind van deze fase volgt weer een evaluatie, bij justitieel geplaatste bewoners in aanwezigheid van de reclasseringsmedewerker. Samen met hem en de deelnemer wordt het begeleidingsplan besproken. De deelnemer mag zich uitspreken over zijn verblijf. Er wordt gekeken of de plaatsing kan worden gecontinueerd en of de einddatum bijstelling behoeft. Als de doelen zijn bereikt, kan de deelnemer doorstromen naar de volgende fase.

In de ontwikkelingsfase werkt de deelnemer samen met de begeleider aan de leerdoelen. Hij moet hierbij vooruitgang boeken bij zijn leerdoelen en zichzelf nieuwe kwaliteiten en vaardigheden eigen maken. Hierbij zal hij steeds zelfstandiger moeten worden. De leerdoelen kunnen in deze fase, zo nodig, bijgesteld worden. Wanneer zaken goed lopen, kan dit voor de bewoner voordelen hebben, zoals meer vrijheid in de vorm van minder deelname aan het groepsprogramma of begeleidingsgesprekken. In deze fase is het de bedoeling dat de deelnemer een voorbeeld gaat vormen voor andere bewoners door het krijgen van meer verantwoordelijkheden.

In de laatste fase moet de deelnemer zijn leerdoelen afronden. Hij moet dan duidelijkheid hebben over zijn woontoeekomst buiten Exodus. Er vindt een evaluatiegesprek plaats, waarbij wordt bekeken welke doelen zijn behaald en welke vaardigheden de deelnemer verworven heeft. Als de bewoner inmiddels nog geen zelfstandige woonruimte heeft, zoekt hij in deze fase actief naar een nieuwe woning, zo nodig geholpen door Exodusmedewerkers. Hierbij worden zaken besproken zoals de inrichting van het huis en de aanstaande verhuizing of verbouwing. Omdat de eindfase een afscheid van Exodus betekent, wordt er ook besproken hoe dit afscheid wordt gevierd en hoe de deelnemer contact zal onderhouden met Exodus, eventueel met nazorg.

3.9.3. Werken

De deelnemers aan het programma zijn verplicht om minimaal 26 uur per week een zinvolle dagbesteding te hebben, om een werkritme op te bouwen en werkvaardigheden aan te leren. Hiernaast besteedt het programma aandacht aan de toekomst op het gebied van werk en scholing. Belangrijk is dat de deelnemer in staat is om werk of scholing te behouden, wat volgens Exodus een bepaalde mate van bevrediging en toekomstperspectief meebrengt. Het ideaal is uiteindelijk een dagbesteding te vinden waarmee men kan voorzien in het eigen levensonderhoud. In enkele Exodushuizen zijn er dagbestedingprogramma's aanwezig waar deelnemers kunnen beginnen met werk.⁶⁶ Er wordt ook gewerkt via dagbestedingprojecten van andere organisaties, uitzend- of arbeidsbureaus en arbeidstoeleiding via externe organisaties.

Zo vroeg mogelijk wordt een dagbesteding voor (en met) de bewoner gezocht. Dit kan al aanvangen voordat de (ex-)gedetineerde in het Exodushuis binnen komt. Men probeert de dagbesteding af te stemmen op de kwaliteiten en leerdoelen van de (toekomstige) deelnemer: het arbeidsverleden wordt in kaart

⁶⁶ Bijvoorbeeld het Exodus Kärcher Team in Leiden.

gebracht en de deelnemer moet gemotiveerd raken om aan de slag te gaan. De deelnemer krijgt een 100-vragen lijst toegestuurd en stelt een CV. op aan de hand van een standaardvoorbeeld. In samenspraak met de trajectbegeleider van de penitentiaire inrichting kan de laatste fase van de detentie benut worden om alvast cursussen of onderwijs te volgen die aansluiten op het programma bij Exodus.

In de introductiefase in Exodus zal de deelnemer zich moeten oriënteren op de mogelijkheden van werk en scholing en hieruit een realistische keus maken. Dan moet de deelnemer aan de slag en in een werkritme komen. Om dit te kunnen bereiken, wordt er zo snel mogelijk een intakegesprek gehouden met de arbeidstoeleider, één van de Exodusmedewerkers die dicht bij de arbeidsmarkt staat. Deze arbeidstoeleider kan zelf, of via gemeentelijke instanties, bemiddelen bij een baan voor de bewoner of bij plaatsing van de bewoner in scholing- of dagbestedingsproject. De begeleider zal de deelnemer moeten motiveren om een werkritme aan te leren: de bewoner moet bijvoorbeeld leren om op tijd op te staan en te gaan slapen en om op tijd op het werk te komen. Bij een goede evaluatie kan de deelnemer doorstromen naar de inventarisatiefase.

In de inventarisatiefase moet de deelnemer zicht krijgen op zijn kwaliteiten, vaardigheden en leerdoelen, en zal hij het opgestarte werkritme moeten voortzetten. Ook bij deze leerdoelen (evt. met tussenstappen) gaat het om heel concrete verbeterpunten. Voorbeelden hierbij zijn: langere tijd achter elkaar bezig kunnen zijn met hetzelfde, werk af kunnen maken, een sollicitatiebrief kunnen schrijven, om kunnen gaan met collega's en kritiek enz. Ter ondersteuning wordt er door de arbeidstoeleider of begeleider wekelijks een gesprek gevoerd over het werk. Om te kijken of de deelnemer het goed doet kan de begeleider ook contact op nemen met de werkgever of langs gaan op het werk.

In de ontwikkelingsfase is het de bedoeling dat, indien dit nog niet gebeurt is, de deelnemer de overgang maakt van een werkervaringsproject naar betaald werk. De begeleider geeft feedback op de benodigde vaardigheden en oefent deze eventueel met de deelnemer.

Als de leerdoelen zijn bereikt, kan er worden overgegaan tot afsluiting. De deelnemer moet dan zicht hebben op zijn toekomst buiten Exodus op het gebied van werk of dagbesteding. Terwijl de deelnemer deze periode gewoon verder werkt, wordt samen met hem het begeleidingsplan met betrekking tot de sleutel werken geëvalueerd.

3.9.4. Relaties

Goede relaties zijn van groot belang, omdat een mens een sociaal wezen is. In de context van een sociale relatie leert een individu ook zichzelf kennen. Het kenmerkende aan een relatie is dat men in verbinding staat met een ander. Omdat de meeste bewoners sociale problemen hebben, wordt binnen Exodus veel belang gehecht aan de opbouw van relaties. Dit komt onder andere tot uiting in het samenleven met andere bewoners, in groepsgesprekken en in gezamenlijke activiteiten. Dit soort activiteiten bieden de mogelijkheid om sociale- en omgangsvaardigheden te oefenen.

De einddoelen die voor een deelnemer gesteld worden, zijn onder andere:

- het opbouwen van enige betekenisvolle relaties en in staat zijn om deze in stand te houden
- het opbouwen van een sociaal netwerk waar na het Exodusprogramma op teruggevallen kan worden
- het verkrijgen van inzicht in het belang van relaties en hierdoor het maken van nieuwe keuzes met betrekking tot het herstellen of juist verbreken van oude relaties en het aangaan of versterken van nieuwe contacten
- het in staat zijn om zich te handhaven binnen gangbare sociale situaties in de maatschappij
- het opdoen van een basis aan sociale- en omgangsvaardigheden.

De begeleider introduceert bij binnenkomst de bewoner in de bewonersvergadering en verkrijgt in de introductiefase een eerste indruk van de deelnemer.

In de inventarisatiefase oefent de bewoner met het aangaan en behouden van relaties in het veilige leefklimaat van Exodus. De bewoner leert omgaan met de andere bewoners en verwerft een plek binnen de groep. Hierbij wordt onder meer gelet op de omgang met en het aanspreken van medebewoners, het geven van feedback en kritiek, de rol binnen de groep en het hebben van respect voor anderen. Ook wordt de relatie met de begeleider verder opgebouwd. Bewoner's achtergrond op relatiegebied wordt in kaart gebracht. De begeleider probeert in deze fase het sociaal netwerk van de deelnemer te leren kennen. Bekeken wordt of de deelnemer aanvullende sociale vaardigheidstraining nodig heeft. Belangrijk, althans voor de deelnemer, zijn de afspraken die gemaakt worden over verlof. Dat begint al vroeg in deze fase.

In de ontwikkelingsfase moet de deelnemer zicht krijgen op zijn sociaal netwerk, negatieve contacten verbreken en nieuwe contacten aangaan. Eveneens dient de bewoner die onder justitiële titel aan het Exodusprogramma deelneemt, contact te onderhouden met de reclassering. De begeleider heeft op relatiegebied een belangrijke, ondersteunende en sturende rol en maakt kennis met familie of andere belangrijke relaties. Indien bepaalde relaties verstoord zijn, kan de begeleider bezien of conflictbemiddeling nodig is en wie hiervoor de aangewezen persoon is.

In de afsluitingsfase zal de deelnemer voor zichzelf duidelijkheid moeten hebben omtrent zijn sociaal netwerk en sociale ondersteuning. In het evaluatiegesprek wordt bekeken welke contacten belangrijk zullen zijn na het vertrek uit het Exodushuis.

3.9.5. Zingeving

Zingeving is de laatste sleutel van de Exodusmethodiek. De identiteit van Exodus waarborgt dat zingeving telkens bewust en onbewust aandacht krijgt.⁶⁷ Exodus Den Haag omschrijft zingeving als volgt: 'Zingeving verwijst naar

⁶⁷ Zie Bijlage D voor de identiteitsnotitie die Exodus in 2005 heeft opgesteld.

verstandelijke processen, die bij het individu plaatsvinden in de interactie met de omgeving en die ervoor zorgen dat iemand gemotiveerd is om dingen te doen, zich betrokken voelt bij wat hij doet en zich daarbij ook goed voelt'.⁶⁸ Het gaat dus om de drijfveren van iemands gedrag. Aan zingeving wordt veel belang gehecht door Exodus, want de kans dat iemand bereid is tot de gewenste gedragsveranderingen wordt groter geacht wanneer die persoon de zingevingsvraag positief kan beantwoorden. Deze processen van verandering zijn vaak moeilijk. Er is motivatie en doorzettingsvermogen voor nodig. Het is dus erg belangrijk dat de deelnemer er helemaal achter staat. Door zingeving kan hij zicht krijgen op zijn onderliggende drijfveren en op deze manier verbinding leggen tussen zijn gevoelsleven en de buitenwereld.

De einddoelen die bij dit sleutelgebied voor de bewoner gesteld worden, zijn:

- het verkrijgen van inzicht in wat voor de bewoner belangrijk is in het leven,
- het maken van enkele keuzes over de inrichting van zijn leven,
- het verkrijgen van zicht op zinvolle relaties waar de deelnemer steun van kan verwachten,
- het verkrijgen van een realistische toekomstvisie.

In de introductiefase wordt het begrip zingeving geïntroduceerd door de begeleider. De deelnemer wordt geprikkeld na te denken over de zingeving van zijn leven, over persoonlijke drijfveren en over de toekomst. Ook neemt de bewoner deel aan groepsgesprekken. Hierin komen onder andere vragen aan bod waarbij of bij wie de bewoner steun vindt, wat hij zou willen veranderen en waar hij in gelooft of wat zijn levenswaarden zijn. Naast de groepsgesprekken wordt er aandacht aan zingeving geschonken tijdens activiteiten, zoals het bekijken van documentaires, het luisteren naar muziek, het bijwonen van een toneelstuk, of een uitje naar de natuur. Geïnteresseerden kunnen bovendien de Exoduskerkdienst bijwonen.

Tijdens de inventarisatiefase wordt bekeken welke thema's belangrijk zijn voor de deelnemer. In het sleutelgebied zingeving komt ook het sociotherapeutische leefklimaat tot zijn recht. Dit uit zich in de aandacht voor het samen leven, de verbondenheid en de omgang met elkaar en het respect voor anderen.

In de ontwikkelingsfase gaat de deelnemer actief aan de slag met zingevingsvraagstukken, zowel in de begeleidings- als in de groepsgesprekken. Voor de begeleider is in deze fase van belang dat er een vertrouwensband tussen hem en de deelnemer ontstaat. De thema's liggen vaak gevoelig. In de afsluitingsfase moet de deelnemer meer zicht hebben gekregen op zingevingsvraagstukken en hij zal dit in de eindevaluatie uit moeten kunnen leggen. Hij moet vorm geven aan zijn afscheid en anderen daarbij betrekken. Ook bij deze sleutel wordt bekeken in hoeverre nazorg nodig is en wat Exodus hierin kan betekenen.

⁶⁸ Begeleiders ABC.

3.10. HUISREGELS

Binnen de Exodushuizen wordt niet alleen de methodiek nageleefd, er gelden ook huisregels, onder andere om de veiligheid voor de bewoners te garanderen en om een goede gang van zaken binnen het huis te bewerkstelligen. Die huisregels slaan op de activiteiten waaraan bewoners verplicht zijn deel te nemen, zoals bewonersvergaderingen, thema-avonden en sportactiviteiten. Ook staat er in de huisregels hoe het dag- en nachtritme van een bewoner er uit ziet. Bewoners hebben een meldingsplicht bij aan- en afwezigheid. Geweld of dreiging met geweld wordt in de huizen niet toegestaan. Ook alcohol en drugs zijn verboden. Deelnemers met ernstige verslavings- of psychiatrische problemen passen dus niet goed in dit programma. Wekelijks worden er urinecontroles gehouden.⁶⁹ Er wordt van de bewoners verwacht, dat zij hier ‘vrijwillig’ aan meewerken. Het weigeren van een urinetest wordt beschouwd als een positieve uitslag van de test.

Overtreding van deze regels, waaronder de weigering om mee te werken aan een urinetest, kan leiden tot beëindigen van het programma. Bij iedere overtreding krijgt de bewoner namelijk een of meerdere gele kaarten. Tien gele kaarten leidt tot uitzetting van de bewoner. Wanneer de bewoner zich goed gedraagt, kan het aantal gele kaarten worden afgebouwd. Via dit systeem wordt voor de deelnemer duidelijk wat gewenst gedrag is en wat niet.

3.11. THEORETISCHE ONDERBOUWING VAN DE EXODUSMETHODIEK

Nu in de voorgaande paragrafen is beschreven wat het Exodusprogramma inhoudt, wordt in deze paragraaf de theoretische onderbouwing van de Exodusmethodiek uiteengezet. Theoretische onderbouwing kan inzicht bieden in sterke en zwakke punten van de methodiek. Dit is van belang bij de vraag die bij de planevaluatie beantwoord moet worden: waarom zou de interventie succesvol zijn? Waarom zou het Exodusprogramma bijdragen aan de resocialisatie van de bewoner en aan het terugdringen van recidive?

Ten eerste wordt de theoretische onderbouwing van het Exodusprogramma beschreven, zoals die is neergelegd in de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving van Exodus.⁷⁰ Vervolgens wordt de Exodusmethodiek onderbouwd vanuit theorieën die door medewerkers zelf zijn aangedragen, maar die niet expliciet in de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving van Exodus worden genoemd. Tot slot wordt de Exodusmethodiek door de onderzoekers onderbouwd met criminologische theorieën (de bindingentheorieën).

3.11.1. Theoretische onderbouwing vanuit Exodus zelf

Voor de invulling van de vier sleutels wordt in de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving van Exodus gebruik gemaakt van drie modellen: het

⁶⁹ Met uitzondering van het Exodushuis in Venlo. Het aantal urinecontroles dat wekelijks gehouden wordt verschilt overigens per huis.

⁷⁰ Bronsens 2001.

competentiemodel, een sociotherapeutisch leefklimaat en de sociale en relationele context.

Doordat in alle modellen gedragsverandering centraal staat, staan de modellen niet los van elkaar: zij overlappen elkaar gedeeltelijk of vullen elkaar aan. Hieronder worden deze verschillende modellen uiteengezet.

3.11.1.1. Het competentiemodel

In het competentiemodel staat gedragsverandering centraal. Nieuw positief gedrag wordt aangeleerd. Daarbij wordt aangesloten bij positieve krachten in het individu. Men probeert het gedrag zo te veranderen, dat de betrokkene in staat is om de ontwikkelingstaken te vervullen die kenmerkend zijn voor de levensfase waarin hij verkeert. Dit model kent verschillende fasen:

- de informatieverzamelingsfase (observatie en evaluatie van gedrag),
- competentieanalyse (doelen en werkpunten op- of bijstellen),
- interventies (vergroting van de vaardigheden, verlichting of verzwaring van de taken enz.).

Binnen Exodus wordt gestreefd naar gedragsverandering bij de deelnemer om recidive te voorkomen. Dit wordt bewerkstelligd door de structuur die het programma aanbiedt en door de ondertekening door de bewoner van een gedragscontract waarin de rechten en plichten van de deelnemer staan vermeld. Eveneens wordt er een begeleidingsplan opgesteld waarin per individu vermeld staat welke doelstellingen er bereikt dienen te worden op de vier sleutelgebieden. Het Exodusprogramma, uitgewerkt in het begeleidingsplan, dient de vaardigheden van de bewoner te vergroten en te leiden tot gedragsverandering (in de zin dat de ex-gedetineerde de criminaliteit de rug toe keert). Doordat het begeleidingsplan afgestemd wordt op de individuele bewoner, vindt er een goede aansluiting bij de competenties van de bewoner plaats.

Ook het gele (en soms ook groene) kaartensysteem kan bijdragen aan gedragsverandering bij de bewoner. Het sociale leren krijgt vorm doordat bewoners elkaar observeren en van elkaar leren, vooral van de bewoners die al langer aan het programma deelnemen. Ook is de relatie met de begeleider hierbij van belang.

3.11.1.2. Een sociotherapeutisch leefklimaat

Het idee van het sociotherapeutisch leefklimaat stoelt op een theorie die vooral in de jaren '60 en '70 veel invloed heeft gehad op de hulpverlening in instellingen. Het omringende 'klimaat' en de groep werden van grote invloed geacht op het gedrag van het individu. In het geval van Exodus is het belangrijk dat in de groep een leef- en leersituatie heerst, waar de deelnemer in alle veiligheid aan herstel kan werken. De huiselijke situatie en de groepsactiviteiten bieden de mogelijkheid om gewenst en ongewenst gedrag te verduidelijken en inzicht in gedrag te geven. Het leefklimaat biedt hierbij de mogelijkheden om hetgeen aangeleerd is tijdens therapie en in gesprek in een reëlere omgeving in praktijk te brengen.

Concreet wordt het leefklimaat bij Exodus tot stand gebracht door het aanbieden van een normale woonomgeving, met een gezamenlijke ruimte en deels een gezamenlijk leven. Veel aandacht wordt geschonken aan bijzondere momenten, zoals feestdagen, verjaardagen en dagen waarop een bewoner het programma afrondt. Dit Exodusomgeving biedt de mogelijkheid om te oefenen in sociaal gedrag. Ook wordt er geoefend door middel van het voeren van groeps gesprekken en het beleggen van bewonersvergaderingen.

3.11.1.3. De sociale en relationele context

Ieder mens heeft een 'context' nodig, een samenhang van relaties. Bij gebrek hieraan ontbreekt de noodzaak om zich te ontplooien tot een betekenisvol en verantwoord mens. Behalve de noodzaak tot ontplooiing brengt het sociale netwerk van een persoon ook bescherming mee. Idealiter bevinden mensen zich in een netwerk waarin ondersteuning plaatsvindt als er problemen zijn. Dit valt in een aantal categorieën uiteen:

- Instrumentele ondersteuning; de directe praktische hulp of steun,
- Informationele ondersteuning; zinvolle informatie en advies over allerlei zaken, zowel praktische als emotionele. Deze informatie leidt tot een beter inzicht in de eigen situatie,
- Waarderingsondersteuning; ieder mens heeft behoefte aan erkenning en waardering, die mede voor een goed zelfbeeld zorgen. Waardering versterkt het gevoel dat men de problemen aan kan.
- Emotionele ondersteuning; hiermee wordt bedoeld op de psychologische nabijheid van anderen en op openheid van relaties.

Wanneer deze componenten aanwezig zijn in een sociaal netwerk, stelt dit mensen in staat om een bevredigend en constructief leven te leiden. Omdat veel van de deelnemers een bewogen verleden hebben, probeert men in het Exodusprogramma aandacht te besteden aan de sociale context van de bewoner. Dit gebeurt met name in het kader van de sleutel relaties. Daarnaast dienen groepsactiviteiten zoals sport en corvee ook als voorbereiding op het opbouwen en verbeteren van sociale netwerken.

3.11.2. Onderbouwing van de Exodusmethodiek vanuit theorieën die niet in de begeleidingsfilosofie en methodiek-beschrijving van Exodus worden genoemd

Naast de theorieën die expliciet in de begeleidingsfilosofie en methodiek-beschrijving worden genoemd, onderbouwen medewerkers in enkele huizen de Exodusmethodiek ook met andere theorieën. In deze paragraaf worden deze theorieën besproken. Eerst wordt de Exodusmethodiek onderbouwd vanuit de behoeftenhiërarchie van Maslov, vervolgens vanuit de contextuele theorie van Nagy.

3.11.2.1. *De behoeftenhiërarchie van Maslov*

Medewerkers hebben tijdens de interviews aangegeven dat de behoeftenhiërarchie van Maslov kan verklaren waarom het Exodusprogramma zou werken. Huisman heeft de behoeftepiramide van Maslov met criminaliteit in verband gebracht.⁷¹ Hij gaat ervan uit dat bij het plegen van criminaliteit diverse factoren een rol spelen die normaal maatschappelijk functioneren belemmeren. Voorbeelden hiervan zijn een lage opleiding, slechte huisvesting, werkloosheid, verslaving en beperkte sociale vaardigheden. Om normaal te functioneren moet er volgens Maslov voldaan zijn aan een aantal behoeften. De piramide van behoeften is, te beginnen bij de onderste laag, als volgt opgebouwd:

- Behoefte aan fysiologische bevrediging (eten, drinken, beweging),
- Behoefte aan veiligheid en zekerheid met zo min mogelijk gevaar,
- Behoefte om ergens bij te horen en behoefte aan liefde,
- Sociale behoeften aan erkenning en goedkeuring van anderen, het vergroten van de competenties en het behalen van succes,
- Cognitieve behoeften aan het willen weten, willen begrijpen en exploreren van het onbekende,
- Esthetische behoeften aan schoonheid, symmetrie en structuur,
- Zelfverwerkelijking.

Wanneer er niet voldaan is aan de onderste laag, de meest primaire behoeften, vragen deze zoveel aandacht, dat het moeilijk is om een stapje hoger in de piramide te komen. Hoe meer aan de basisbehoeften voldaan is, des te meer tijd en aandacht er besteed kan worden aan de hogere treden van de behoeftenpiramide. Huisman stelt dat doordat bewoners voorheen niet in staat waren om de hogere behoeften op een bevredigende manier te vervullen, ze zich gingen concentreren op lagere, consumptieve behoeften. Door het ontbreken van mogelijkheden en vaardigheden om deze behoeften op een legale manier te bevredigen, neemt men een toevlucht tot het verwerven van inkomsten uit criminele activiteiten of een vlucht in de verslaving.

De medewerkers denken dat het Exodusprogramma kan helpen om de bewoners een stap hoger op de piramide te krijgen. Hierdoor worden bewoners bewogen om zich niet te beperken tot de primaire behoeftebevrediging, maar kunnen ze ook de hogere behoefteniveaus ontwikkelen: in plaats van overleven kunnen bewoners gaan leven.

Gezien het feit dat er in het programma aandacht wordt besteed aan de meest primaire benodigdheden (wonen en werken), maar zeker ook aan de hogere treden van de piramide (relaties en zingeving) is deze theorie goed toepasbaar op het Exodusprogramma.

3.11.2.2. *De contextuele theorie van Nagy*

Exodus Den Bosch werkt met de contextuele theorie van Nagy (spreek uit als Nodzj). Het begrip ‘context’ staat voor een door de therapeut gehanteerde

⁷¹ Huisman 1996.

hulpconstructie waarin het gaat om de betekenis die mensen voor elkaar hebben. In deze vorm van therapie wordt er steeds gekeken naar de persoon en zijn of haar belangrijke relaties en de doorwerking van die relaties in het hier en nu. In de contextuele theorie, volgens de versie van Nagy, staan de intergenerationele verhoudingen centraal.⁷² Volgens deze theorie is het van grootst belang om, wanneer er breuken zijn ontstaan in familierelaties de dialoog weer op gang te brengen. Nagy legt in zijn theorie de nadruk op het opsporen van hulpbronnen binnen familierelaties. Uitgangspunt van de theorie is, dat de werkelijkheid van mensen relationeel en intergenerationeel is. De mens wordt gezien als een relationeel wezen. De relationele werkelijkheid van ieder mens omvat volgens de theorie van Nagy vier dimensies. De vier dimensies van de relationele werkelijkheid van de mens zijn:⁷³

1. *De dimensie van de feiten*

Om iemands levensverhaal te begrijpen, is het noodzakelijk dat eerst gekeken wordt naar de feiten die het bestaan van die persoon beïnvloeden, zoals ziekte en gezondheid, erfelijke belasting, echtscheiding of dood van een ouder, uithuisplaatsing, werkloosheid, of sociaal-economische klasse. Deze feiten worden niet alleen in deze generatie geëxploreerd, maar ook in de vorige generaties. Nagy gaat er immers van uit dat de feiten uit het leven van een ouder ook voor de kinderen hun consequenties hebben.

2. *De dimensie van de psychologie:*

Nadat de feiten duidelijk zijn, wordt het levensverhaal onderzocht vanuit de tweede dimensie, vanuit de psychologie: hoe hebben deze mensen die feiten en gebeurtenissen uit hun leven verwerkt? Wat voor gevolgen hebben die feiten gehad voor de persoonlijkheidsontwikkeling? Hoe voelen zij zich, denken ze, hoe beleven ze zichzelf en de anderen? Wat zijn hun fantasieën en motivaties?

3. *De dimensie van de interacties*

Vervolgens is de interactie van belang om de relationele werkelijkheid te begrijpen. Het gaat hierbij om de communicatiepatronen en de onderlinge beïnvloeding tussen de mensen. Een netwerk van verhoudingen is niet eenvoudigweg de optelsom van de individuen met hun individuele psychologie. Er ontstaan in dat netwerk patronen van waarneembaar gedrag tussen mensen die gereguleerd worden door zogenaamde dynamische systeemkrachten. Het gaat dan bijvoorbeeld om gezinsstructuren, systeemregels, hiërarchie, circulaire beïnvloeding, machtsstructuren, feedbackmechanismen en zondebokmechanismen.

4. *De dimensie van de relationele ethiek.*

De tweede en derde dimensie helpen om mensen te begrijpen. Om iemand te motiveren tot verandering is de vierde dimensie nodig, die verweven zit in de feiten, de psychologie en de interacties en daarmee

⁷² Van den Eerenbeemt & Oele 1987.

⁷³ Gastmans 2000, Michielsens, Van Mulligen & Hermkens 1998.

onlosmakelijk verbonden is. Nagy gaat ervan uit dat mensen uiteindelijk ten diepste bewogen worden door recht en rechtvaardigheid in de verhouding tussen mensen: mensen zijn daardoor aanspreekbaar voor de belangen van een ander, ze zijn niet alleen gericht op bevrediging van de eigen behoeften. Bij deze dimensie draait het om de ethiek binnen relaties. Het gaat erom dat relaties rechtvaardig zijn, in evenwicht, dat er loyaliteit is en dat er een balans is tussen geven en nemen.

Een medewerker geeft over de therapie van Nagy aan: ‘Dit is een contextuele therapie die zich richt op gezinspatronen. Hoe past de bewoner in het patroon, waar is het mis gegaan. Elke begeleider gebruikt die map als richtlijn’.

Bewoners moeten verschillende opdrachten maken in het kader van de therapie van Nagy. Uit interviews met bewoners blijkt, dat zij niet altijd even veel zin hebben in de opdrachten van Nagy. De opdrachten kunnen namelijk confronterend zijn. Medewerkers geven aan dat zij zich hiervan bewust zijn. Zij vinden het echter wel belangrijk, dat de bewoners de opdrachten maken. Op deze manier gaan de bewoners nadenken over hun positie in het gezin en over hoe zij deze positie kunnen verbeteren. De medewerkers proberen de opdrachten niet als een verplichting aan de bewoners op te leggen, maar als iets wat zij zelf kunnen doen wanneer zij er aan toe zijn.

3.11.3. Onderbouwing van de Exodusmethodiek vanuit de bindingentheorieën

Naast de theoretisch onderbouwing van Exodus en haar medewerkers kan de Exodusmethodiek ook onderbouwd worden met criminologische theorieën. In deze paragraaf wordt de Exodusmethodiek onderbouwd vanuit een stroming binnen de criminologische theorieën: de bindingentheorieën. Zowel de sociale controletheorie van Hirschi als die van Sampson en Laub is op de Exodusmethodiek toepasbaar. Dit kan helpen verduidelijken wat de kracht van de methodiek is. Zo kan er antwoord worden gegeven op de vraag die bij de planevaluatie gesteld wordt: waarom zou de interventie succesvol zijn?

Bij de onderbouwing wordt niet alleen aandacht geschonken aan de vier methodische sleutels van Exodus (wonen, werken, relaties en zingeving), maar ook wordt geprobeerd Exodus in bredere zin hierbij te betrekken. Gedoeld wordt dan op de latente functie, de effecten die het wonen in een Exodushuis heeft voor de bewoners, náást de manifeste functie, de effecten die door de vier sleutels worden beoogd.

3.11.3.1. Hirschi's sociale controletheorie

De centrale gedachte achter de sociale controletheorie van Hirschi is, dat ieder mens geneigd is tot regelovertredend gedrag.⁷⁴ Hij richt zich dan ook op de vraag, waarom de meerderheid van de mensen géén crimineel gedrag vertoont.

⁷⁴ Hirschi 1969, Weerman 2001.

Zijn antwoord daarop ligt bij de sociale bindingen die een persoon heeft. Hirschi gaat uit van de idee, dat de mate waarin men verbonden is met de maatschappij, bepaalt of men ook daadwerkelijk het criminele pad kiest.

Volgens Hirschi zijn er vier verschillende aspecten, die van invloed zijn op de mate van binding met de maatschappij. Dit zijn *attachment*, *commitment*, *involvement* en *belief*.

Hirschi wijst op het belang van *attachment* in de zin van emotionele gehechtheid aan andere personen. Binnen de Exodusermethode ligt veel nadruk op het opbouwen en onderhouden van relaties met bijvoorbeeld familieleden en vrienden. Het hebben van enig sociaal netwerk wordt belangrijk geacht, omdat de deelnemer dan mensen heeft om op terug te vallen tijdens moeilijke perioden en er niet alleen voor staat. Ook kan een goed sociaal netwerk helpen tegen terugval in de criminaliteit, omdat de bewoner zijn vrienden en familie niet wil teleurstellen door opnieuw de fout in te gaan. Indien een dergelijk sociaal netwerk ontbreekt, is de kans groter, dat iemand wel weer op het slechte pad belandt.

Hirschi's *commitment* is terug te vinden in alle modules van Exodus. Het hebben van *commitment* wil zeggen, dat een persoon zich bewust is van hetgeen hij kan verliezen als hij in crimineel gedrag vervalt, zoals een baan of reputatie. Tijdens het doorlopen van het Exodus programma wordt dit bewustzijn bij deelnemers gekweekt. Exodus benadrukt het belang van het hebben van een baan, een woning en een sociaal netwerk. Bewoners worden zich er op deze wijze van bewust wat de kosten kunnen zijn van het vervallen in oude criminele patronen.

Met *involvement* doelt Hirschi op het hebben van een dagbesteding, waardoor een persoon gewoonweg niet de tijd heeft om zich in te laten met allerlei criminele activiteiten. Naast het feit dat er vanuit de methode veel nadruk wordt gelegd op het hebben van een baan, wordt ook het hebben van vrijwilligerswerk gestimuleerd om op die wijze de deelnemers van de straat te houden. Het vrijwilligerswerk heeft dit echter niet als hoofddoel. Bewoners doen werkervaring op, waardoor de kans groter wordt, dat zij na hun verblijf in Exodus een baan vinden. Het is dus gericht op het hebben van *involvement* in de toekomst. Echter, niet alleen vanuit deze module wordt *involvement* benadrukt, ook het wonen in een Exodus huis aan sich draagt hieraan bij. Binnen een Exodushuis zorgt men er ook voor, dat een bewoner niet in de gelegenheid komt om in crimineel gedrag te vervallen. Bewoners zijn verplicht om deel te nemen aan bepaalde activiteiten, zoals gezamenlijk eten, sporten en vergaderen. Ook hebben zij vaste tijden waarop zij binnen moeten zijn. Urinecontroles bij bewoners moeten terugval in drugsgebruik voorkomen. Blaascontroles moeten alcoholconsumptie tegengaan. Zowel het gedrag van de bewoners, als het eventuele alcohol- of drugsgebruik binnen of buiten het huis kan dus gecontroleerd worden door de begeleiders. Het besef bij bewoners van het bestaan van dergelijke controles moet voorkomen, dat zij opnieuw het criminele pad kiezen.

Het hebben van *beliefs* zoals bedoeld binnen de theorie van Hirschi, is ook terug te vinden binnen de methodiek van Exodus. Waar het bij de theorie van Hirschi gaat om het respecteren en opvolgen van de maatschappelijke regels, gaat het binnen de methodiek van Exodus om de vierde sleutel: de zingeving. Hierbij wordt bedoeld op het hebben van een diepgaande motivatie (al dan niet religieus getint) om het programma succesvol te doorlopen, de oude schepen achter zich te verbranden en aan een nieuw leven te beginnen zonder delicten en verslaving. Exodus benadrukt het belang van het hebben van een doel in het leven. Het hebben van een dergelijke diepgaande motivatie is aan te merken als een controle factor. Motivatie kan bij een individu als een interne rem werken op het vertonen van regelovertrekend gedrag. Een bewoner die gemotiveerd is om zijn leven op het rechte pad te krijgen, zal immers eerder de verleidingen om zich met criminele activiteiten in te laten afslaan.

Uit het bovenstaande blijkt dat de methodiek van Exodus nauw aansluit bij de vier elementen van Hirschi's bindingentheorie. Exodus benadrukt het belang van motivatie in combinatie met verantwoordelijkheid. Bewoners ontwikkelen verantwoordelijkheid als zij zich bijvoorbeeld inzetten als vrijwilliger op een sportvereniging. Het gaat hier om Hirschi's elementen *commitment* en *involvement*. Wanneer bewoners gemotiveerd zijn om de criminaliteit de rug toe te keren (*beliefs*) en daarnaast betrokken zijn in allerlei maatschappelijke activiteiten, vallen zij volgens Hirschi's bindingentheorie minder terug in de criminaliteit.

3.11.3.2. Sampson en Laub's sociale controletheorie

De theorie van Hirschi groeide uit tot één van de populairste verklaringen voor criminaliteit. Veel andere criminologen hebben de theorie verder ontwikkeld. Zo ook de onderzoekers Sampson en Laub.⁷⁵ Zij ontdekten dat er naast wets-overtreders bij wie het criminele gedrag stabiel is ook personen met een criminele levensstijl zijn die hun leven op een gegeven moment hebben gebeterd.⁷⁶ Dit zou betekenen, dat er zich binnen een persoon zelf een bepaald proces afspeelt, waardoor een persoon zijn criminele carrière beëindigt. Volgens Sampson en Laub kunnen sociale processen ertoe leiden dat zelfs de meest doorgewinterde criminelen de criminaliteit links laten liggen.

De meest belangrijke bron die iemand van criminaliteit weerhoudt, is volgens Sampson en Laub de informele sociale controle. De mate waarin iemand onder informele sociale controle staat, is bepalend voor de kans dat hij zich met criminele activiteiten bezig houdt en voor de mate waarin hij dat doet.⁷⁷ Bij jongeren wordt informele sociale controle vooral uitgeoefend door familie en door school. Bij volwassenen zijn bijvoorbeeld een vaste relatie of een baan bronnen van informele sociale controle.

⁷⁵ Sampson & Laub 1993.

⁷⁶ Weerman 2001.

⁷⁷ Benson 2002.

Het is voor criminelen (en voor ex-gedetineerden) echter moeilijk om een vaste relatie of een goede reguliere baan te vinden, vanwege de *cumulative disadvantages*: een sneeuwbal effect waardoor het steeds moeilijker wordt om de criminaliteit de rug toe te keren. Omdat een ex-gedetineerde in de maatschappij vaak nog steeds als crimineel wordt beschouwd, heeft hij bijvoorbeeld minder kansen op de arbeidsmarkt. Als het een ex-gedetineerde niet lukt om opgenomen te worden in de maatschappij, zal hij zich opnieuw met criminele activiteiten gaan bezighouden. De terugval van ex-gedetineerden in de criminaliteit is daarom mede afhankelijk van reacties van de maatschappij.⁷⁸

Exodus kan wat dat betreft een waardevolle bijdrage leveren aan de terugkeer van de ex-gedetineerde in de maatschappij. Exodus begeleidt de bewoners bij verbetering van het opleidingsniveau, het verkrijgen van werk en van een woning, en verbetering van contacten met familie of vrienden. De *cumulative disadvantages* voor de ex-gedetineerden worden hierdoor doorbroken: hij heeft een echte kans om te reïntegreren in de maatschappij. Wanneer de bewoner eenmaal werk heeft en contacten met familie of vrienden heeft hersteld of opgebouwd, ondervindt hij weer meer informele sociale controle. Hierdoor neemt de kans dat hij terugvalt in de criminaliteit af.

3.11.4. Verwachtingen van Exodus op basis van de theorieën

In deze paragraaf wordt kort geresumeerd waarom Exodus, gezien vanuit verschillende theoretische perspectieven, kan bijdragen aan het terugdringen van recidive.

Bij de theoretische onderbouwing van de methodiek door Exodus met het competentiemodel staat gedragsverandering centraal. De bewoner moet leren om een leven te leiden zonder criminaliteit. Begeleidingsovereenkomsten en huisregels dragen bij aan gedragsveranderingen bij de bewoners. Deze gedragsveranderingen vinden plaats in een gunstig leefklimaat, doordat Exodus een normale woonomgeving aanbiedt, met een gezamenlijke ruimte en deels een gezamenlijk leven. Dit draagt ook bij aan de ontwikkeling van het sociale netwerk van bewoners. Van de gedragsverandering, de gunstige leefomgeving en het verstevigde sociale netwerk valt te verwachten dat het bijdraagt aan de resocialisatie van de bewoner en aan het terugdringen van recidive.

Ook vanuit de theorie van de behoeftenpiramide is te verwachten dat Exodusbewoners minder zullen recidiveren in de toekomst. Door de aandacht voor relaties en zingeving wordt getracht bewoners een stap hoger op de behoeftenpiramide te krijgen. Hierdoor zullen zij zich niet langer uitsluitend concentreren op bevrediging van de lagere, consumptieve behoeften, waardoor de kans op het verwerven van inkomsten uit criminele activiteiten afneemt.

De contextuele theorie van Nagy richt zich op het herstellen van relaties. Bewoners worden bewust gemaakt van de noodzaak van relaties waarin evenwicht bestaat tussen geven en nemen, en rechten en plichten. Bewoners moeten nadenken over hun positie in het gezin of in de familie en over hoe zij

⁷⁸ Benson 2002.

deze positie kunnen verbeteren. Dit kan bijgedragen aan de resocialisatie van de bewoner.

Ook op basis van de bindingentheorieën kan verwacht worden dat Exodus bijdraagt aan recidivevermindering door een programma aan te bieden dat op alle vlakken (*attachment, commitment, involvement* en *beliefs*) de bindingen van de deelnemer met de maatschappij versterkt. Exodus benadrukt het belang van motivatie in combinatie met eigen verantwoordelijkheid. Wanneer bij de bewoner de bindingen met de maatschappij voldoende zijn hersteld (dan wel opgebouwd), wordt op basis van de Hirschi's sociale controle theorie verwacht dat die bewoner meer geneigd is om zich aan de conventionele normen en waarden te houden, waardoor de kans op recidive afneemt.

Van het Exodusprogramma mag ook effect verwacht worden op basis van de sociale controletheorie van Sampson en Laub. Doordat het programma zich richt op verbetering van het opleidingsniveau van de bewoner, het verkrijgen van werk en van een woning en verbetering van contacten met familie of vrienden, biedt Exodus de mogelijkheid om de *cumulative disadvantages* te doorbreken. Hierdoor is te verwachten dat bewoners minder terugvallen in hun oude criminele gewoonten.

Kortom: Zowel op basis van de theorieën die door Exodus en door medewerkers worden aangedragen ter onderbouwing van de methodiek, als op basis van de bindingentheorieën, kan worden verwacht dat het Exodusprogramma bijdraagt aan het terugdringen van recidive.

4. PROCES-EVALUATIE: DE EXODUSMETHODIEK IN DE PRAKTIJK

4.1. INLEIDING

Bij de planevaluatie in het voorgaande hoofdstuk is beschreven wat de doelstellingen en achtergronden van Exodus zijn, wat de Exodusmethodiek ‘op papier’ inhoudt, op welke wijze deze methodiek theoretisch wordt onderbouwd en welke effecten van het Exodusprogramma te verwachten zijn.

Dit hoofdstuk behelst de procesevaluatie. Bij de procesevaluatie wordt onderzocht of het programma wordt uitgevoerd, zoals het op papier bedoeld is (programma-integriteit). Kortom: Bij de procesevaluatie staat de toepassing van het programma in de praktijk centraal.

De wijze waarop aan de methodiek uitvoering wordt gegeven in de praktijk, is in de verschillende deelonderzoeken onderzocht door middel van observaties van verscheidene programmaonderdelen en door middel van interviews met medewerkers en (oud-)bewoners van de Exodushuizen. In 2004 hebben de deelonderzoeken plaatsgevonden naar de Exodushuizen in Den Bosch, Leiden en Utrecht⁷⁹ en Rotterdam.⁸⁰ De Exodushuizen in Den Haag, Drenthe en Venlo zijn in 2005 onderzocht.⁸¹ Ten slotte zijn in 2006 de huizen in Alkmaar, Amsterdam en Groningen onderwerp van onderzoek geweest. In Bijlage E is een overzicht opgenomen van het aantal geïnterviewde medewerkers en bewoners per Exodushuis.

Voordat de praktijk van de vier sleutelgebieden wordt besproken, wordt eerst een beschrijving gegeven van de huizen, de medewerkers, de aanmeldings- en intakeprocedure en van de bewonerssamenstelling. Ook worden de huisregels, financiën en nazorg besproken.

4.2. DE EXODUSHUIZEN

De tien bestaande Exodushuizen volgen weliswaar allemaal dezelfde methodiek, maar verder bestaan er veel verschillen tussen de huizen, bijvoorbeeld voor wat betreft het type huis, de locatie van het huis en het aantal bedden. Hieronder volgt van ieder bestaand huis een korte omschrijving.⁸² Verschillende kenmerken van de huizen zijn schematisch weergegeven in Bijlage F. Daarbij is het belangrijk om te realiseren dat de kenmerken betrekking hebben op de periode waarin het huis in een deelonderzoek betrokken is geweest. De huidige situatie van huizen kan daarom afwijken van dit overzicht.

⁷⁹ Hoogewerf e.a. 2004.

⁸⁰ Kool en Vijfhuizen 2005.

⁸¹ Barney e.a. 2005.

⁸² De omschrijving is deels gebaseerd op informatie van de website van Exodus (www.stichtingexodus.nl).

Exodus Alkmaar is opgericht in 1998 en bestaat uit drie rijtjeshuizen, midden in een woonwijk. Een van de huizen wordt als kantoor gebruikt, in de overige twee huizen kunnen totaal tien mensen wonen. Naast deze behuizing in Alkmaar-Noord is er ook een tweede-fase-huis in Alkmaar-Zuid. Er zijn plannen om te verhuizen naar een nieuw pand, waar plaats zal zijn voor veertien bewoners.⁸³

Exodus Amsterdam is opgericht in 1997 en bevindt zich in een oude kleuterschool. De schoollokalen zijn verbouwd tot aparte kamers met eigen watertoevoer en meubilair. De sportzaal is omgebouwd tot een gezellige huiskamer. In Exodus Amsterdam is plaats voor zestien bewoners. Na een verblijf in dit hoofdgebouw kunnen bewoners doorstromen naar een tussenvoorziening: er zijn vier huizen in de buurt waar bewoners met z'n tweeën of alleen kunnen wonen en waar ze meer verantwoordelijkheid dragen voor de eigen levenswijze. Op het terrein van Exodus Amsterdam is tevens Stichting Werkprojecten Amsterdam gevestigd, die een aantal fietsenstallingen in Amsterdam exploiteert, waar bewoners werkervaring kunnen opdoen.

Exodus Den Bosch is actief vanaf 2000. Ten tijde van het deelonderzoek had Exodus Den Bosch plaats voor negen bewoners. In 2005 heeft Exodus Den Bosch echter een nieuw pand betrokken.⁸⁴ In dit oude klooster is plaats voor vijftien bewoners, verdeeld over twee verdiepingen. Bij goed functioneren promoveert de bewoner naar de tweede verdieping.

Exodus Den Haag is het eerste en oudste huis van Nederland, opgericht in 1986. Exodus Den Haag heeft de beschikking over drie statige, samengevoegde herenhuizen, waarin vijftien kamers beschikbaar zijn met gedeelde sanitaire voorzieningen en een keuken. Daarnaast is er het Open Eethuis, een ontmoetingsplek waar een maaltijd geserveerd wordt voor sociaal zwakkere buurtbewoners.

Stoel Drenthe is in 2004 onder de Exodusvlag gekomen en is gevestigd in een boerderij in het dorpje Nooitgedacht nabij Assen. Er zijn twaalf kamers, bestemd voor de opvang en begeleiding van sociaal en psychisch zwakkere (ex-) gedetineerden. Vrouwen vallen niet in de doelgroep van dit huis. De toepassing van de methodiek wordt aangepast aan de leerdoelen en de mogelijkheden van de doelgroep. Het programma duurt ook langer dan in de andere Exodushuizen, tot maximaal 30 maanden. Op het gebied van wonen is er veel aandacht voor huishoudelijke vaardigheden en persoonlijke verzorging. In de meeste gevallen zal worden toegewerkt naar een vorm van begeleid wonen. Nazorg na Exodus is een belangrijk onderdeel van het programma.

Exodus Groningen is in 2001 opgericht en is gevestigd in een statig herenhuis, vlakbij het centrum van Groningen. Er is plaats voor elf bewoners.

Exodus Leiden is in 2001 opgericht en is gevestigd aan de rand van het centrum. Het is een statig huis met veel sfeervolle details zoals glas-in-lood ramen. Er is een keuken en een woonkamer en er zijn kamers voor twaalf bewoners. De douches en toiletten in het huis worden gedeeld. Ook is er een

⁸³ Jaarverslag 2005.

⁸⁴ De verhuizing heeft plaatsgevonden nadat het huis in een deelonderzoek betrokken was (2004).

kapel verbonden met het huis. Dat komt doordat het huis vroeger een soort kloosterfunctie heeft gehad.

Exodus Rotterdam is opgericht in 2002. Het huis staat ook wel bekend als *'Het Posthuis'*, omdat dit huis voorheen een hotel was voor KPN-personeel. In dit huis kunnen veertien bewoners het programma van Exodus volgen.

Exodus Utrecht is opgericht in 1995 en is gehuisvest in drie aangrenzende woningen op de hoek van twee straten. De indeling is zo gemaakt, dat er drie min of meer zelfstandige eenheden zijn ontstaan. Het binnenkomsthuis bestaat uit vijf kamers, een grote keuken, een woonkamer, een eetkamer en het kantoor van de medewerkers. Dan komt het fasehuis met vier kamers voor bewoners, een eetkeuken en het kantoor van de manager. En vervolgens nog een fasehuis met vijf kamers, een keuken en een gespreksruimte. De bewoners komen binnen in het binnenkomsthuis en verhuizen door naarmate het programma vordert. Door de verdeling van de huizen kan er zowel groepsgerichte als individuele aandacht worden gegeven aan de bewoners.

Exodus Venlo is het jongste huis, opgezet in 2003. In twee flats wordt gezorgd voor opvang en begeleiding van (ex-)gedetineerde vrouwen, eventueel met kinderen. Er kunnen in de flats maximaal twaalf vrouwen wonen, elk met maximaal twee kinderen, niet ouder dan twaalf jaar. In Venlo wordt afgeweken van het normale programma. Omdat in dit huis vrouwen met kinderen wonen, wordt er ook veel aandacht besteed aan opvoedkundige zaken. De vier doelstellingen worden in samenwerking met plaatselijke en regionale instellingen ingevuld. Er wordt hard gewerkt aan het hebben van werk en inkomen en huisvesting na het Exodusprogramma. Uitzonderlijk is dat er geen urine-controles plaatsvinden en dat er geen gele kaartensysteem is. Doordat er geen '24-uurs-toezicht' op de bewoners wordt uitgeoefend, kunnen bewoners niet onder iedere titel in Venlo aan het Exodusprogramma deelnemen. Exodus Venlo is alleen toegankelijk voor bewoners die vrijwillig in een Exodushuis willen verblijven, of voor bewoners die door de rechter in een Exodushuis geplaatst worden. Het is dus niet mogelijk om in het kader van een penitentiair programma in Exodus Venlo te verblijven.

4.3. DE MEDEWERKERS

De tien Exodushuizen die in een deelonderzoek betrokken zijn geweest, hadden allen een manager, meerdere begeleiders en een aantal vrijwilligers in dienst. De manager houdt zich voornamelijk bezig met algemene managementtaken, de communicatie met SEN, het verzorgen van publiciteit en met fondsenwerving. In sommige huizen neemt hij ook de intakegesprekken voor zijn rekening. Een begeleider houdt zich daadwerkelijk bezig met het gedrag van de bewoners. Naast het adviseren en sturen van de bewoners controleert de begeleider de tijdstippen waarop de bewoner thuiskomt en de aanwezigheid van de bewoner bij de verplichte programmaonderdelen. Iedere begeleider is tevens mentor van een kleiner aantal bewoners. De mentor is degene die samen met de bewoner het individuele begeleidingsplan opstelt, de voortgangsgesprekken voert en zorg

draagt voor de invulling van de vier sleutels bij de bewoner. Dit in tegenstelling tot slaapwachten, die alleen voor opvang en niet voor begeleiding zorgen. De vrijwilligers houden zich bezig met diverse activiteiten. Ze gaan bijvoorbeeld mee sporten, helpen mee op administratief gebied, gaan mee wanneer bewoners naar bepaalde instanties zoals het CWI moeten, of helpen mee tijdens feestdagen.

Hoewel in ieder huis een manager, meerdere begeleiders en een aantal vrijwilligers in dienst zijn, verschillen de huizen wel in de personele bezetting. Exodus Alkmaar zat bijvoorbeeld een periode zonder manager en in Venlo werken geen slaapwachten, in de andere steden wel. Daarnaast werkt bijvoorbeeld in Leiden ook nog een gastvrouw. Zij verzorgt het huis en doet boodschappen, maar heeft ook een sociale functie. Doordat zij geen gele kaarten uit kan delen, biedt zij een ideaal luisterend oor voor de bewoners. In Amsterdam werkt een budgetconsulent, die zich in het kader van een pilot bezig houdt met schuldstabilisering. In sommige huizen werkt een arbeidstoeleider, een medewerker die zich bezighoudt met de begeleiding bij de sleutel werken.

De samenstelling van de medewerkers is zowel op het gebied van geslacht, leeftijd en herkomst divers. De meeste medewerkers hebben een sociaal-juridische achtergrond, maar er zijn ook medewerkers die pedagogiek of theologie hebben gestudeerd. In Bijlage F is het aantal medewerkers weergegeven, dat ten tijde van het deelonderzoek werkzaam was bij het Exodushuis.

4.4. AANMELDING EN INTAKE

De Exodushuizen die vóór 2006 onderwerp zijn geweest van een deelrapportage hanteerden een zelfstandige aanmeldings- en intakeprocedure. (Ex-)gedetineerden meldden zich aan bij het Exodushuis, dat vervolgens de beslissing nam om de (ex-)gedetineerde al dan niet uit te nodigen voor een intakegesprek. Bij deze aanmeldings- en intakeprocedure bestonden verschillen tussen huizen. Het ene huis hanteerde strengere selectiecriteria dan het andere huis. Soms kwam het voor dat een bewoner werd aangenomen bij een huis, maar werd doorverwezen naar een huis waar wel plaats was. Vervolgens werd de bewoner daar geweigerd omdat hij niet aan de toelatingscriteria zou voldoen.

Hoewel de mogelijkheid blijft bestaan dat (ex-)gedetineerden het aanmeldingsformulier rechtstreeks naar de huizen zenden, geven de Exodus-huizen in Alkmaar, Amsterdam, Den Bosch, Drenthe, Leiden en Utrecht de voorkeur aan centrale aanmelding bij Stichting Exodus Nederland. Sinds 1 april 2006 gaan de aanmeldingsformulieren rechtstreeks naar het Centraal Aanmeldingsteam (CAT). Het CAT maakt het aanmeldingsdossier van (ex-)gedetineerden compleet en registreert de (ex-)gedetineerde in Regas (een cliëntvolgsysteem). Vervolgens beslist het CAT of de (ex-)gedetineerde in aanmerking komt voor een intakegesprek en onderzoekt of het opgegeven voorkeurshuis inderdaad de meest passende begeleidingsplaats is.

Het betreffende Exodushuis zal vervolgens zelf de intake doen en besluit op basis daarvan of zij de cliënt zal opnemen. Een medewerker zegt hierover: 'Het scheelt heel erg dat CAT de voorprocedure doet. Je krijgt bijna geen mensen die een verslavingsprobleem hebben, of mensen met een psychische problematiek. Die zijn er al uitgefilterd, dus dat komt niet zoveel meer voor.'

Exodus Groningen, Rotterdam, Den Haag en Venlo doen echter nog niet mee met deze centrale aanmelding. De reden hiervoor ligt vooral in de wens om zelfstandig de leiding te kunnen voeren over de intakeprocedure. De huizen in Rotterdam en Den Haag krijgen bovendien zelf voldoende aanmeldingen binnen. De aanmeldingsprocedure die door deze huizen gevolgd wordt, komt overigens overeen met die van het CAT.

Voorheen werden intakegesprekken vaak door externe contactpersonen gevoerd, zoals reclasseringsmedewerkers. Omdat er veel (ex-)gedetineerden werden toegelaten die eigenlijk ongeschikt waren voor deelname aan het Exodusprogramma, voeren de meeste huizen tegenwoordig zelf de intakegesprekken. Bij Exodus Den Haag wordt de intake nog wel door een reclasseringsmedewerker gedaan, in overleg met de teamleider en de manager. Het probleem bij de intake door de reclassering is dat deze organisatie sinds kort alleen nog maar in actie mag komen bij een gerichte opdracht van het gevangeniswezen of de rechter. Vanwege bezuinigingen mogen verzoeken van particuliere instellingen niet aangenomen worden, enkele uitzonderingen daargelaten. De intake van de vrijwillige plaatsingen wordt in Exodus Den Haag wel door medewerkers verzorgd, door één begeleider en één stagiair. De manager vindt dit verschil onterecht; 'Iedereen is hier immers vrijwillig'. Ook in Rotterdam voert de manager de intakegesprekken. In de meeste huizen wordt het intakegesprek echter door één of meerdere teamleiders of begeleiders gevoerd. Bij Exodus Den Bosch, Groningen en Leiden ligt de uiteindelijke beslissing bij het teamoverleg, dat oordeelt op basis van het intakeverslag. Ten tijde van het onderzoek was Exodus Leiden echter op zoek naar een externe intaker.

Voor alle huizen geldt dat tijdens het intakegesprek veel waarde wordt gehecht aan de motivatie om het Exodusprogramma te volgen. Medewerkers hebben soms het idee dat gedetineerden 'schijnmotivaties' hebben om in het Exodushuis te komen. Gedetineerden moeten echt een nieuwe start willen maken en het verblijf in een Exodushuis niet alleen aantrekkelijk vinden vanwege de grotere vrijheid die zij er hebben, vergeleken met de gevangenis. Een medewerker merkt hierbij op: 'Dat het af en toe wel moeilijk is om de ware aard van iemand en zijn problematiek op tafel te krijgen'. Er zouden in de bajes hele sjabloonverhalen circuleren waarmee je in een programma als Exodus opgenomen zou kunnen worden, inclusief de bijbehorende hulpvraag.

Naast de motivatie letten enkele huizen op zaken als delictinzicht, omdat het verleden een plaats moet krijgen bij het verkrijgen van nieuwe perspectieven.

Daarnaast is van belang of de (ex-)gedetineerde past in de groep van de huidige bewoners. Er wordt gezocht naar een evenredige verdeling tussen jong en oud en nationaliteiten en delicten. Een medewerker zegt hier het volgende over: 'We kijken natuurlijk allemaal wel naar wat we nu in huis hebben, of de

eventuele nieuwe bewoner wel een beetje tussen de nieuwe bewoners past. Als je heel veel ADHD-personen in huis hebt, plaats je daar liever niet nog eentje bij.'

De huidige groepssamenstelling is van belang, omdat niet iedere bewonersgroep een 'zware' bewoner aan kan, met bijvoorbeeld een zedenachtergrond. 'Plaatsing van een persoon is groepsafhankelijk. Als de groep stabiel is, durf je sneller risico's te nemen'. Den Bosch kiest er bijvoorbeeld voor om geen pedofielen toe te laten, omdat het personeel hiervoor onvoldoende toegerust is. De huizen Utrecht, Rotterdam en Den Haag waren duidelijk op het gebied van etniciteit: een (grote) groep bewoners die niet uit Nederland afkomstig is, is niet wenselijk. Een medewerker van Exodus Den Haag vertelde hierover: 'Te veel jongeren of te veel Marokkanen zorgt voor groepsvorming en dus voor overlast en dat werkt niet prettig'.

Op het moment van onderzoek verbleef er in Exodus Rotterdam een grote groep Antillianen, die onderling veel hun eigen taal spraken, ook al is dat eigenlijk niet toegestaan. Een medewerker vertelde in dit verband dat veel van de problematiek cultureel bepaald was. Volgens de medewerker is het in bepaalde culturen onmogelijk om toe te geven dat je fout zit. Eveneens is er veel macho gedrag en agressief gedrag, vooral onder Antillianen en Marokkanen. Vanuit sommige culturen mag er zelfs niet gesproken worden met een vrouw. Dit maakt begeleiding onmogelijk. Medewerkers vertelden dat ze bij de uitoefening van hun vak een spanningsveld voelden: aan de ene kant wil men iedereen in zijn culturele waarden laten, maar aan de andere kant is het uiteindelijke doel van het programma dat bewoners geresocialiseerd in de Nederlandse samenleving terugstromen.

Exodus Amsterdam heeft daarentegen geen enkel probleem met allochtone bewoners. Dit zou gelegen kunnen zijn in het feit dat een aantal begeleiders zelf van allochtone afkomst is. Er werkt eveneens een aantal allochtone oud-bewoners bij Exodus Amsterdam. Dit geeft het huis veel credits bij allochtone bewoners.

Bij de intake wordt niet alleen rekening gehouden met leeftijd, geslacht en herkomst van de (ex-)gedetineerde. Ook de titel waaronder de (ex-) gedetineerde in het huis geplaatst wordt, is een punt van overweging. Exodus streeft naar een gelijke verdeling tussen justitiële en vrijwillige plaatsingen. Vanuit financiële overwegingen geven sommige huizen echter de voorkeur aan een overwicht van justitiële plaatsingen.

Naast motivatie, delictstype, huidige groepssamenstelling en plaatsingstitel, wordt zowel bij de aanmeldingsprocedure van het CAT als bij de intake in het Exodushuis gelet op contra-indicatoren, zoals verslavingsproblematiek, psychische problematiek en agressieproblematiek. In de praktijk blijken (ex-) gedetineerden ondanks contra-indicaties toch geplaatst te worden. Een medewerker vertelde dat sommige twijfelgevallen 'het voordeel van de twijfel krijgen'. Een van de grote problemen in de praktijk van de Exodushuizen zijn de (ex-)gebruikers. In verschillende huizen verblijven bewoners in het kader van de maatregel Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (tegenwoordig de Inrichting

voor Stelselmatige Daders). Hoewel ze officieel niet tot de doelgroep behoren, worden zij wel toegelaten, als ze van hun verslaving af zijn. Bij de plaatsing van SOV'ers of ISD'ers kan een rol spelen dat de vergoeding voor deze bewoners hoger is dan voor 'gewone' penitentiair geplaatsten. Het blijft echter problematisch in hoeverre mensen met een gebruikersachtergrond in het Exodusprogramma passen. Een manager geeft aan dat hij bijvoorbeeld zijn twijfels heeft bij (ex-)gedetineerden die *clean* zijn als ze zich aanmelden, maar drugs hebben gebruikt tot de eerste dag van de detentie. Voor deze bewoners zal het heel moeilijk worden om in een vrije setting als die van het Exodusprogramma van de drugs af te blijven. Een andere manager heeft echter een andere visie op SOV-ers: hij neemt er ieder jaar vijf aan. Dit is weliswaar tegen de officiële lijn in, maar hij stelt als voorwaarde dat deze mensen eerst naar een tussenliggende voorziening (zoals Jellinek) zijn geweest. Hij relateert zijn handelen door op te merken: 'Wat nu binnen zit heeft voor 90% een verslavingsachtergrond, meestal onderliggend'. Nadeel is wel dat, volgens een manager, het Exodusprogramma voor SOV-ers te intensief zou zijn. Vaak worden ze voortijdig uitgezet vanwege middelengebruik.

In één huis werd bewust een verslaafde toegelaten en kreeg iemand die te dronken was om naar de intake te komen een tweede kans, omdat de manager nog in het krijt stond bij de reclasseringsmedewerker. In het team bestond er om deze reden onvrede over het gebrek aan overleg met de mentoren ten aanzien van toelatingen.

Geconcludeerd kan worden dat alle huizen bij de intakeprocedure letten op de contra-indicaties zoals die door Exodus op papier zijn gesteld, en daarnaast rekening houden met de motivatie van de (ex-)gedetineerde, met de groepssamenstelling van de huidige bewoners en met de plaatsingstitel. De invulling die aan deze criteria wordt gegeven verschilt echter per huis.

4.5. DE BEWONERS

In het algemeen is er in een Exodushuis veel diversiteit bij de bewoners wat betreft leeftijd, herkomst en delicttype. In ieder Exodushuis verblijven zowel mannen als vrouwen, met uitzondering van Exodus Venlo. Dat huis is er speciaal voor vrouwen, eventueel met hun kinderen. Ook Exodus Drenthe heeft een afwijkende doelgroep. Dit huis richt zich speciaal op sociaal en psychisch zwakkere, mannelijke bewoners. Ook Exodus Groningen wijkt af van de standaard doelgroep. Ten tijde van het deelonderzoek bleek dat hier, hoewel het geen formeel beleid is, geen jongeren onder de 23 jaar worden aangenomen, omdat zij vaak het verblijf niet kunnen bekostigen. Ook nemen ze in Groningen geen arbeidsongeschikten aan.

In het databestand dat voor dit onderzoek is opgesteld zijn verschillende bewonerskenmerken geregistreerd.⁸⁵ Uit dit databestand blijkt dat de bewoners van de Exodushuizen gemiddeld 29 jaar oud zijn op het moment dat zij aan het

⁸⁵ Zie § 5.3 voor een beschrijving van de totstandkoming van het databestand.

Exodusprogramma beginnen.⁸⁶ 8% van de bewoners is vrouw. 49% van de bewoners is allochtoon. In Bijlage G zijn kenmerken van bewoners weergegeven per Exodushuis. Opvallend is onder meer dat ruim 70% van de bewoners van Exodus Den Bosch en Utrecht autochtoon is, terwijl dit percentage in Rotterdam 35 bedraagt. Er bestaan dus grote verschillen in bewonerskenmerken tussen de huizen.

In Exodus Venlo worden alleen ex-gedetineerden toegelaten op vrijwillige basis, of op basis van een rechterlijke uitspraak (zoals de plaatsingsgrond ‘bijzondere voorwaarde’). In de andere huizen verblijven bewoners tevens op andere justitiële titels.⁸⁷ Ook zetten bewoners die onder justitiële titel geplaatst zijn hun verblijf in het Exodushuis vaak op vrijwillige basis voort. Tabel 4.A geeft voor de bestaande huizen weer op welke gronden de bewoners in het huis verblijven. Deze tabel is gebaseerd op het databestand dat voor dit onderzoek is opgesteld op basis van een overzicht van SEN, waarbij de gegevens zijn aangevuld aan de hand van dossiers van bewoners en gesprekken met medewerkers van de verschillende huizen.⁸⁸ Het databestand is voor wat betreft de uitstroom bijgewerkt tot juni 2005. De recidive is in september 2005 onderzocht. Exodus Drenthe en Exodus Venlo zijn niet in het overzicht opgenomen, omdat zij nog te kort bestaan. Bovendien moet opgemerkt worden dat de verschillende huizen er verschillende registratiewijzen op nahouden. Moeilijkheden bij de registratie zijn er met name bij de categorie bewoners die aanvankelijk onder justitiële titel in het huis verbleef, maar het verblijf heeft voortzet op vrijwillige basis. Hierdoor is het goed mogelijk dat er bijvoorbeeld in Den Bosch meer dan één bewoner het verblijf op vrijwillige basis heeft voortgezet.

⁸⁶ De cijfers die in dit onderzoek worden gepresenteerd, bijvoorbeeld met betrekking tot bewonerskenmerken, kunnen afwijken van de cijfers die in het jaarverslag van Exodus zijn gepresenteerd, doordat de cijfers uit het jaarverslag worden gebaseerd op de kenmerken van de bewoners uit dat betreffende jaar, terwijl de cijfers die in dit onderzoek worden gepresenteerd, gebaseerd zijn op het databestand met gegevens van alle geregistreerde, uitgestroomde bewoners over de periode 1999-2005.

⁸⁷ Zie § 3.7 voor de verblijfstitels.

⁸⁸ Zie § 5.3 voor een beschrijving van (de totstandkoming van) het databestand.

TABEL 4.A: DE VERBLIJFSTITEL VAN BEWONERS PER HUIS

Huis	VERBLIJFSTITEL											
	VP		PP		JP/VP		BV		OVERIG		TOTAAL	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Alkmaar	41	36,9	21	18,9	11	9,9	34	30,6	4	3,6	111	100
Amsterdam	45	42,5	17	16,0	18	17,0	19	17,9	7	6,6	106	100
Den Bosch	32	48,5	15	22,7	1	1,5	10	15,2	8	12,1	66	100
Den Haag	33	30,0	32	29,1	21	19,1	22	20,0	2	1,8	110	100
Groningen	37	57,8	11	17,2	12	18,8	3	4,7	1	1,6	64	100
Leiden	34	49,3	13	18,8	6	8,7	13	18,8	3	4,3	69	100
Rotterdam	30	45,5	20	30,3	14	21,2	1	1,5	1	1,5	66	100
Utrecht	58	40,8	42	29,6	8	5,6	29	20,4	5	3,5	142	100
Totaal	310	42,2	171	23,3	91	12,4	131	17,8	31	4,2	734	100

VP Vrijwillige plaatsing

BV Bijzondere Voorwaarden

PP Penitentiaal Programma

Overig Overige titels zoals TBS, PIJ, SOV, etc.

JP/VP Justitiële plaatsing voorgezet op vrijwillige basis

Uit de tabel blijkt dat de meeste bewoners (42%) het Exodusprogramma op vrijwillige basis volgen, gevolgd door bewoners die in het kader van een penitentiaal programma in het huis verblijven (23%). Onderling verschilt de verdeling van de verblijftitels tussen huizen. Exodus Den Haag en Utrecht hebben bijvoorbeeld procentueel gezien bijna dubbel zoveel bewoners die in het kader van een penitentiaal programma zijn geplaatst als Exodus Amsterdam.

SEN beoogt een verhouding van 50% justitieel geplaatsten en 50% vrijwillig geplaatsten.⁸⁹ Dit onderscheid is echter niet zo eenvoudig, omdat ruim 12% van de totale populatie van Exodus bestaat uit bewoners die hun verblijf onder justitiële titel hebben voortgezet op vrijwillige basis. Omdat deze categorie zowel justitieel als vrijwillig is, worden deze 91 bewoners voor het berekenen van de verhouding tussen de justitiële plaatsen en de vrijwillige plaatsen in tabel 4B buiten beschouwing gelaten. Van de 643 bewoners blijkt dan 48% het Exodusprogramma op vrijwillige basis te volgen, 52% verblijft in het huis in het kader van een penitentiaal programma, een bijzondere voorwaarde, of een PIJ-, TBS-, of SOV-maatregel. Exodus komt hiermee goed in de buurt van de beoogde verhouding. Wanneer naar de afzonderlijke huizen wordt gekeken, blijkt de verhouding tussen vrijwillige en justitiële plaatsingen echter schever: Zo verblijft bij Exodus Groningen slechts 29% van de bewoners op justitiële titel. Exodus Amsterdam en Exodus Den Bosch hebben wel bijna een 50/50-verhouding.

⁸⁹ Met de afnemende financiële mogelijkheden voor vrijwillige plaatsingen komt deze verdeling echter sterk onder druk te staan.

TABEL 4.B: DE VERHOUDING TUSSEN VRIJWILLIGE EN JUSTITIËLE PLAATSINGEN PER HUIS

EXODUSHUIS	PLAATSINGSGROND			
	Vrijwillige titel	Justitiële titel	Totaal (%)	Totaal (N)
Alkmaar	41,0%	59,0%	100%	100
Amsterdam	51,1%	48,9%	100%	88
Den Bosch	49,2%	50,8%	100%	65
Den Haag	37,1%	62,9%	100%	89
Groningen	71,2%	28,8%	100%	52
Leiden	54,0%	46,0%	100%	63
Rotterdam	57,7%	42,3%	100%	52
Utrecht	43,3%	56,7%	100%	134
Totaal	48,2%	51,8%	100%	643

De bezettingspercentages van de Exodushuizen voor het jaar 2005 zijn weergegeven in Bijlage H. Van alle huizen gezamenlijk was het bezettingspercentage in 2005 86%.⁹⁰ Exodus Den Bosch heeft in 2005 de bedden het best gevuld (95%). Opvallend is het lage bezettingspercentage van Exodus Venlo. Een verklaring hiervoor is de verhuizing naar een pand met meer bedden. Er gaat enige tijd overheen voordat deze ‘extra’ plaatsen bezet konden worden.

4.6. DUUR VAN HET VERBLIJF

Volgens het jaarverslag van Exodus uit 2004 lag de gemiddelde duur van een verblijf in een Exodushuis in 2004 rond de zes maanden.⁹¹ Bewoners die het programma afmaakten, verbleven gemiddeld 10 maanden in het huis. Bewoners die vrijwillig of gedwongen het Exodushuis voortijdig moesten verlaten, verbleven gemiddeld 3 maanden in het huis.⁹² Op basis van het databestand dat voor dit onderzoek is samengesteld, blijkt de gemiddelde verblijfsduur van een bewoner in een Exodushuis over de periode 1999-2005 echter lager te liggen.⁹³ Tabel 4.C geeft weer dat bewoners gemiddeld bijna vier en halve maand in een Exodushuis verbleven. In Amsterdam is de gemiddelde verblijfsduur het hoogst met ruim vijf en halve maand. Verder valt op dat bewoners die in het kader van bijzondere voorwaarden het programma volgen, gemiddeld het langst in een Exodushuis blijven. Verbazend genoeg is de gemiddelde verblijfsduur het kortst bij bewoners die aanvankelijk onder justitiële titel aan het programma deelnamen, maar het verblijf op vrijwillige basis hebben voortgezet: zij verblijven gemiddeld 4,1 maanden in een Exodushuis.

⁹⁰ Data zijn afkomstig van SEN.

⁹¹ Jaarverslag 2004.

⁹² Jaarverslag 2004.

⁹³ Zie § 5.3 voor een beschrijving van (de totstandkoming van) het databestand.

TABEL 4.C: GEMIDDELDE VERBLIJFSDUUR IN MAANDEN VAN BEWONERS NAAR VERBLIJFSTITEL EN HUIS (1999 - JUNI 2005)

	VERBLIJFSTITEL													
	VP		PP		JP/VP		BV		Overig		Subtotaal		Duur onbe- kend	Totaal
	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	N	N
EXODUSHUIS	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	N	N
Alkmaar	4,0	41	3,2	21	3,3	10	4,7	33	3,3	4	4,0	109	2	111
Amsterdam	6,8	44	4,1	16	5,2	19	5,6	18	2,9	8	5,6	105	1	106
Den Bosch	4,3	32	4,3	15	10,0	2	5,3	9	5,5	8	4,8	66		66
Den Haag	3,3	32	4,4	33	4,3	21	5,0	20	3,2	2	4,1	108	2	110
Groningen	5,5	37	3,5	10	4,6	13	6,9	3			5,0	63	1	64
Leiden	3,6	33	4,1	13	4,4	6	5,1	11	4,5	2	4,1	65	4	69
Rotterdam	4,9	30	4,0	20	1,7	13	2,9	1			3,9	64	2	66
Utrecht	3,7	53	5,4	33	4,1	7	3,0	26	7,0	5	4,2	124	18	142
Totaal	4,6	302	4,3	161	4,1	91	4,7	121	4,5	29	4,5	704	30	734

VP Vrijwillige plaatsing

PP Penitentiair Programma

JP/VP Justitiële plaatsing voorgezet op vrijwillige basis

BV Bijzondere Voorwaarden

Overig Overige titels zoals TBS, PIJ, SOV, etc.

Wanneer bij de gemiddelde verblijfsduur rekening wordt gehouden met de wijze waarop bewoners zijn uitgestroomd (positief uitgestroomd, negatief uitgestroomd, vrijwillig afgehaakt, of uitstroom onbekend)⁹⁴ blijkt dat, zoals logischerwijs verwacht mag worden, bewoners die positief uitgestroomd zijn, gemiddeld het langst in het Exodushuis hebben verbleven (ruim zeven maanden) (zie Tabel 4.D). Bewoners die er door Exodus uitgezet zijn, verbleven gemiddeld drie maanden in een huis. Bewoners die vrijwillig zijn opgestapt bij Exodus voordat zij het programma hadden afgerond, hebben gemiddeld ruim tweeënhalve maand in het huis gewoond.

⁹⁴ In hoofdstuk vijf wordt verder op de wijzen van uitstroom ingegaan.

TABEL 4.D: GEMIDDELDE VERBLIJFSDUUR IN MAANDEN VAN BEWONERS NAAR VERBLIJFSTITEL EN WIJZE VAN UITSTROOM (1999 - JUNI 2005) (N=734)⁹⁵

WIJZE VAN UITSTROOM	VERBLIJFSTITEL									
	VP		PP		JP/VP		BV		Overig	
	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N	Mnd	N
Onbekend	3,5	17	4,6	12	2,5	2	3,6	9	0,3	2
Negatief uitgestroomd	3,0	170	2,8	82	2,9	26	3,4	80	3,0	14
Positief uitgestroomd	8,8	83	6,3	59	4,8	61	9,0	28	7,4	11
Vrijwillig afgehaakt	2,5	32	3,8	8	1,9	2	0,7	4	3,0	2
Totaal	4,6	302	4,3	161	4,1	91	4,7	121	4,5	29

VP Vrijwillige plaatsing

PP Penitentiair Programma

JP/VP Justitiële plaatsing voorgezet op vrijwillige basis

BV Bijzondere Voorwaarden

Overig Overige titels zoals TBS, PIJ, SOV, etc.

4.7. DE METHODIEK

In hoofdstuk drie is beschreven wat de Exodusmethodiek op papier inhoudt. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe die methodiek in de praktijk uitgevoerd wordt. Deze paragraaf richt zich op de toepassing van de methodische modellen van Exodus en op de wijze waarop het faseringsstelsel wordt toegepast. In de volgende paragrafen komen de vier sleutels aan bod.

In alle Exodushuizen wordt aandacht geschonken aan de vier sleutelgebieden wonen, werken, relaties en zingeving. Exodus Venlo besteedt ook aandacht aan opvoedkundige aspecten, omdat daar vrouwen met kinderen wonen. Exodus Drenthe heeft vanwege de bijzondere doelgroep (sociaal en psychisch zwakkeren) ook een iets andere invulling van de methodiek. Hoewel in de overige huizen de methodiek in principe hetzelfde is, is de uitvoering ervan echter minder eenduidig.

De medewerkers kennen wel de methodische modellen als het competentie-model en het sociotherapeutisch-leefklimaat wanneer daar naar gevraagd wordt in de interviews, maar noemen deze vaak niet uit zichzelf bij de bespreking van de methodiek. In Groningen leeft het sociotherapeutisch-leefklimaat erg bij het personeel. De manager eist dat de medewerkers de methodiek goed kennen en consequent toepassen. De medewerkers uit Amsterdam zeggen de methodiek consequent toe te passen, maar een eigen invulling blijft behouden. In Alkmaar doen de medewerkers wat hen het beste lijkt, hierbij maken ze gebruik van verschillende methodieken die hen ooit geleerd zijn en daarbij gebruiken ze ook

⁹⁵ In principe zouden alleen bewoners die vrijwillig aan het Exodusprogramma deelnemen vrijwillig kunnen afhaken. In het databestand zijn echter ook bewoners vrijwillig afgehaakt die in het kader van een PP of een BV aan het Exodusprogramma deelnemen (terwijl dit dan onder negatieve uitstroom zou moeten vallen). Het databestand is op dit punt dus niet sluitend.

de modellen van Exodus. In Den Bosch wordt vooral met de contextuele theorie van Nagy gewerkt.⁹⁶

De voorgescreven methodieken van Exodus worden dus wel eens losgelaten. Een manager uitte als kritiek op de methodiek, dat zij ‘tot stand gekomen is omdat Justitie anders geen goedkeuring aan Exodus als penitentiair programma zou geven. Het is slechts een strategisch document voor acceptatie en accreditatie door Justitie’. Een andere manager becommentarieert de methodiek als volgt: ‘De methodiek is slechts raamwerk, en eigenlijk geen methodiek, het is geschreven in het pioniersstadium van Exodus, het zijn meer aandachtspunten die niet concreet zijn uitgewerkt’. Het ontbreekt in het programma inderdaad aan uitgewerkte protocollen om de inhoud van de sleutels handen en voeten te geven.⁹⁷ Een derde manager vergelijkt in dit verband Exodus met een boom: ‘De boom, de organisatie, is de laatste jaren enorm gegroeid, maar de wortels, de methodiek, niet. Om een levensvatbare boom te krijgen zal deze moeten wortelen’.

Uit de deelonderzoeken blijkt dan ook dat de meeste huizen de methodiek zien als leidraad. De medewerkers passen de methodiek op hun eigen wijze toe: ‘Ik heb zo mijn eigen manier van hoe ik mensen begeleid.’ De methodiek wordt als ‘oprekbaar’ beschouwd: ‘Je kunt in zo’n organisatie als Exodus wel flexibel met de methodiek omgaan.’ Medewerkers zeggen hierover: ‘Het programma is een middel, geen doel. Niet het programma, maar de mens staat centraal’ en ‘Elke bewoner heeft zijn eigen aandachtspunten, begeleiding is maatwerk.’ Een medewerker ziet de kracht om iets te bereiken bij de bewoners in het voeren van gesprekken, elke gelegenheid zou bruikbaar zijn om het gedrag te veranderen. ‘Ik begin altijd met het afvragen wat de meest belangrijke dingen zijn en daaraan begin ik te werken. Wat ik altijd al heb gedaan. Al dertig jaar’.

Toepassing van de Exodusmethodiek verschilt niet alleen per huis, maar ook per medewerker en per bewoner: verschillen ontstaan vooral doordat medewerkers maatwerk willen leveren. Maatwerk bij de begeleiding houdt in dat deze gericht is op de hulpvraag, de persoonlijke omstandigheden en de competenties van de bewoners. De begeleiding wordt hier op aangepast en men houdt hierbij de door de bewoner gestelde leerdoelen in het achterhoofd. Kortom: medewerkers doen wat hun het beste lijkt voor de bewoner en ieder doet dit naar eigen overtuiging. De methode die gehanteerd wordt, is daarnaast vaak per bewoner verschillend. Iedere bewoner verschilt en één methode zou dan niet werken. Het uitgangspunt blijft echter steeds het bereiken van de leerdoelen die opgesteld zijn met de bewoner.

Door steeds de vier sleutels in het achterhoofd te houden, blijft volgens de medewerkers ondanks de eigen invulling de Exodusmethodiek centraal staan. Volgens de methodiek moeten bewoners verschillende fasen doorlopen om het programma af te ronden. In deze fasen worden de leerdoelen bijgesteld en

⁹⁶ Zie § 3.11.2.2 voor een beschrijving van de contextuele theorie van Nagy.

⁹⁷ Inmiddels zijn naar aanleiding van de resultaten uit de deelonderzoeken diverse protocollen opgesteld en wordt gewerkt aan een handboek, waarin handvatten worden aangereikt om de methodiek toe te passen in de praktijk.

krijgen de bewoners eventueel meer vrijheden. Exodus Venlo hanteert een dergelijk faseringssysteem niet en ook in Exodus Leiden werkte men ten tijde van het onderzoek niet met een faseringssysteem 'omdat de strikte scheiding tussen de fasen in de praktijk niet werkbaar is'. Ten tijde van dat onderzoek heeft Exodus Leiden aangegeven dat zij in de toekomst weer duidelijk met de fasen wil gaan werken, maar dat sommige facetten van de regels niet altijd nageleefd kunnen worden. De medewerkers willen dan ook graag werken met meer ruimte voor individuele begeleiding.

Als een bewoner doorstroomt naar een volgende fase, betekent dit bij sommige huizen dat hij ook doorstroomt naar andere behuizing: Exodus Alkmaar, Amsterdam en Utrecht hebben aparte huizen voor de verschillende fasen. Exodus Drenthe heeft plannen om fasehuizen te creëren. Het doorstromen naar een ander fasehuis gaat gepaard met het verkrijgen van meer vrijheden en minder toezicht. Bewoners die op justitiële gronden in het Exodushuis verblijven kunnen niet altijd doorstromen naar het tweede fase huis, omdat de toezichtsvoorwaarde die Justitie stelt dan niet meer voldoet.

4.8. WONEN

De wijze waarop in de praktijk invulling wordt gegeven aan de sleutel wonen verschilt per huis. Wel wordt er in de tien onderzochte huizen al in de eerste weken bij bewoners op aangedrongen zich in te schrijven bij de plaatselijke woningbouwvereniging. Exodus helpt bewoners bijvoorbeeld door informatie aan te dragen over waar en hoe de bewoner zich moet inschrijven. In sommige huizen wordt na binnenkomst daadwerkelijk gestart met de zoektocht naar een woning. Exodus Den Haag kiest ervoor om de bewoner al vroeg in het programma minimaal twee keer per week te laten reageren op woningaanbod. Hiermee bewijst een bewoner dat hij verantwoordelijkheid neemt. Daarnaast krijgt hij inzicht in hoe de woningmarkt werkt.

Een aantal andere huizen heeft, om uiteenlopende redenen, ervoor gekozen de begeleiding bij de zoektocht naar zelfstandige woonruimte pas later in het programma te laten starten. Zo stellen de medewerkers in Leiden dat het in Leiden nu eenmaal erg moeilijk is om woonruimte te vinden. De taak van de Exodusbegeleiding is op dit punt dan ook minimaal, de daadwerkelijke actie ligt bij de bewoner. In Utrecht is er een meer principiële reden om pas in de laatste fase een huis te gaan zoeken. Deze late start wordt hier als volgt verklaard: 'Het zorgt voor problemen als iemand al een woning heeft aangeboden gekregen voordat hij het programma heeft afgerond. Zij kiezen dan voor de woning en stoppen met het programma'. De huizen Rotterdam en Amsterdam kunnen het zich permitteren tot de laatste fase te wachten met de begeleiding bij de sleutel wonen, doordat ze, zoals hieronder zal blijken, over voldoende verwijsmogelijkheden beschikken. Exodus Groningen neemt een tussenpositie in door pas in de tweede fase over te gaan tot aanmelding van een bewoner bij een selectiecommissie waarin alle Groningse woningbouwverenigingen vertegenwoordigd zijn.

Het grootste probleem voor Exodus bij de invulling van de sleutel wonen is het feit dat de meeste steden met een krappe woningmarkt kampen. Overal zijn lange wachtlijsten voor de huizenmarkt. Bovendien zijn veel woningen te duur voor de bewoners. Voor het bemachtigen van een woning zijn bewoners daarom vaak afhankelijk van overeenkomsten die het Exodushuis heeft gesloten met woningcorporaties.

Exodus Leiden en Exodus Utrecht krijgen jaarlijks respectievelijk vier en drie urgentieverklaringen die zij aan hun bewoners mogen geven. Bewoners zijn hier negatief over: Exodus helpt wel met het aandragen van informatie, maar heeft simpelweg te weinig contacten in de woningbranche om daadwerkelijk wat te betekenen. Exodus Utrecht heeft voor het zoeken naar een woonruimte contact met de woningbouwverenigingen en met bemiddelingsbureaus. Als een bewoner wel een huis vindt, kan Exodus ook helpen met de borg. De meeste bewoners in dit huis geven aan dat ze wel geholpen zijn bij het vinden van een huis. Zowel in Utrecht als Leiden is men overigens van plan om een nazorghuis op te zetten.

Bewoners van Exodus Rotterdam maken meer kans op een woning: Exodus Rotterdam werkt samen met de Maaskoepel, een overkoepelend orgaan van woningcorporaties in de regio Rotterdam. Wanneer de uitstroom van een bewoner acht weken van tevoren wordt aangegeven, kan via een urgentieverklaring een woning worden geregeld. In principe heeft iedereen die het programma daar afrondt dus een huis. Dit is uniek te noemen.

Ook Groningen doet het in dit opzicht goed. In Groningen worden de bewoners ingeschreven bij een selectiecommissie van de woningbouwverenigingen voor een verzoek tot urgentieverklaring. Deze commissie beoordeelt of de bewoner tot de kwetsbare doelgroep behoort, waarna binnen een half jaar een huis gevonden wordt. Dit kan niet geweigerd worden als Exodus positief over de bewoner is. Aan dit huis is een zekere mate van nazorg verbonden.

Den Haag neemt met vijftien ‘sleutelwoningen’ per jaar een middenpositie in. Deze woningen zijn bestemd voor bewoners die het programma afronden en de keuze maken om te worden nabegeleid.

Ook in Alkmaar kent men iets dergelijks: de ‘inverdienwoningen’. Deze kunnen worden aangevraagd voor bewoners in de laatste fase van het Exodusprogramma. Doordat de inverdienwoningen erg schaars zijn en er meerdere stichtingen in aanmerking komen voor een dergelijke woning loopt de doorstroming erg stroef. In 2005 zijn slechts twee woningen aan Exodus beschikbaar gesteld. Er zijn op dit moment geen duidelijke regels of afspraken over welke stichting op welk moment een huis krijgt toegewezen. ‘Het is natte vingerwerk. Je ondervindt concurrentie van andere stichtingen, er zijn geen regels. Maar goed, tot vorig jaar waren er geen eens inverdienwoningen dus we zijn wel al een stap verder. We zijn al blij om wat we nu hebben.’ De bewoners van dit huis zijn er over het algemeen van overtuigd dat zij de hulp van Exodus niet nodig hebben om een huis te vinden. De medewerkers zijn hier minder

zeker van. Het blijft afhankelijk van verschillende factoren als leeftijd, ervaring en financiële middelen.

Exodus Amsterdam biedt drie mogelijkheden om aan woonruimte te komen. Ten eerste is er de mogelijkheid via een voorrangsverklaring voor bewoners van Amsterdam die vóór het programma minimaal twee jaar in Amsterdam hebben gewoond. In dat geval kan er binnen drie maanden een huis geregeld zijn. De tweede mogelijkheid is deelname aan een Begeleid Wonen project in Amsterdam. Na aanmelding blijft de deelnemer één jaar onder begeleiding, waarna het huurcontract op zijn naam komt te staan. Als laatste optie heeft Amsterdam een overeenkomst met de gemeente Almere. Exodus Amsterdam krijgt van de gemeente Almere vijf urgentieverklaringen per jaar. Hiernaast is er in Amsterdam een tussenvoorziening aanwezig voor oud-bewoners. Als er plaats is, kunnen bewoners hier tijdelijk wonen, in afwachting van een zelfstandige woning.

Exodus Den Bosch beschikt niet over urgentieverklaringen, wel zijn er contacten met de Stichting Maatschappelijk Opvang 's-Hertogenbosch, waar een aantal bewoners naar toe kan. Medewerkers geven aan dat het moeilijk is om een (betaalbaar) huis te vinden voor een bewoner. Bovendien is de wachttijd voor een woning erg lang. Het vinden van een kamer is iets gemakkelijker. Bewoners moeten het vooral hebben van het vinden van een woning via vrienden en kennissen. Bewoners geven aan dat ze onvoldoende geholpen worden bij het vinden van een woning. Exodus Den Bosch heeft echter wel een nazorghuis. Hier kunnen bewoners van Exodus Den Bosch naar doorstromen, mits er een plaats vrij is. De oud-bewoner kan hier zelfstandig wonen, onder geringe begeleiding van een mentor.

Exodus Venlo profiteert van het feit dat vrouwen met kinderen sowieso een urgentieverklaring krijgen.

Exodus Drenthe had tijdens het onderzoek in 2005 nog weinig ervaring met uitstromende bewoners.

De medewerkers hebben over het algemeen het idee dat de hulp die Exodus biedt aan de bewoners van groot belang is bij de zoektocht naar een woning. Bewoners blijken de hulp van Exodus vooral te waarderen wanneer er een urgentieverklaring verstrekt wordt of een nazorghuis is geregeld. Los hiervan denken de meeste bewoners ook zonder de Exodusbegeleiding een woonruimte te kunnen vinden.

In het algemeen kan nog opgemerkt worden dat het vinden van een woonruimte inderdaad niet altijd de verdienste van Exodus is, maar van de inspanningen en het initiatief van de bewoner. Een manager plaatst hier de kanttekening bij dat bewoners die zelf een woonruimte regelen niet altijd goed terecht komen: 'Ze wonen dan drie-hoog-achter, bij een Turk, zonder huurcontract. Ze belanden zo onmiddellijk in het grijze gebied. Er ontstaan hoksituaties, met drie man op een klein kamertje. Dit is niet de ideale situatie, maar je kunt er niks aan doen. Je kunt ze niet vastbinden'.

Geconcludeerd kan worden dat wat Exodus voor de bewoners kan betekenen op het gebied van wonen, in sterke mate afhankelijk is van contacten en contrac-

ten met de woningcorporaties. Daarnaast spelen bij het verkrijgen van woonruimte factoren zoals persoonlijke motivatie, leeftijd, ervaring en financiële middelen van de bewoner een rol.

De sleutel wonen ziet ook op het aanleren van huishoudelijke vaardigheden. In ieder Exodushuis moeten bewoners om de beurt koken voor de gezamenlijke maaltijd en huishoudelijke taken, zoals afwassen, verrichten. Verder wordt het aanleren van huishoudelijke vaardigheden in de praktijk niet op alle vlakken expliciet nagestreefd. Bewoners hoeven niet iedere dag hun kamer netjes op te opruimen. Een extreme uitlating van een bewoner in dit verband: ‘Het verbaast me dat bij sommige bewoners de ratten niet uit de kamer lopen’. Een medewerker zegt hierover: ‘Pas als een bewoner zijn kamer dusdanig vervuult dat het echt té smerig wordt, dan voegen we “hygiëne” toe aan zijn leerdoelen’.

4.9. WERKEN

Volgens de methodiekbeschrijving dient iedere bewoner van Exodus een geldige dagbesteding te hebben van minstens 26 uur per week. In alle huizen wordt zo snel mogelijk gezocht naar een dagbesteding voor de bewoner. Meestal komt dit neer op vrijwilligerswerk of werk op een werkervaringsplaats: ‘Bewoners gaan op zoek naar betaald werk en dat is moeilijk in hun situatie. Vanuit het huis worden ze in contact gebracht met stichtingen waar ze vrijwilligerswerk kunnen doen, hoewel we over dat “vrijwillig” bij veel bewoners kunnen twijfelen.’

Voor alle huizen geldt dat de medewerkers praktische hulp geven, zoals het zoeken naar geschikte advertenties, het (meehelpen) schrijven van sollicitatiebrieven en het aanbieden van sollicitatietraining. Bovendien heeft elk huis contact met verschillende vrijwilligersorganisaties en werkervaringsplaatsen. Deze contacten blijken zeer waardevol voor bewoners bij het vinden van (vrijwilligers)werk.

In sommige huizen kiest men ervoor om iedereen eerst een periode vrijwilligerswerk te laten doen, in andere huizen zet men gelijk in op een betaalde baan. In het Exodushuis Leiden gaat de nieuwe bewoner eerst een periode vrijwilligerswerk doen. Daarna wordt pas gekeken of er mogelijkheden zijn voor het krijgen van een betaalde baan. Dit wordt centraal gedaan door de teamleider die optreedt als arbeidstoeleider. Exodus Leiden maakt gebruik van het plaatselijk vrijwilligerswerk, een reïntegratiebureau en er zijn contacten bij reguliere werkgevers. Na de periode waarin Exodus Leiden in dit onderzoek was betrokken, is het EKT opgericht. Bij dit Exodus Kärcher Team, gesubsidieerd door Sociale Zaken en Werkgelegenheid en in samenwerking met verschillende bedrijven, kan de bewoner na binnenkomst direct aan de slag. Het EKT verricht schoonmaakwerkzaamheden in Leiden, zoals het reinigen van portieken en straten.

Bij Exodus Alkmaar stroomt bijna elke bewoner in bij het WNK-pluswerk. Dit Werkvoorzieningschap Noord-Kennemerland is een sociale werkvoorziening en is bedoeld voor gemotiveerde personen met enige afstand tot de arbeidsmarkt. Daarnaast biedt het de mogelijkheid voor verdere oriëntatie op de

arbeidsmarkt: de bewoner werkt vier dagen in de week, waar hij salaris voor krijgt. De vijfde dag wordt gebruikt om een andere baan te zoeken.

Exodus Den Haag had een aantal mogelijkheden om bewoners van een dagbesteding te voorzien, maar inmiddels zijn enkele werkervaringsprojecten afgebroken, zoals het ondernemersnetwerk via Stichting Start Foundation. Ook de fietsenwerkplaats die bij Exodus Den Haag hoorde is gesloten. Niettemin schat de manager dat ten tijde van het deelonderzoek 80% van de bewoners vrijwilligerswerk heeft en een aantal anderen een vaste baan.

Hoewel in het team een arbeidstoeleider aanwezig is, lijkt Exodus Rotterdam de lat niet hoog te leggen.⁹⁸ Sommige bewoners besteden minder dan 26 uur week aan opleiding of (vrijwilligers)werk. Het ontbreken van zo'n geldige dagbesteding wordt tijdens de eerste periode in het huis echter niet als probleem gezien. Er wordt door de mentoren veel nadruk gelegd op de eigen verantwoordelijkheid. Weliswaar is betaald werk het doel, maar vrijwilligerswerk is volgens veel mentoren een mooi alternatief. 'Het gaat er immers om dat men zinvol bezig is'. Ten tijde van het deelonderzoek bleken echter slechts vier van de veertien bewoners een geldige dagbesteding te hebben. De overige bewoners hadden zelfs geen vrijwilligerswerk. Dit duidt op een discrepantie tussen doelstelling en praktijk. Ondanks deze tegenvallende resultaten heeft Exodus Rotterdam een bijzondere connectie voor het vervullen van een zinvolle dagbesteding: het Albeda College geeft laagdrempelig les en verzorgt speciale opleidingen voor Exodusbewoners.

Ook Exodus Groningen lijkt het verkrijgen van betaald werk niet als doel na te streven. De meeste bewoners hebben vrijwilligerswerk. Een medewerker geeft aan dat een vrijwilligersbaan voor sommigen 'al heel wat' is. Ten tijde van het onderzoek was er bij Exodus Groningen een werkgeversbank in opbouw. Een medewerker vertelde dat er eigenlijk nog weinig contacten waren, maar dat dit geen issue was, omdat in de praktijk elke bewoner van een vrijwilligersbaan kon worden voorzien.

De andere huizen nemen een tussenpositie in. Exodus Den Bosch zoekt gelijk bij aanvang een betaalde baan, maar meestal draait het uit op vrijwilligerswerk. Er is contact met een groot aantal instanties, van dierenasiel tot scholen, waar de meeste bewoners terecht kunnen. Hiernaast is recent 'het werkgeversnetwerk' opgestart, een pilot die ten tijde van het onderzoek nog loopt. De werkgevers binnen het netwerk mogen een werknemer één maand gratis 'uitproberen', met uitzondering van een onkostenvergoeding. In Exodus Den Bosch wordt een bewoner uit het huis gezet als hij niet aan het werk wil, terwijl in sommige andere huizen het ontbreken van een dagbesteding wordt opgelost door aan die bewoner bepaalde taken in en om het huis te geven. Deze

⁹⁸ Inmiddels heeft Exodus Rotterdam voor een grote ommezwaai gezorgd door veel aandacht te schenken aan de sleutel werken. Er is een ruimte ingericht met een computer, waar bewoners sollicitatiebrieven kunnen schrijven en op internet naar banen kunnen zoeken. Veel bewoners hebben een betaalde baan. Exodus Rotterdam is voor wat betreft de invulling van de sleutel werken een voorbeeld geworden voor de andere Exodushuizen, zo wordt van officiële zijde meegedeeld.

bewoner kan zolang hij geen werk heeft echter niet doorstromen naar de volgende fase.

In Utrecht wordt voor bewoners met goede papieren en werkervaring meteen gezocht naar een betaalde baan. Voor betaalde banen is er onder andere contact met een uitzendbureau en met een aantal bedrijven die zich ‘vrienden van Exodus’ noemen. Daarnaast is er voor vrijwilligerswerk een groot netwerk beschikbaar van dertig à veertig bedrijven.

Voor Exodus Amsterdam geldt dat de meeste bewoners vrijwilligerswerk doen bij een aantal vaste vrijwilligersadressen. Exodus Amsterdam heeft een contract met Stichting Werkprojecten Amsterdam (SWA), die meerdere bewaakte fietsenstallingen exploiteert, waar bewoners aan de slag kunnen. Verder kunnen bewoners voor vrijwilligerswerk onder meer terecht bij de Voedselbank. Voor betaalde banen heeft Exodus Amsterdam contact met een reïntegratiebedrijf.

In Exodus Drenthe werken de bewoners in principe op het terrein van het huis. De dagbesteding omvat een breed terrein aan activiteiten: bewoners zijn onder meer werkzaam in een houtbewerkingsplaats, in de kassen of in de dierenverblijven.

In Exodus Venlo wonen deelnemers met kinderen. De dagbesteding bestaat daar daarom vooral uit het verzorgen van de kinderen. De zoektocht naar (vrijwilligers)werk voor de bewoners heeft Exodus uitbesteed aan Stichting Zorgconcept.

Los van de contacten die Exodushuizen hebben met verschillende (vrijwilligers)organisaties, blijkt het in alle steden voor de (ex-)gedetineerden moeilijk om een betaalde baan te vinden. Dit heeft verschillende redenen. Allereerst heeft niet elke bewoner een reëel zicht op zijn mogelijkheden. De arbeidstoeleider zal vaak de wensen van de bewoner naar beneden moeten bijstellen. Zo vertelde een medewerker dat sommige bewoners advocaat wilden worden, terwijl zij slechts in het bezit waren van een lagere school diploma. Eveneens wordt aangegeven dat het moeilijk is om betaald werk te vinden vanwege het gat in het CV van de bewoner, veroorzaakt door de detentie. Hiernaast hebben de bewoners over het algemeen weinig opleiding genoten, wat de kansen op de arbeidsmarkt ook niet vergroot.

De meeste managers en medewerkers geven echter als voornaamste reden de krappe arbeidsmarkt aan: de invulling van de sleutel werken is conjunctuurgevoelig. Een laagconjunctuur gecombineerd met de afstand die de bewoners al tot de arbeidsmarkt hebben, zorgt ervoor dat het gewoon moeilijk is om betaald werk te vinden. Hierbij moet vermeld worden dat dit probleem deels sectorgebonden is. In de bouw zijn bijvoorbeeld vaak voldoende mogelijkheden om aan de slag te kunnen. Een bewoner merkte in dit verband op: ‘Als je echt wilt, kun je werk vinden, maar je moet niet te kieskeurig zijn’.

Een manager van een ander huis wijst er echter op dat de recessie voor de sleutel werk een voordeel is: ‘Als de banen namelijk voor het oprapen liggen, nemen nieuwe bewoners deze banen vaak aan en komen ze gelijk weer in

contact met randgroepmensen. Een werkervaringsplaats is een betere plek om te beginnen’.

Medewerkers van Exodus wijzen er echter nog op, dat de begeleiding bij de sleutel werken niet zo zeer ligt in het helpen vinden van werk, maar meer in het stimuleren om het werk goed te doen en te behouden: ‘Ik denk dat het vinden van werk geen probleem is. Het is meer het behouden van werk. Als iemand nu bijvoorbeeld niet op zijn werk verschijnt, krijgen wij dat te horen. We kunnen dan met de bewoner gaan praten. Als je alleen woont en je komt zonder reden niet op je werk, dan wordt je de volgende dag ontslagen’. Ook wordt vermeld dat het hebben van vrijwilligerswerk helemaal niet zo gek hoeft te zijn: vrijwilligersbanen en leerwerktrajecten kunnen een opstap zijn naar betaald werk.

Ondanks de moeilijkheden bij het vinden van betaald werk, wordt de hulp die Exodus bij deze sleutel biedt door de meeste bewoners wel gewaardeerd: In Leiden zijn de bewoners overwegend van mening dat Exodus hen bij de sleutel werken van dienst is geweest en dat hun resultaten niet zonder hulp van Exodus tot stand zouden zijn gekomen. Ook in Den Haag gaven de bewoners aan in ieder geval steun te hebben aan de contacten van Exodus. In Den Bosch zijn de bewoners positief over het vrijwilligerswerk, al zouden ze liever betaald werk hebben. In het Exodushuis in Rotterdam zijn de bewoners kritisch over de sleutel werk. De folder van Exodus, waarmee zij in de penitentiaire inrichtingen worden aangemoedigd zich aan te melden bij Exodus, is in hun ogen te rooskleurig.⁹⁹ De zin ‘Wij zoeken met jou een baan of opleiding’ wordt al snel uitgelegd als ‘Jij krijgt van ons een baan’. In hun ogen zou Exodus meer voor hen kunnen doen. De sollicitatietraining wordt niet bijzonder gewaardeerd. De bewoners zijn van mening dat ze het over het algemeen op dit gebied ook wel zonder Exodus hadden kunnen redden.

In het algemeen lijken medewerkers de begeleiding die Exodus biedt op de sleutel werken zeer waardevol te vinden: Bewoners worden gestimuleerd een opleiding te volgen en krijgen sollicitatietraining. Het vrijwilligerswerk wordt beschouwd als een goede opstap naar betaald werk. Sommige bewoners zijn minder enthousiast over de begeleiding bij de sleutel werken. In plaats van vrijwilligerswerk hebben zij liever betaald werk. Bovendien hebben zij het idee dat ze het helemaal zelf moeten doen, dus dat ze Exodus niet nodig hebben op dit vlak. Andere bewoners zijn wel enthousiast over de begeleiding door Exodus.

4.10. RELATIES

Relaties vormen de derde sleutel binnen de Exodusmethodiek. Het grote verschil met de sleutels wonen en werken is dat de invulling van de sleutel relaties sterk afhankelijk is van wat de bewoner wil: ‘De bewoner is de regisseur’. Of zoals een manager het uitdrukte: ‘De bewoner is degene die aangeeft hoe ver hij wil

⁹⁹ Inmiddels heeft Exodus een nieuwe folder uitgebracht met aangepaste teksten.

gaan op dit gebied.’ De huizen hebben als gemeenschappelijk uitgangspunt dat de bewoner alleen in zijn relaties buiten het huis wordt begeleid wanneer deze zich daarvoor openstelt en zich laat begeleiden

De mate van sturing bij de relaties blijkt echter per huis te verschillen, zij het dat die zijn grenzen kent: ‘Je kunt wel sturing kunt geven aan relaties van bewoners, maar je kunt hen niet dwingen bepaalde contacten te verbreken’. Of pragmatischer: ‘Bewoners moeten zelf tot het inzicht komen welke relaties wel en niet goed zijn voor zichzelf.’

In Den Bosch probeert men problemen op het gebied van relaties gestructureerd aan te pakken met behulp van de theorieën van Nagy. Bewoners moeten een werkboek invullen over relaties, wat erg moeilijk voor hen is. Het werkboek wordt gebruikt om een gesprek te beginnen en is ontwikkeld vanuit de geestelijke verzorging. De medewerkers hebben dan ook cursussen gehad voor het gebruik ervan. Verder wordt er bij de intake een genogram ingevuld, waarmee de relaties van een bewoner in kaart worden gebracht. Dit genogram vormt een aanknopingspunt voor de begeleidingsopdrachten. Deze methode wordt ook toegepast in Exodus Den Haag. Medewerkers van Exodus Den Bosch nemen actief contact op met ouders en familie, mits de bewoner daar toestemming voor geeft. Bij Exodus Den Haag gebeurt dit ook, al ligt het initiatief hier meer bij de bewoner. De familie krijgt dan uitleg over het programma en woont soms begeleidingsgesprekken bij. De manager noemt de sleutel relaties ‘een rode draad in het programma’.

In Amsterdam is er eveneens veel aandacht voor familie, er komen in de praktijk veel ouders, vrouwen en kinderen van bewoners over de vloer. De manager merkt in dit verband op dat, hoewel relaties hoog in het vaandel van Exodus staan, het in de praktijk een ondergeschoven kind is. Het is een gebied dat uitbreiding verdient. De zwakke status van de sleutel is volgens hem onlogisch, want hierin onderscheidt Exodus zich van andere organisaties en de sleutel is officieel opgenomen in de methodiek.

In Leiden wordt het onderwerp relaties hoofdzakelijk in de mentorgesprekken aan de orde gebracht, toch wordt waar het kan de familie actief betrokken bij programma. Dit is echter afhankelijk van bewoner.

Utrecht is terughoudend bij relaties en laat het herstellen van oude relaties over aan het initiatief van de bewoner. Bewoners worden wel gestimuleerd om te gaan sporten en zo hun kennissenkring uit te breiden, want: ‘Je staat ervan verstuurd hoe weinig hobby’s mensen hebben. De meeste bewoners hebben alleen MTV kijken als hobby’. Daarom was een regeling getroffen dat iedere bewoner gratis kon fitnessen in een sportschool in de buurt. Ook bij Exodus Utrecht geldt dat de familie, op initiatief van de bewoner, betrokken kan worden.

In Exodus Venlo wordt veel waarde gehecht aan het herstel van de relatie tussen moeder en kind. Hierdoor zal er sneller iets ondernomen worden op het gebied van relaties. Ook hier wordt echter altijd de wil van de bewoonster gerespecteerd.

Exodus Groningen betreft eveneens actief de familie. In eerste instantie geeft de bewoner zelf deze behoefte aan. Afhankelijk van de persoon wordt er dan

meer of minder familie betrokken. Soms is er juist afstand nodig. Dit kan beter zijn voor het aanleren van eigen verantwoordelijkheid. Toch gaf een medewerker aan dat aan deze sleutel onvoldoende aandacht wordt besteed. Het programma is volgens de medewerker, 'misschien niet voldoende aangepast op relaties'. Doordat de begeleidingsgesprekken hoofdzakelijk over wonen, werken en schulden gaan, raakt de sleutel relaties ondergesneeuwd. Dit leidt er toe dat een bewoner bij het verlaten van het Exodushuis vaak een ontoereikend sociaal netwerk heeft. Wel worden relaties regelmatig als thema opgenomen, maar toch is het vaak 'te pijnlijk om aan te komen' en is er bij begeleiding op dit gebied eerst een vertrouwensband nodig.

Deze laatste opmerking komt in veel interviews met medewerkers terug. Het is moeilijk om een echte vertrouwensband met een bewoner op te bouwen. De manager van Amsterdam bracht dit als volgt onder woorden: 'De relatie van een bewoner met een begeleider is idealiter een vertrouwensrelatie, maar dit is moeilijk omdat het tegelijk ook een gezags- en machtsrelatie is. Je moet kunnen vertellen wat je dwars zit, maar dat is moeilijk vanwege het gevaar voor sancties.' Daarom is in Amsterdam de manager er voor het opleggen van sancties en mag de mentor pleiten voor zijn bewoner. 'Toch is er altijd een wij-zij gevoel'. Een uitzetgesprek wordt in alle huizen door de manager gevoerd om de ernst te benadrukken en om de relatie met de begeleider te ontzien.

Voor alle Exodushuizen geldt dat het vertrouwen tussen begeleiders en bewoners onontbeerlijk is voor een goede begeleiding, maar dat het ook moeilijk is om dat vertrouwen op te bouwen. Dit blijkt ook uit de mening van een bewoner: 'Ik laat nooit het achterste van mijn tong zien. Dat vind ik niet nodig. Ik vertel wat zij willen weten'. Verder staat het idee dat alles, ook intieme zaken, worden gerapporteerd in de stafvergadering de vertrouwelijkheid in de weg. 'Iedereen van de staf weet het dan. Dat wil ik niet'. Waar begeleiders niet in vertrouwen worden genomen, blijken bewoners wel hun hart uit te storten bij vrijwilligers of bij de gastvrouw. Hieruit blijkt een sterke vertrouwenspositie van de vrijwilliger en de gastvrouw.

Al kan een vertrouwensband tussen een medewerker en bewoner zeer belangrijk zijn, een medewerker moet werk en privé wel gescheiden houden.

Het ontbreken van een goede vertrouwensrelatie is niet de enige oorzaak voor een zwakke invulling van de sleutel relaties. Een bewoner wilde zijn familie niet lastig vallen. Een andere bewoner deelt deze mening: 'Ze zien me aankomen, dan denken ze: "Komt ie weer voor geld zeker".' Weer andere bewoners geven aan dat ze bewust geen begeleiding willen hebben, of pas op een later tijdstip, omdat ze het basic willen houden. Eerst een huis en werk, daarna komen pas zaken als relaties en zingeving. Sommige bewoners schamen zich om nieuwe vrienden te vertellen waar ze wonen.

Ten slotte zijn sommige bewoners van mening dat ze binnen het Exodusprogramma beperkt worden in de mogelijkheden om een sociaal leven op te bouwen. Een bewoner noemt het kleine wekelijkse budget een belangrijk obstakel bij het aangaan, aanhalen of onderhouden van relaties: 'Vanwege het geringe geldbedrag dat ik ontvang van mijn uitkering en het te volle

dagprogramma van Exodus, heb ik te weinig mogelijkheden om mijn familie en vrienden te bezoeken'. Andere bewoners voelen zich beperkt in de opbouw van hun sociale leven doordat het binnen het Exodusprogramma verboden is om een biertje te drinken of te blowen tijdens het verlof: 'Ze vinden het toch belangrijk dat wij een sociaal leven hebben? Dan hoort dat er toch ook bij?'

Binnen een Exodushuis zijn relaties van buiten welkom, maar de begeleiding wil wel vooraf weten met wie ze van doen hebben: Bezoek moet vooraf aangemeld worden door middel van een verzoekbriefje.

Binnen en huis is een intieme relatie tussen bewoners niet toegestaan. Als twee bewoners zo'n relatie toch willen uitbouwen, is het noodzakelijk dat één van de twee uit het programma stapt en ergens anders gaat wonen. Ten tijde van het deelonderzoek werd in twee huizen een relatie tussen bewoners echter oogluikend toegestaan.

Geconcludeerd kan worden dat bij ieder huis de bewoner de regisseur is bij de invulling van de sleutel relaties. In het ene huis wordt echter meer aangedrongen op het verbreken of aangaan van relaties dan in het andere huis. De vertrouwensband die de bewoner met de begeleider heeft opgebouwd is van groot belang bij het uitbouwen van deze sleutel. Er zijn echter veel bewoners die geen interesse hebben in begeleiding op het gebied van relaties: 'Vrienden maken moet je toch zelf doen'.

Ook al moet het initiatief om te werken aan relaties bij de bewoners zelf liggen, bij vele medewerkers leeft sterk het gevoel dat deze sleutel meer aandacht verdient dan zij krijgt.

4.11. ZINGEVING

De laatste sleutel waar de Exodusmethodiek op is gebaseerd, is zingeving. De wijze waarop aan deze sleutel in de praktijk uitvoering wordt gegeven is moeilijk vast te stellen, omdat zingeving een breed en abstract begrip is. De sleutel zingeving hoeft niet persé ingevuld te worden aan de hand van het geloof, maar kan ook op andere manieren een invulling krijgen.

De christelijke identiteit van Exodus komt expliciet tot uiting tijdens bezoek van een dominee of pastor. Maar deze bezoeken zijn ook toegankelijk voor bewoners met een ander geloof. Daarnaast komt de christelijke identiteit tot uitdrukking tijdens feestdagen en in stiltemomenten voor en na de gezamenlijke maaltijden. Hoewel er in het Exodusprogramma aandacht wordt besteed aan het christelijk geloof, voelen niet- of anders-gelovigen zich ook thuis bij Exodus: 'Het wordt je niet opgedrongen. Je moet niet naar de kerk of zo. Anders zou je ook niet zoveel verschillende mensen hier hebben, anders is het net een sekte. Ik zou hier dan helemaal niet komen, je moet vrij van alles zijn.'

Zingeving is een breed concept en het is niet altijd duidelijk wat er precies onder verstaan moet worden. Bewoners en medewerkers hebben wel allemaal een mening over de sleutel zingeving, maar zij geven er een verschillende invulling aan. Medewerkers en managers geven over het algemeen aan dat het een vaag gebied is. Zo noemt een medewerker van Exodus Leiden het 'moeilijk

te omschrijven'. De manager geeft aan dat de sleutel zingeving in huis nog niet structureel genoeg wordt ingevuld: zingeving 'is nu nog een sluitpost'. In Den Bosch vindt men het 'een heel breed gebied'. Volgens een medewerker is het doel van de sleutel zingeving 'het openbreken van de horizon van de bewoners'. In Utrecht wordt het omschreven als 'iets wat het leven zin geeft, zoals religie, kinderen of hobby's'. Medewerkers van Exodus Den Haag vinden dit de moeilijkste pijler, zij kunnen niet duidelijk uitleggen wat hier onder verstaan wordt. Bij Exodus Rotterdam zijn sommige medewerkers van mening dat deze sleutel opgaat in de andere drie sleutels. Begeleiders van Exodus Alkmaar menen dat het er om gaat te zorgen voor 'een klik': 'om voor elkaar te krijgen dat iemand hét opeens ziet'. Dit wordt meestal verkregen in persoonlijke gesprekken. De één geeft aan dat dit in ieder gesprek zou kunnen en dat elk moment daarvoor aan te grijpen is. De ander geeft aan dat het moeilijk is en dat momenten waarop de bewoner zich kwetsbaar opstelt niet vaak voorkomen. Net als bij de sleutel relaties is ook bij de sleutel zingeving het vertrouwen tussen de bewoner en de begeleiding van groot belang. Deze sleutel komt volgens de begeleiders dan ook pas later aan de orde. Eén begeleider vindt dit geen goede zaak. Hij zegt over de prioritering van de sleutels: 'Er zijn ook Exodushuizen, zoals Den Haag, waar werken niet zo belangrijk is als bij ons: Daar is meteen veel aandacht voor zingeving. Er moet eerst wat aan de persoon gedaan worden. Hij is niet voor niets in de gevangenis gekomen. Die moet eerst wat leren, training. Anders gaat hij straks heel goed zijn best doen hier, stroomt hij uit, maar wat heeft hij dan voor bagage meegekregen? Een dak, schulden weg, is het dat?' De begeleiders willen meer tijd besteden aan zingeving, omdat ze het heel belangrijk vinden. Ze zeggen dat er nu te weinig tijd voor is: ze zien de bewoners niet vaak genoeg om bijvoorbeeld de dag door te nemen of te bespreken wat ze op het werk meemaken. Het is afhankelijk van de begeleider hoeveel tijd er aan zingeving wordt besteed en op welke momenten dat gebeurt.

In alle Exodushuizen komt de zingevingvraag terug in de concrete begeleiding tijdens begeleidingsgesprekken en tijdens thema-avonden en feestdagen. In sommige huizen worden er ook 'vieringen' gehouden. Zo worden er in Leiden speciale bijeenkomsten georganiseerd in de kapel die bij het huis hoort en waar een actieve inbreng van de kerk is. Er komen vrijwilligers langs om met de bewoners te praten. In Amsterdam wordt speciale aandacht geschonken aan de zingeving in de terugvalpreventiegroep. Deze groep is bedoeld voor de bewoners die zich in de eerste fase bevinden. In de tweede fase is deelname hieraan niet meer verplicht. Daarnaast wordt vier maal per jaar een viering gehouden met een centraal, niet per se christelijk, thema. Exodus Utrecht heeft goede contacten met de Silo-Kerk, die speciaal openstaat voor ex-gedetineerden. Rotterdam zet bij de sleutel zingeving in op 'sociaal maatschappelijk herstel' en brengt de schuldvraag sterk naar voren. Sommige deelnemers overdenken hun delict nauwelijks. Voor het sociaal-maatschappelijk herstel is het echter belangrijk schoon schip te maken, omdat dit grote impact heeft op relaties. In Exodus Den Bosch bestond tijdens het deelonderzoek nog een speciaal zingevingproject. De bewoners maakten een muurschildering over

de uitweg uit het criminele verleden. Exodus Den Bosch schenkt relatief veel aandacht aan zingeving. Door de bewoners wordt dit als positief ervaren.

Hoewel in ieder Exodushuis thema-avonden worden gehouden om in groepsverband aandacht aan zingeving te besteden, is de uitvoering van die avonden niet altijd een succes. Het is moeilijk om het echt interessant te maken voor de bewoners. Vaak worden bewoners niet goed voorbereid en is er geen samenhang tussen of terugkoppeling naar voorgaande thema-avonden. Bovendien is het in sommige huizen niet altijd duidelijk wie de thema-avonden moet organiseren. Ook het maandelijks bezoek van de pastor wordt niet door alle bewoners gewaardeerd. Een bewoner van een huis zegt over de pastor: 'Hij praat te veel en geeft ons niet echt de mogelijkheid te reageren'.

Naast de moeilijkheid om de hele groep te interesseren voor een onderwerp, is een bijkomend probleem het groepsgedrag dat bewoners vertonen tijdens een thema-avond. Bewoners doen stoer en willen zich niet kwetsbaar of open opstellen, wat juist bij de thema-avonden wel de bedoeling is. In één huis werd een bewoner, die zich wel open opstelde en iets van de avond wilde maken, als vreemde vogel benaderd. De rest van de groep deed lacherig over zijn uitingen.

Hoewel de invulling van de sleutel zingeving over het algemeen vaag blijft, beschouwen veel medewerkers zingeving, ondanks het moeilijk tastbare, als een belangrijke component van het programma. Inzicht in de zin van het leven motiveert tot het afronden van het programma en succesvol resocialiseren: 'Met wonen, werk en wijf alleen red je het niet'. Een manager drukte het in een interview als volgt uit: 'Zingeving is voor jezelf duidelijk maken waarom je het deze keer anders wilt. Bewoners moeten de motivatie vinden om leegte die ze nu hebben op te vullen'. Het in de praktijk brengen van het zingevingsvraagstuk gaat de ene begeleider beter af dan de andere. Dit wordt ook gezegd door een begeleider. 'Dit is hetgeen waar ik het minste aandacht aan besteed. Ik mis hier gewoon de vaardigheden voor. Om voor de klik te zorgen. Dat lukt mij moeilijk.'

De waardering van de sleutel zingeving door bewoners loopt sterk uiteen. Sommigen zeggen het leven nu positiever in te zien en een sterker zelfbeeld te hebben, en hebben er dus baat bij. Anderen staan niet open voor zingeving: zij zoeken alleen naar structuur, werk en wonen. Weer anderen zijn ronduit negatief en zitten niet te wachten op een 'heropvoedingcursus': 'Dat moet je doen bij kinderen van twaalf, niet bij mannen van veertig'. Een bewoner van Exodus Den Haag heeft ook een uitgesproken mening: 'Zingeving is de grootste onzin die er is!'

Samengevat is zowel de invulling van de sleutel zingeving, als de reacties van de bewoners daarop, ongeacht het huis waar ze verblijven, erg divers.

4.12. ONDERLINGE SAMENHANG VAN DE VIER SLEUTELS

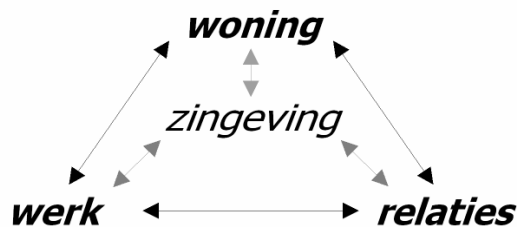
Nu in de voorgaande paragrafen is beschreven op welke wijze Exodus in de praktijk uitvoering geeft aan de methodiek, is het belangrijk om te vermelden dat de sleutels met elkaar in verbinding staan. De onderlinge samenhang van de

sleutels blijkt onder meer uit het feit dat het voor het verkrijgen van een baan noodzakelijk is om een woonadres te hebben. Andersom is het voor bewoners die betaald werk hebben makkelijker om een woning te zoeken, omdat zij over meer financiële middelen beschikken. Een dergelijke wisselwerking bestaat ook tussen werk en relaties: de aanwezigheid van een goed ontwikkeld sociaal netwerk vergroot de kans op het vinden van een baan, terwijl op het werk weer nieuwe contacten kunnen worden opgebouwd met collega's.

Ditzelfde geldt voor de sleutels wonen en relaties. Als een bewoner een goed ontwikkeld sociaal netwerk heeft, heeft hij een grotere kans om een zelfstandige woonruimte te vinden. Daarnaast wordt de sleutel relaties weer beïnvloed door de sleutel wonen: bij iemand die een zelfstandige woning heeft, kunnen vrienden en familie gemakkelijker over de vloer komen.

De sleutel zingeving hangt ook met iedere andere sleutel samen. Als een bewoner immers weet wat hij wil met zijn leven, dan kunnen uit die wetenschap de motivatie en drijfveren vloeien, die zo belangrijk zijn bij het verkrijgen en behouden van een woning, werk of relaties. Wanneer de bewoner niet goed gemotiveerd is, zal de invulling van de sleutels nooit optimaal zijn. De mate waarin Exodus erin slaagt om bewoners uit te laten stromen met een zelfstandige woonruimte, (vrijwilligers)werk en een voldoende ontwikkeld sociaal netwerk, is sterk afhankelijk van de motivatie van de bewoner om het programma af te ronden en de criminaliteit de rug toe te keren. De sleutel zingeving, die sterk bepalend is voor de motivatie, is dus op de achtergrond aanwezig bij de invulling van alle andere sleutels. In figuur 4.A wordt deze onderlinge samenhang van de vier sleutels schematisch weergegeven.

FIGUUR 4.A: ONDERLINGE SAMENHANG VAN DE SLEUTELS

4.13. REGELS

In alle Exodushuizen bestaan gedragerels Zo zijn er regels met betrekking tot bezoek en verlof en zijn er bepaalde programmaonderdelen waarbij aanwezigheid van de bewoner verplicht is. De bewoner moet op tijd aanwezig zijn bij het gezamenlijk ontbijt, meewerken aan urinecontroles, huishoudelijke taken verrichten en deelnemen aan bewonersvergaderingen. Verder moet hij openstaan voor begeleiding. Voor bewoners in de laatste fase van het verblijf in het Exodushuis worden de regels wat versoepeld: zij hebben niet meer de verplichting om alle programmaonderdelen bij te wonen.

De regels waar de bewoner zich aan moet houden kunnen per huis inhoudelijk enigszins van elkaar verschillen, bijvoorbeeld ten aanzien van de tijden waarop de bewoner 's avonds binnen moet zijn.¹⁰⁰ Wel is het in alle huizen verboden agressief gedrag te vertonen en alcohol of drugs te gebruiken. In alle huizen, met uitzondering van Exodus Venlo, worden regelmatig blaas- en urinecontroles gehouden.

Overtreding van de regels heeft consequenties. Bij sommige overtredingen, zoals ernstig geweld, wordt de bewoner meteen uitgezet. Bij lichtere overtredingen verschillen de huizen in hun reacties. Om regelovertrekend gedrag te bestraffen wordt er in alle Exodushuizen, met uitzondering van Exodus Venlo gewerkt met een gele kaartensysteem. Dit houdt in dat de bewoner bij slecht gedrag één of meerdere gele kaarten krijgt. Wanneer een bewoner in de buurt komt van tien gele kaarten, volgt een gesprek. In dit gesprek wordt een extra waarschuwing gegeven. Bij tien gele kaarten dient de bewoner het huis te verlaten. Bij goed gedrag wordt een gele kaart kwijtgescholden. De hoeveelheid gele kaarten voor een bepaalde overtreding verschilt echter per huis en ook de uitvoering van het gele kaartensysteem is per huis verschillend. Zo heeft Exodus Utrecht het gele kaartensysteem aangepast aan het frequente blowen van de bewoners: 'Omdat veel bewoners hun halve leven al blowen, is het moeilijk om er opeens mee te stoppen. Daarom volgt nu pas bij vier keer blowen uitzetting'.

Drugsgebruik wordt sowieso heel divers bestraft door de verschillende Exodushuizen. In de meeste huizen levert een positieve urinecontrole wegens harddruggebruik de bewoner direct negen gele kaarten op. Exodus Den Bosch, Den Haag en Utrecht gaan bij harddruggebruik echter gelijk over tot uitzetting. In Amsterdam en Leiden wordt nog onderscheid gemaakt tussen gebruik binnen en buiten het Exodushuis. Als de harddrug buiten het Exodushuis is gebruikt, krijgt de bewoner minder gele kaarten dan bij gebruik binnenshuis (zeven in plaats van negen gele kaarten). Bovendien krijgen bewoners die het gebruik zelf melden minder gele kaarten (vijf in plaats van negen kaarten). Softdruggebruik wordt weer anders bestraft: sommige huizen hanteren drie kaarten voor een positieve urinecontrole, terwijl bij Exodus Den Haag softdruggebruik bestraft wordt met tien gele kaarten.

Hoewel alcohol- en drugsgebruik bestraft worden met een flink aantal gele kaarten, of meteen tot uitzetting kunnen leiden, blijken sommige bewoners de verleiding niet te kunnen weerstaan. Ondanks de blaas- en urinecontroles wordt drugs- en drankgebruik van de bewoner niet altijd op gemerkt. Uit gesprekken met bewoners bleek dat een enigszins calculerende bewoner precies kan uitrekenen wanneer hij op verlof over de schreef kan gaan zonder een positieve urinecontrole of blaastest te produceren.

Naast verschillen in het aantal gele kaarten bij een bepaalde overtreding, verschillen huizen ook in de uitvoering van het gele kaartensysteem. In de

¹⁰⁰ Inmiddels zijn deze tijden geharmoniseerd, in verband met aansluiting bij voorwaarden die justitie stelt aan het PP.

meeste huizen wordt het aantal gele kaarten dat op een bepaalde overtreding van de huisregels opgeteld bij het aantal gele kaarten dat de bewoner al had staan.

Exodus Groningen telt de gele kaarten echter niet op bij de kaarten die de bewoner al eerder had gekregen. In plaats daarvan worden de gele kaarten aangevuld: Een bewoner die bijvoorbeeld al drie gele kaarten had staan en een overtreding begaat die met negen gele kaarten bestraft wordt, komt op negen gele kaarten te staan. Hierdoor bereiken bewoners minder snel tien gele kaarten. Dit gebeurt vanuit het oogpunt dat de bewoners een tweede kans moeten krijgen. Ook in Leiden krijgt een bewoner slechts een aanvulling tot negen kaarten, waar hij er eigenlijk meer had moeten krijgen.

Medewerkers van Exodus Den Haag beschouwen het gele kaartensysteem als een richtsnoer waar in concrete gevallen van kan worden afgeweken. want aan maatwerk wordt veel belang gehecht. Binnen een huis wordt het gele kaartensysteem ook niet steeds op dezelfde manier toegepast: De ene bewoner krijgt drie gele kaarten, terwijl een andere bewoner voor hetzelfde gedrag één gele kaart krijgt. Ook hier wordt 'maatwerk' aangegeven als oorzaak voor de verschillen, hoewel een medewerker dat anders typeert: 'Sommige bewoners worden weggestuurd voordat ze tien gele kaarten hebben, omdat ze niet goed in de groep zitten. Anderen zitten nog in huis terwijl ze al zestien gele kaarten hebben'.

Naast de inconsequente toepassing, is een nadeel van het gele kaartensysteem, dat het bij bewoners berekenend gedrag te weeg brengt. Bewoners kiezen er soms bewust voor een regel te overtreden, omdat ze 'twee kaarten erbij best kunnen hebben'. Een ander nadeel van het gele kaartensysteem is dat bewoners niet snel naar de begeleiding toestappen bij bepaalde problemen, omdat ze bang zijn dat dat uitmondt in een aantal gele kaarten.

In Exodus Venlo, waar geen gele kaartensysteem wordt gehanteerd, worden bewoners op regelovertredend gedrag aangesproken door de medewerkers. Een goed gesprek moet toekomstig regelovertredend gedrag voorkomen.

Naast het gele kaartensysteem kennen sommige huizen ook andere procedures die tot uitzetting van de bewoner kunnen leiden. Zo werkt Exodus Utrecht met week- of maandcontracten; per week of maand wordt er gekeken of de bewoner mag blijven. In Exodus Den Haag kan een vrijwillig geplaatste bewoner ook geschorst worden voor maximaal een week: hij moet dan binnen twee uur zijn spullen pakken en vertrekken. Als de schorsingsperiode is afgelopen, mag de bewoner terugkomen in het huis om het nog eens te proberen. In Rotterdam kan een bewoner ook een rode kaart krijgen. Dit betekent dat hij direct met één been buiten de deur staat: nog één foutje en hij staat op straat.

Waar het gele kaartensysteem dient om regelovertredend gedrag te bestraffen, dient het groene kaartensysteem om goed gedrag te belonen. De bewoner kan een groene kaart verdienen als hij een week lang op nul gele kaarten blijft staan, maar ook als hij bijvoorbeeld goed mee doet met programmaonderdelen of als hij het opneemt voor de groep. Wanneer de bewoner vijf groene kaarten heeft verdiend, volgt een beloning. Deze beloning is meestal een geldbedrag, maar de hoogte van het bedrag verschilt per huis en

loopt uiteen van € 12,50 tot € 25. Bewoners lijken de groene kaarten niet zo zeer na te streven voor de geldelijke beloning, maar vooral vanwege de complimenten en de erkenning van vooruitgang. De Exodushuizen Den Bosch, Den Haag, Drenthe en Groningen hebben een groene kaartensysteem. Huizen die dat niet kennen belonen bewoners voor goed gedrag door ze meer privileges te geven of door een keer wat leuks met de bewoner te gaan doen.

4.14. FINANCIËN

In alle Exodushuizen dienen bewoners maandelijks een bedrag te betalen voor het verblijf in het huis. De bedragen die in de verschillende huizen betaald moeten worden, liggen redelijk dicht bij elkaar in de buurt. De bewoner betaalt maandelijks rond de € 250 aan eigen bijdrage voor huisvesting en voor deelname aan het programma. Ook betalen bewoners bij binnenkomst in het Exodus-huis een borgsom voor de kamer en voor de sleutels.

Aangezien de meeste bewoners hun dagen vullen met vrijwilligerswerk, hebben zij geen inkomen. Zodra een bewoner in het huis komt, zal hij daarom begeleid worden met het aanvragen van een uitkering. De uitkering komt binnen op een rekening die onder beheer van Exodus staat. Van dat geld krijgen de bewoners wekelijks leefgeld uitbetaald. Dit bedrag is verschillend per Exodus-huis. Zo krijgen bewoners van Exodus Den Bosch € 46 per week, terwijl bewoners van Exodus Drenthe bijna de helft van dit bedrag krijgen (€ 25). Een bewoner van Den Haag is van mening dat hij te weinig geld krijgt: 'Helemaal wanneer je dat niet gewend bent. En wat ga je doen als je te weinig geld hebt? Dan ga je geld zoeken... en waar kan dat beter dan in de criminaliteit?'

Voor ieder huis geldt dat de wijze waarop het leefgeld wordt uitbetaald afhankelijk is van de fase waarin de bewoner zich bevindt. In de beginfase krijgt de bewoner het bedrag in meerdere keren per week uitbetaald, terwijl bewoners in de eindfase zelf een bankpasje mogen hebben. In Venlo krijgen de bewoonsters echter geen leefgeld: zij mogen hun uitkering naar eigen inzicht besteden. Wel worden de maandelijkse huurkosten van de rekening geïncasseerd.

Wanneer een bewoner wel een betaalde baan heeft, worden er afspraken gemaakt over de wijze waarop hij over dat geld kan beschikken. Op die manier kan onder meer worden voorkomen dat de ene bewoner bijna niets te besteden heeft, terwijl de ander een heel salaris kan spenderen.

Naast de kosten die de bewoner moet betalen voor het verblijf in het Exodushuis en het leefgeld dat hij wekelijks krijgt, wordt het onderwerp financiën ook in de begeleiding betrokken. De meeste bewoners hebben namelijk schulden als zij in het Exodushuis komen. De begeleiding kan onder meer bestaan uit een cursus budgettering, maar vooral aandacht voor schuldsanering is van belang voor de bewoners, zodat zij in de gelegenheid worden gesteld een frisse start te maken. De schuldsanering wordt in bijna alle Exodushuizen door de medewerkers zelf aangepakt. Exodus Den Bosch besteedt de schuldsanering, evenals de andere financiële zaken, uit aan een externe organisatie, de

maatschappelijke dienstverlening (MADI). In Exodus Groningen was onlangs een medewerker speciaal voor de schuldsanering aangenomen. Ook in Exodus Amsterdam was ten tijde van het deelonderzoek een medewerker aangenomen, speciaal om de bewoners op financieel gebied te helpen. Deze budgetconsulent zorgt ervoor dat de bewoner ‘schuldsaneringsrijp’ wordt gemaakt: hij zet de schulden van de bewoner op een rij en probeert de schulden te bevriezen. Ook leert hij aan de bewoners hoe ze goed om moeten gaan met hun geld.

4.15. NAZORG

Nazorg behoort niet officieel tot het Exodusprogramma en vindt dus altijd plaats op vrijwillige basis. Nazorg is echter wel belangrijk voor de bewoners, die na het verblijf in het Exodushuis op eigen benen moeten staan. De wijzen van nazorg bij de verschillende Exodushuizen is in de deelonderzoeken weliswaar niet systematisch onderzocht, toch is op basis van interviews met medewerkers het volgende duidelijk geworden.

De nazorg in Exodus Den Bosch vindt plaats bij het doorstroomhuis, een huis waar bewoners naar toe kunnen uitstromen als ze nog geen eigen woonruimte hebben gevonden of als ze nog niet helemaal klaar zijn om zelfstandig te wonen.¹⁰¹ Een medewerker van Exodus Den Bosch merkt op, dat er net na het uitstromen weinig behoefte is aan nazorg. De ervaring is wel dat de oud-bewoners wel aankloppen als er problemen zijn. Momenteel wordt er nog gewerkt aan ontwikkeling van de nazorg. Er is een vrijwilligersnetwerk dat de uitgestroomde bewoners opvangt. Eens in de drie weken worden de oud-bewoners op gesprek uitgenodigd. Voor de bewoners die door Exodus het huis uit zijn gezet is er echter geen nazorg. Exodus Leiden heeft andere ervaringen met de behoefte aan nazorg. Deze behoefte is zeker aanwezig. Volgens een medewerker is dit vanzelfsprekend omdat Exodus pretendeert een brug naar de samenleving te zijn. De manager meent dat de uitstroom reden kan zijn voor een terugval: ‘Mensen vallen in een zwart gat. Er is niemand die na het werk je verhaal aan hoort, je mist de gezelligheid van Exodus, niet iedereen kan hier mee omgaan.’ In Exodus Leiden wordt vorm gegeven aan de nazorg door enthousiaste, kerkelijke vrijwilligers. De contacten met oud-bewoners zijn wisselend, al zijn er veel oud-bewoners die nog langs komen voor koffie. Aangezien de nazorg zeer gestructureerd verloopt, zijn er wel voorwaarden aan verbonden. Zo moet er regelmatig contact zijn, dat wil zeggen, om de twee, drie weken. Voor bewoners die negatief uitgestroomd zijn, is er geen nazorg.

In Utrecht is er een uitgebreid nazorgprogramma dat tot twee jaar na vertrek uit het huis kan duren. Het bestaat onder meer uit het voeren van financieel beheer voor de oud-bewoner. Ook huisbezoek behoort tot de nazorg. Daarnaast is er één keer in de maand een maaltijd voor oud-bewoners, waar goed gebruik van wordt gemaakt. Bovendien kunnen oud-bewoners iedere zondagmiddag komen koffiedrinken. Na twee maanden zijn de bewoners die door Exodus uit

¹⁰¹ Inmiddels is dit doorstroomhuis er niet meer, omdat Exodus Den Bosch sinds de verhuizing in 2005 faserings binnen het Exodushuis hanteert.

het huis zijn gezet ook weer welkom op de maaltijden en bij het koffiedrinken. Hierdoor ziet de nazorg ook op de bewoners die negatief uitgestroomd zijn.

Ook bij Exodus Den Haag worden gesprekken gevoerd met oud-bewoners en wordt een huisbezoek gebracht aan bewoners die recent zijn uitgestroomd. Op die manier kan Exodus vooral een helpende hand blijven bieden bij praktische zaken, zoals het aanvragen van huursubsidie. Bewoners die door Exodus uitgezet zijn mogen de eerste twee maanden niet meer komen.

Voor een aantal oud-bewoners van Exodus Amsterdam worden de financiën nog altijd beheerd door het huis. Verder kunnen oud-bewoners vrij binnen lopen. Voor de rest zegt de manager weinig te kunnen doen aan nazorg: 'Het kost te veel tijd en inzet om dit structureel aan te pakken'. Wel zijn er veel informele contacten met oud-bewoners.

In Groningen is de nazorg voor één jaar verplicht als de bewoner door Exodus een woning krijgt toegewezen. Wanneer de bewoner zelf zijn woning heeft geregeld is er meestal geen nazorg. De bijeenkomsten van oud-bewoners die voorheen gehouden werden, zijn gestaakt. Ten tijde van het deelonderzoek was er eens in de twee à drie maanden een etentje voor oud-bewoners. Deze komen eveneens nog vaak langs voor een kop koffie.

In Rotterdam heeft de nazorg sinds kort een structureel karakter. Voorheen was de nazorg afhankelijk van eigen initiatief van de mentoren. Nu krijgt het vorm in de beleidsplannen en kan er tijd voor worden vrijgemaakt in de officiële planning. De manager geeft aan dat de nazorg is ontwikkeld vanuit een behoefte. Deze nazorg heeft als doel om de ex-bewoner nog enige tijd te begeleiden, al was het alleen maar 'om te laten weten dat we hem niet vergeten zijn, dat hij ons in problemen altijd weer weet te vinden', aldus een mentor. Af en toe wordt ook informeel nazorg verleend aan uitgezette bewoners, maar hier is de manager geen voorstander van.

Geconcludeerd kan worden dat de nazorg die aan oud-bewoners wordt geboden over het algemeen niet structureel van aard is. Bij de meeste huizen bestaan de contacten met oud-bewoners eruit, dat oud-bewoners koffie komen drinken. Soms is er een etentje voor oud-bewoners. Andere huizen, zoals Amsterdam, Groningen en Utrecht bieden de oud-bewoner daadwerkelijk begeleiding, bijvoorbeeld door een bepaalde periode de financiën te blijven beheren. Bij weer andere huizen nemen andere organisaties of vrijwilligers de nazorg op zich. De wijze waarop aan de nazorg vorm wordt gegeven is nog volop in ontwikkeling. Zowel Exodus Alkmaar als Exodus Amsterdam is bezig met het opzetten van een maatjesproject. Hierbij wordt een vrijwilliger gekoppeld aan een oud-bewoner. In Groningen en Rotterdam wordt een meer structurele aanpak van de nazorg beoogd, die in het beleid wordt opgenomen.

4.16. CONCLUSIE

In dit hoofdstuk stond de procesevaluatie centraal. Deze ziet op de wijze waarop in de praktijk uitvoering wordt gegeven aan het programma. Daarbij wordt onderzocht of het programma wordt uitgevoerd zoals het op papier bedoeld is.

Geconcludeerd kan worden, dat de huizen verschillen in de wijze waarop in de praktijk uitvoering wordt gegeven aan het Exodusprogramma. Zo wordt de aanmelding voor sommige huizen door het CAT verzorgd, terwijl andere huizen niet deelnemen aan deze centrale aanmeldingsprocedure. Ook de wijze waarop de intake plaatsvindt, verschilt per huis. In sommige huizen is er een externe intaker, bijvoorbeeld een reclasseringsmedewerker, in andere huizen wordt de intake door de manager gedaan en in weer andere huizen nemen begeleiders de intake voor hun rekening.

Voor wat betreft de doelgroep van Exodus blijkt de praktijk niet altijd overeen te komen met de 'papieren voorwaarden'. Exodus Drenthe en Venlo zijn weliswaar gericht op een specifieke doelgroep (respectievelijk sociaal en psychisch zwakkere mannen en vrouwen met kinderen), maar ook andere huizen blijken de eisen die op papier aan bewoners gesteld worden enigszins aan te passen. In Groningen bijvoorbeeld wordt in de praktijk de regel gehanteerd dat de bewoner ouder moet zijn dan 23. Daarnaast noemt bijna ieder huis ook de samenstelling van de bestaande bewonersgroep als een belangrijke factor bij de beslissing om een (ex-)gedetineerde in het huis toe te laten. Voor sommige huizen is het niet genoeg dat de bewoner 'clean' is op het moment van aankomst in het huis. Hij moet de drugs ook al links hebben laten liggen in een vrije setting en niet uitsluitend in de gevangenis. Opvallend is dat, ondanks dat verslavingsproblematiek een contra-indicatie is voor een verblijf in een Exodus-huis, er wel gedetineerden in het kader van de SOV of ISD worden toegelaten. Ook TBS-ers en PIJ-ers vinden hun weg naar Exodus, terwijl psychische problematiek op papier eveneens een contra-indicatie is. Tot slot voldoen niet alle huizen aan de beoogde evenwichtige verdeling tussen justitiële en vrijwillige plaatsen. Wel wonen er in ieder huis, met uitzondering van Exodus Drenthe en Venlo, mannen en vrouwen van uiteenlopende leeftijden, culturele achtergronden en geloofsovertuigingen. Op dit punt sluit de praktijk wel aan bij het officiële programma.

Voor wat betreft de vier sleutels kan geconcludeerd worden dat in alle huizen aandacht wordt geschonken aan wonen, werken, relaties en zingeving. De wijze waarop invulling wordt gegeven aan de sleutels, verschilt echter per huis. Het ene huis slaagt er beter in om de sleutel wonen bij de bewoner in te vullen, doordat zij goede contacten hebben met woningcorporaties en doordat zij aanspraak kunnen maken op urgentieverklaringen of zelfs een aantal woningen kunnen garanderen. Exodushuizen die dergelijke contacten niet hebben, hebben moeilijkheden om bewoners naar een zelfstandige woonruimte te begeleiden, mede vanwege de krappe huizenmarkt.

Voor de sleutel werken geldt hetzelfde. Exodushuizen die goede contacten hebben met werkgevers(organisaties), hebben de bewoner meer te bieden bij de invulling van deze sleutel. Veruit de meeste bewoners hebben als dagbesteding vrijwilligerswerk. Hoewel dit niet de meest ideale dagbesteding is, is het wel in overeenstemming met het officiële programma. Bovendien doen bewoners werkervaring op en kan het vrijwilligerswerk een opstap zijn naar betaald werk. In sommige huizen hebben bewoners echter geen dagbesteding van de geëiste

26 uur per week. Dit wordt vaak opgelost door bewoners klussen in en om het huis te laten uitvoeren.

Ook de wijze waarop aan de sleutel relaties invulling wordt gegeven verschilt per huis. Exodus Den Haag en Den Bosch schenken veel aandacht aan deze sleutel en gebruiken daarbij de contextuele therapie van Nagy.¹⁰² Hoewel in het ene huis meer nadruk wordt gelegd op de sleutel relaties dan in het andere huis, is het overal de bewoner die aangeeft in welke mate hij begeleiding wenst op dit gebied.

Zingeving is op papier een belangrijke sleutel. Zingeving en de daaruit voortvloeiende motivatie om de criminaliteit de rug toe te keren, werkt bovendien door bij de invulling van alle andere sleutels. Door de aandacht die aan de onderliggende drijfveren van de (ex-)gedetineerde wordt geschonken, wil Exodus zich onderscheiden van veel andere organisaties waarin (ex-)gedetineerden worden opgevangen. Ook medewerkers onderschrijven het belang van deze sleutel: 'Met wonen, werk en wijf alleen red je het niet'.

De invulling die aan de sleutel zingeving wordt gegeven is wederom verschillend per huis. Hoewel sommige bewoners zich gesterkt voelen nu ze goed over hun drijfveren hebben nagedacht, kan over het algemeen geconcludeerd worden dat deze sleutel niet altijd goed uit de verf komt. Dit wordt deels veroorzaakt doordat zingeving een breed en vaag begrip is. Begeleiders kunnen er soms niet mee uit de voeten. Een andere reden voor de zwakke invulling is gelegen in de organisatie van de thema-avonden. In veel huizen worden de thema-avonden niet goed voorbereid en vindt slechte terugkoppeling naar eerdere thema-avonden past.

De mate waarin invulling wordt gegeven aan het Exodusprogramma is sterk afhankelijk van de bewoner, de begeleider, de onderlinge interactie, maar ook van externe omstandigheden. Dit laatste geldt bijvoorbeeld voor de mogelijkheden op de woonmarkt, waarvoor al dan niet contracten zijn afgesloten. De invulling van de sleutel werken hangt in sterke mate af van de leeftijd, werkervaring, vaardigheden en niet in de laatste plaats de motivatie van de bewoner. In het programma moet daarbij door de medewerkers worden aangesloten. De invulling van de sleutels relatie en zingeving is sterk afhankelijk van de vertrouwensband die de begeleider met de bewoner heeft opgebouwd. Kortom: bij de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de vier sleutels is er sprake van maatwerk, waarvoor de officiële methodiek voornamelijk als een algemeen kader geldt.

Niet alleen de invulling van de sleutels, ook de handhaving van de regels verschilt per huis. De huisregels van de Exodushuizen bestrijken dezelfde terreinen, maar er zijn inhoudelijke verschillen, bijvoorbeeld met betrekking tot de verlof- en bezoeksregeling en het aantal verplichte programmaonderdelen. Om de regels te handhaven werken alle huizen, met uitzondering van Exodus Venlo met een gele kaartensysteem. Het aantal gele kaarten dat op een overtreding staat verschilt echter per huis, en ook het wegzendbeleid is verschillend. Toepas-

¹⁰² Zie § 3.11.2.2 voor een beschrijving van de contextuele theorie van Nagy.

sing van het gele kaartensysteem vindt ook binnen een huis niet altijd op consequente wijze plaats. Naast het gele kaartensysteem hanteren enkele huizen ook een groene kaartensysteem om goed gedrag te belonen. Hoewel deze systemen aansluiten bij theoretische achtergronden van het Exodusprogramma, zoals het competentiemodel, zijn de kaartensystemen niet opgenomen in de officiële Exodusmethodiek.

Tot slot moet vermeld worden dat vele Exodushuizen in meer of mindere mate aan oud-bewoners een zekere vorm van nazorg bieden. Medewerkers hechten daar over het algemeen veel belang aan. Desondanks is nazorg nog niet opgenomen in het officiële programma van Exodus.

Samenvattend kan gesteld worden dat de praktijk in de Exodushuizen in grote lijnen overeenkomt met het Exodusprogramma zoals dat op papier staat. Dat geldt vooral voor de gebieden van wonen en werken. De invulling van de sleutel relaties wordt sterk bepaald door de bereidheid van de bewoner zich open te stellen voor de inbreng van de medewerkers. De sleutel zingeving is abstract van karakter en biedt aan zowel bewoners als medewerkers onvoldoende houvast.

5. HOE SUCCESVOL IS EXODUS OP DE KORTE TERMIJN?

5.1. INLEIDING

De derde en laatste fase in de evaluatieketen is de effectevaluatie. In deze fase wordt vastgesteld of en in hoeverre het programma aan de verwachtingen voldoet.¹⁰³ In deze studie wordt onderzocht of Exodus bijdraagt aan de resocialisatie van (ex-)gedetineerden. De vraag naar de mate van recidive onder oud-bewoners wordt in hoofdstuk zes behandeld. In dit hoofdstuk staat de effectiviteit van Exodus op de korte termijn centraal. De korte-termijn-effectiviteit heeft betrekking op *de mate waarin Exodus erin slaagt bij de bewoners de sleutelgebieden te verwezenlijken voordat zij het huis verlaten*. Kortom: In hoeverre stromen bewoners succesvol uit?

5.2. DEFINITIEPROBLEMEN

‘Succesvolle uitstroom’, ook wel positieve uitstroom genoemd, blijkt een problematisch begrip te zijn.

Het omvat twee elementen:

- een tijdselement: de periode in het Exodusprogramma doorbrengen die met de bewoner is afgesproken
- een inhoudelijk element: als de afgesproken periode is afgerond, moeten voor de bewoner de vier sleutels (wonen, werken, relaties en zingeving) voldoende zijn ingevuld

In de Exodusfolder wordt vermeld dat de bewoner het huis verlaat met goede huisvesting, opleiding of werk, zonder schulden en met voldoende sociale contacten en voldoende inzicht in het eigen gedrag om niet meer terug te vallen in de criminaliteit. Ook vanuit de methodiekbeschrijving wordt verwacht dat bewoners uitstromen met een zelfstandige woonruimte, een geldige dagbesteding, een solide sociaal netwerk en een goede motivatie om op het rechte pad te blijven. In de praktijk blijken medewerkers ‘succesvolle uitstroom’ echter anders te definiëren.

In de praktijk wordt binnen de Exodushuizen vaak de term ‘programma afronden’ gehanteerd. De definitie daarvan verschilt echter per huis. Sommige huizen zien scherp op het bereiken van de eindtermijn, terwijl het programma in andere huizen als afgerond wordt beschouwd als de sleutels voldoende zijn ingevuld. Bewoners die bijvoorbeeld op grond van een penitentiair programma aan het Exodusprogramma deelnemen, verblijven soms maar een korte periode in een Exodushuis. In die drie maanden tijd lukt het Exodus dan niet altijd om bij de bewoner de sleutels voldoende in te vullen, maar de bewoner heeft het programma wel afgerond, in de zin van dat hij de eindtermijn behaald heeft.

¹⁰³ Wartna 2004.

In dit onderzoek worden slechts de termen succesvol (positief) uitstromen dan wel niet-succesvol (negatief) uitstromen gehanteerd. De twee criteria daarvoor zijn, zoals hiervoor vermeld, de afgesproken periode aan het programma deelnemen en voldoende invulling van de sleutels

Echter bij de invulling van de sleutels, zullen we in het kader van dit onderzoek langer stil blijven staan, omdat de vaststelling daarvan in de Exodus-praktijk en daarmee ook voor dit onderzoek, niet zonder complicaties is. Zo zullen de sleutels relaties en zingeving niet altijd goed ingevuld zijn op het moment dat de bewoner het huis verlaat. Een bewoner bepaalt immers zelf in hoeverre hij met die sleutels aan de slag wil gaan (afgezien van de verplichte thema-avonden). Een bewoner die geen behoefte heeft aan vrienden, en dus zonder sociaal netwerk uitstroomt, wordt door Exodus toch als succesvol beschouwd.

Het succes criterium voor de sleutel wonen, zelfstandige huisvesting, wordt niet eenduidig bepaald in de praktijk. Zo wordt soms uitstroom naar een nazorghuis of uitstroom naar familie als succesvolle uitstroom beschouwd, terwijl het niet de zelfstandige woonruimte is waar de sleutel wonen zich op richt. Het succes wordt ook wel gekoppeld aan een leeftijdscriterium. Als een bewoner 18 jaar oud is en nog nooit zelfstandig heeft gewoond, dan wordt een uitstroom naar familie wel als succesvol beschouwd.

Een dergelijk leeftijdscriterium kan ook bij de sleutel werk spelen. Wanneer een bewoner van 55 jaar oud, zonder opleiding en zonder goede werkervaring een vrijwilligersbaan heeft, wordt de invulling van de sleutel werk als een succes beschouwd. Bij een bewoner van 25, die wel een goede opleiding heeft genoten, wordt de lat hoger gelegd. Kortom: medewerkers lijken bij het definiëren van succesvolle uitstroom rekening te houden met de individuele bewoner en de ontwikkeling die hij in huis heeft doorgemaakt: wat voor de ene bewoner als succesvol mag worden beschouwd, kan voor de andere bewoner een onsuccesvolle uitstroom zijn.

De persoonsafhankelijke invulling van de criteria voor succesvolle uitstroom biedt echter geen hanteerbare definitie voor dit onderzoek. In dit onderzoek wordt daarom naar een objectief criterium gestreefd: bewoners zijn succesvol uitgestroomd als de sleutels zijn ingevuld, zoals ze volgens de methodiek-beschrijving ingevuld moeten zijn ten tijde van vertrek. Ook hier rijst echter een probleem. De invulling van de sleutels relaties en zingeving kan moeilijk objectief getoetst worden. De begrippen zijn te ruim of te vaag om te onderzoeken en de invulling daarvan wordt, zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, in het Exodusprogramma bovendien zeer afhankelijk gesteld van de wensen van de bewoners. Deze twee sleutels blijven daarom bij de succesvolle uitstroom in dit onderzoek buiten beschouwing. Succesvolle uitstroom wordt daarom gebaseerd op de overige twee sleutels, wonen en werken.

Na deze definitieperikelen komen we voor dit onderzoek tot de volgende omschrijving. Een bewoner stroomt succesvol uit *als hij de afgesproken periode bij Exodus heeft doorgebracht en ten tijde van vertrek een zelfstandige woonruimte heeft gevonden en een dagbesteding heeft van ten minste 26 uur per*

week (hieronder valt betaald werk, vrijwilligerswerk en het volgen van een opleiding of een cursus).

Deze criteria worden ook gehanteerd voor de bewoners die voortijdig, maar wel vrijwillig opstappen. Het gaat daarbij om bewoners die niet op een justitiële titel aan het Exodusprogramma deelnemen (zie paragraaf 3.7) en de afgesproken termijn niet vol maken. Zij vormen een, voor het onderzoek, problematische categorie. Ten eerste wordt deze categorie uitstromers pas sinds 2003 afzonderlijk door Exodus geregistreerd. Ten tweede houdt Exodus geen registraties bij van de oorzaak voor het afbreken van het Exodusprogramma. Sommige van de bewoners die op vrijwillige basis aan het programma deelnemen, verlaten het Exodushuis zodra ze een woning hebben. Bij deze bewoners kan daarom niet gezegd worden dat een voortijdig verlaten van het huis zonder meer negatief is. Andere bewoners stoppen echter voortijdig met het programma, omdat zij geen zin meer hebben in de bemoeienissen van de begeleiding. Zij breken het Exodusprogramma af voordat ze een woning of werk hebben. Deze uitstroom moet wel als negatief beschouwd worden. Voor de 48 bewoners die vrijwillig zijn vertrokken is op basis van de gegevens in het databestand de reden van vertrek niet duidelijk. Daarom worden zij onder de categorie ‘negatieve uitstroom’ geclassificeerd.

5.3. DATABRON

In de procesevaluatie is voor ieder huis bekeken *‘in hoeverre de sleutelgebieden die aan de Exodusmethodiek ten grondslag liggen (wonen, werken, relaties & zingeving) verwezenlijk worden’*. Om te beoordelen hoe succesvol Exodus hierbij is, werd onderzocht in hoeverre bewoners een zelfstandige woonruimte en (vrijwilligers)werk hadden op het moment dat zij het Exodushuis verlieten.

Al dan niet-succesvol uitstromen, volgens de criteria die in de vorige paragraaf zijn vermeld is vastgesteld aan de hand van het databestand dat voor dit onderzoek is opgezet.¹⁰⁴ Het is gebaseerd op gegevens van SEN over uitgestroomde bewoners. Vervolgens zijn de data aangevuld met extra informatie van de Exodushuizen, bijvoorbeeld door de gegevens van de uitgestroomde bewoners met ervaren medewerkers door te nemen.¹⁰⁵ De gegevens die bij iedere bewoner in het databestand werden opgenomen hebben betrekking op de naam, het geslacht en de herkomst van de deelnemer, zijn leeftijd op het moment van instroom, de data van in- en uitstroom, de verblijfstitel, de wijze van uitstroom (al dan niet succesvol), en eventuele bijzonderheden bij de uitstroom (bijvoorbeeld de reden voor de negatieve uitstroom). De gegevens zijn niet in alle huizen compleet. In het ene huis wordt meer bijgehouden over de

¹⁰⁴ In de deelonderzoeken werd dit onderzocht aan de hand van gegevens die verstrekt werden door de Exodushuizen, zoals bewonersregistraties, aanmeldingsformulieren en persoonlijke dossiers. De administratie van bewoners- en uitstroomgegevens is in de meeste Exodushuizen echter zeer gebrekkig, wat het onderzoek naar de uitstroomresultaten niet ten goede kwam.

¹⁰⁵ Vijfhuizen 2006.

mate van invulling van sleutels of over het uitstroomadres dan in het andere huis.¹⁰⁶ Ook de wijze waarop bewoners geregistreerd worden, die aanvankelijk onder justitiële titel aan het programma deelnamen, maar het verblijf op vrijwillige basis hebben voortgezet, verschilt per huis. En medewerkers konden zich niet alle gegevens van oud-bewoners herinneren. Slechts bij een aantal huizen zijn gegevens achterhaald van bewoners die voor 2002 zijn uitgestroomd.¹⁰⁷ bij Exodus Utrecht is de uitstroom vanaf 1999 gereconstrueerd, bij Alkmaar vanaf 2000 en bij Den Bosch vanaf 2001. De uitstroom in de jaren 2004 en 2005 is door Exodus al aanzienlijk beter geregistreerd. In het databestand zijn de gegevens over de oud-bewoner en de wijze van uitstroom bijgewerkt tot juni 2005. Totaal zijn 734 uitgestroomde bewoners in de registratie opgenomen.

Bewoners van Exodus Drenthe en Exodus Venlo zijn overigens niet in het bestand opgenomen, omdat die huizen nog te kort bestonden voor een onderzoek naar uitstroomresultaten.

5.4. UITSTROOM

5.4.1. In- en uitstroom per jaar

Voordat besproken wordt in welke mate bewoners positief dan wel negatief uitgestroomd zijn, wordt eerst een overzicht gegeven van het aantal bewoners dat volgens het databestand in de verschillende huizen is in- en uitgestroomd (zie Tabel 5.A). Het geringe aantal bewoners dat in 2005 is in- of uitgestroomd kan verklaard worden door het feit dat het databestand is bijgehouden tot juni 2005.

TABEL 5.A: IN- EN UITSTROOM VAN BEWONERS NAAR EXODUSHUIS TOT JUNI 2005

Exodus- huis	JAAR VAN UITSTROOM													
	<1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005	
	in	uit	in	uit	in	uit	in	uit	in	uit	in	uit	in	uit
Alkmaar	3	-	19	15	16	18	17	17	30	27	21	22	5	12
Amsterdam	-	-	1	-	10	-	33	29	35	36	25	30	2	11
Den Bosch	-	-	-	-	17	15	18	13	12	13	17	16	2	9
Den Haag	-	-	-	-	9	-	37	45	26	19	34	31	4	15
Groningen	-	-	-	-	3	-	24	16	14	16	19	20	4	12
Leiden	-	-	-	-	-	-	23	13	23	24	19	22	4	10
Rotterdam	-	-	-	-	-	-	21	10	22	27	17	19	6	10
Utrecht	26	17	14	23	21	20	29	27	26	18	24	28	2	9
Totaal	26	17	34	38	76	53	202	170	188	180	176	188	29	88
													734	734

¹⁰⁶ Inmiddels vindt de registratie van bewonersgegevens eenduidiger plaats doordat Exodus nu gebruik maakt van Regas (zie § 4.4).

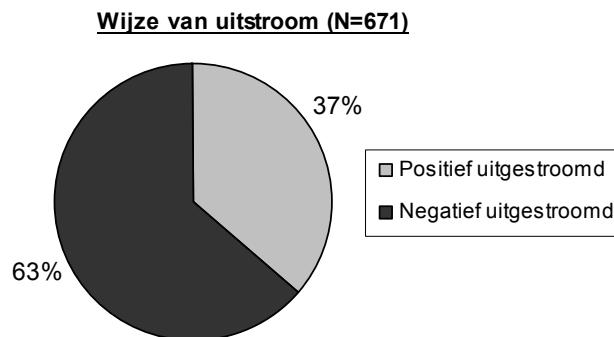
¹⁰⁷ Sommige huizen bestonden in 2002 nog niet, andere waren nog in de opstartfase.

5.4.2. Wijze van uitstroom

Van de 734 bewoners die tot juni 2005 zijn uitgestroomd, is van 9% (63 bewoners) onbekend op welke wijze zij zijn uitgestroomd. Sommige van deze bewoners zijn doorgestroomd naar een ander Exodushuis, van andere bewoners kon de wijze van uitstroom niet worden achterhaald. Deze 63 bewoners blijken voornamelijk in Exodus Utrecht hebben gewoond, in de jaren voor 2002. In Bijlage I zijn kenmerken van deze bewoners weergegeven, zoals verblijfstitel, verblijfsduur, geslacht, leeftijdscategorie en herkomst. De kenmerken van deze bewoners wijken niet veel af van de kenmerken van de andere bewoners. Omdat van deze 63 bewoners niet is vast te stellen of ze positief dan wel negatief zijn uitgestroomd, worden zij bij de percentering in de verdere analyses buiten beschouwing gelaten. In Bijlage J wordt echter een overzicht weergegeven van de tabellen uit dit hoofdstuk, waarbij de onbekende uitstroom wel is meegenomen bij de percentering.

Van de 671 bewoners bij wie wel bekend is op welke wijze zij het Exodushuis hebben verlaten, hebben 245 bewoners (37%) het Exodusprogramma succesvol afgerond: zij hadden de afgesproken termijn volgemaakt en ten tijde van de uitstroom een geldige dagbesteding en een zelfstandige woonruimte. 63% (426) van de bewoners is negatief uitgestroomd¹⁰⁸ (zie Figuur 5.A).¹⁰⁹

FIGUUR 5.A

¹⁰⁸ Van deze 426 bewoners hadden 378 bewoners de afgesproken termijn niet afgerond danwel geen zelfstandige woonruimte of geen geldige dagbesteding ten tijde van vertrek. De resterende 48 bewoners hebben het Exodushuis vrijwillig verlaten voordat het programma was afgerond. Van deze bewoners is onduidelijk of zij een woning en werk hadden op het moment van uitstroom. Omdat de Exodushuizen geen eenduidige methode hadden om de vrijwillige uitstroom te registreren, kan het zijn dat zich onder de negatief uitgestroomden meer bewoners bevinden die vrijwillig met het Exodusprogramma gestopt zijn (zie ook § 5.2).

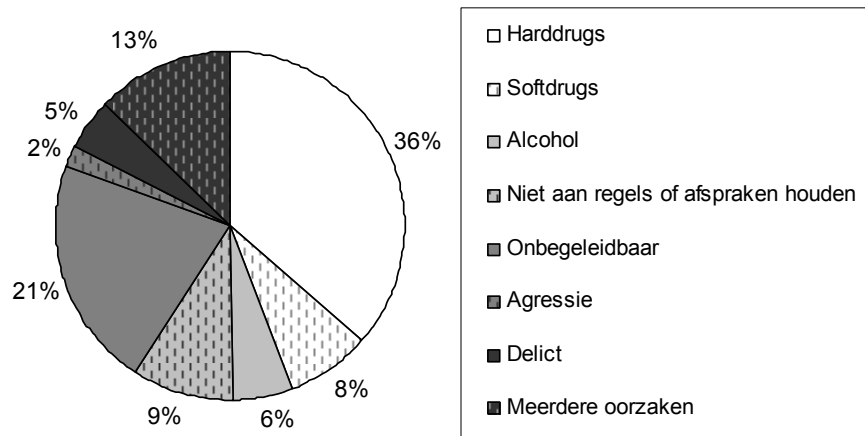
¹⁰⁹ Van alle 734 oud-bewoners is 33% positief en 58% negatief uitgestroomd. Van 9% van de bewoners is de uitstroomwijze onbekend (zie ook Bijlage J).

5.4.3. Reden van negatieve uitstroom

Bij de oud-bewoners is op basis van de persoonlijke dossiers en de gesprekken met de medewerkers geprobeerd te achterhalen wat de reden van de negatieve uitstroom is. Van de 426 bewoners die negatief zijn uitgestroomd, kon bij 193 oud-bewoners de reden voor de beëindiging van het Exodusprogramma niet worden achterhaald. Van de overige 233 bewoners die negatief zijn uitgestroomd, is bij 36% de reden voor vertrek gelegen in het gebruik van harddrugs (zie Figuur 5.B). Bij 8% is het gebruik van softdrugs de oorzaak van de negatieve uitstroom en bij 6% is het Exodusprogramma beëindigd wegens alcoholgebruik. 50 bewoners (21%) zijn het Exodushuis uitgezet omdat zij zich onhandelbaar opstelden. 9% is niet aan regels of afspraken houden, 5% agressie, 2% delict en 13% meerdere oorzaken.

FIGUUR 5.B

Reden van negatieve uitstroom (N=233)

5.5. WIJZE VAN UITSTROOM NAAR VERBLIJFS- EN BEWONERSKENMERKEN

5.5.1. Inleiding

Hierboven is beschreven dat van de 671 bewoners bij wie de uitstroomwijze bekend is, 245 bewoners positief en 426 bewoners negatief zijn uitgestroomd. In deze paragraaf wordt de uitstroomwijze onderzocht voor verschillende verblijfs- en bewonerskenmerken, zoals het Exodushuis, de verblijfstitel en -duur, het geslacht, de leeftijd, de herkomst van de oud-bewoner en het uitstroomjaar. Eerst wordt de invloed van de verblijfs- en bewonerskenmerken op bivariaat niveau weergegeven. In een bivariaat model wordt bijvoorbeeld gekeken of er verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen.

De verblijfs- en bewonerskenmerken staan echter niet los van elkaar, zij kunnen samenhangen. Als vrouwen bijvoorbeeld gemiddeld ouder blijken te zijn dan mannen, zou het kunnen zijn dat het geslacht van de bewoner niet zo zeer

kenmerkend is voor een succesvollere uitstroom, maar dat de leeftijd de eigenlijke factor is die verschillen in uitstroom tussen mannen en vrouwen kan verklaren. Daarom wordt in paragraaf 5.5.7 onderzocht op welke wijze de factoren *in onderlinge samenhang* de succesvolle uitstroom beïnvloeden. Bij deze multivariate analyses wordt bijvoorbeeld onderzocht of het geslacht van de oud-bewoner nog steeds een rol blijft spelen als er gecontroleerd wordt voor de andere bewoner- en verblijfskenmerken.

Eerst wordt echter de invloed van de verblijfs- en bewonerskenmerken op bivariaat niveau onderzocht.

De tabellen in de volgende paragrafen geven de uitstroomcijfers op bivariaat niveau weer, uitgesplitst naar de verblijfs- en bewonerskenmerken. In deze tabellen zijn de percentages uitsluitend berekend over de oud-bewoners van wie bekend is of zij al dan niet succesvol zijn uitgestroomd.¹¹⁰

5.5.2. Wijze van uitstroom, onderscheiden naar Exodushuis

Van de 671 bewoners stroomt 36,5% positief en 63,5% negatief uit (zie Tabel 5.B). Deze verhouding verschilt echter per Exodushuis. In Alkmaar is de negatieve uitstroom het grootst (73,4%) gevolgd door Rotterdam (71%).

Daarentegen stromen in Den Bosch en in Amsterdam relatief de meeste bewoners succesvol uit (respectievelijk 45% en 43,1%). Dit onderscheid is echter niet langer significant bij de multivariate analyse (zie § 5.5.7).

TABEL 5.B: WIJZE VAN UITSTROOM NAAR EXODUSHUIS (N=734)

EXODUSHUIS	WIJZE VAN UITSTROOM							
	Onbekend		Negatief		Positief		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Alkmaar	2	-	80	73,4	29	26,6	111	100
Amsterdam	4	-	58	56,9	44	43,1	106	100
Den Bosch	6	-	33	55,0	27	45,0	66	100
Den Haag	6	-	62	59,6	42	40,4	110	100
Groningen	1	-	38	60,3	25	39,7	64	100
Leiden	1	-	46	67,6	22	32,4	69	100
Rotterdam	4	-	44	71,0	18	29,0	66	100
Utrecht	39	-	65	63,1	38	36,9	142	100
Totaal	63	-	426	63,5	245	36,5	734	100

5.5.3. Wijze van uitstroom naar verblijfstitel

Van alle titels waaronder een bewoner in een Exodushuis kan verblijven, is het percentage negatieve uitstroom het grootst bij bewoners, die op grond van bijzondere voorwaarden aan het Exodusprogramma deelnemen (75,4%) (zie Tabel 5.C). Ook bewoners die op vrijwillige basis in een Exodushuis verblijven, stromen vaak uit voordat zij een woonruimte en een dagbesteding hadden

¹¹⁰ Bijlage G bevat dezelfde gegevens als de tabellen in deze paragraaf, maar dan zijn de procenten berekend over alle 734 oud-bewoners, dus ook over de oud-bewoners van wie onbekend is op welke wijze zij zijn uitgestroomd.

(71,1%). De grote negatieve uitstroom onder deze bewoners kan verklaard worden doordat zij gemakkelijk kunnen stoppen met het programma als het ze niet bevalt: zij hebben geen 'justitiële' stok achter de deur.

Bewoners die aanvankelijk in een Exodushuis verbleven op grond van een justitiële titel, maar die hun verblijf hebben voortgezet op vrijwillige basis, stromen relatief het vaakst succesvol uit (69,6%). Van de bewoners die in het kader van een penitentiair programma aan het Exodusprogramma deelnemen, stroomt vier op de tien succesvol uit.

TABEL 5.C: WIJZE VAN UITSTROOM NAAR VERBLIJFSTITEL (N=734)

VERBLIJFSTITEL	WIJZE VAN UITSTROOM							
	Onbekend		Negatief		Positief		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
VP	23	-	204	71,1	83	28,9	310	100
PP	21	-	91	60,7	59	39,3	171	100
JT/VP	3	-	28	30,4	64	69,6	95	100
BV	14	-	86	75,4	28	24,6	128	100
Overig	2	-	17	60,7	11	39,3	30	100
Totaal	63	-	426	63,5	245	36,5	734	100

5.5.4. Wijze van uitstroom naar verblijfsduur

Ook de duur van het verblijf in een Exodushuis – en dat is niet verwonderlijk – is van belang voor de wijze waarop de bewoner uitstroomt. Bewoners die korter dan twee maanden in een Exodushuis verbleven, stromen het vaakst negatief uit (87,5%) (zie Tabel 5.D).

De succesvolle uitstroom is het hoogst bij bewoners die langer dan een half jaar aan het Exodusprogramma hebben deelgenomen: 69,2% van deze bewoners heeft na het volledig doorlopen van het programma een woonruimte en een dagbesteding.

TABEL 5.D: WIJZE VAN UITSTROOM NAAR VERBLIJFSDUUR (N=734)

VERBLIJFSTITEL	WIJZE VAN UITSTROOM							
	Onbekend		Negatief		Positief		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Onbekend	21	-	6	66,7	3	33,3	30	100
Korter dan 2 maanden	16	-	203	87,5	29	12,5	248	100
2 tot 6 maanden	18	-	161	64,9	87	35,1	266	100
Langer dan 6 maanden	8	-	56	30,8	126	69,2	190	100
Totaal	63	-	426	63,5	245	36,5	734	100

5.5.5. Wijze van uitstroom naar bewonerskenmerken

De wijze waarop een bewoner uitstroomt, hangt ook samen met demografische kenmerken van de bewoner. Uit Tabel 5.E blijkt dat vrouwen relatief vaker succesvol uitstromen dan mannen (58% versus 34,8%).

Voor wat betreft de leeftijd van de bewoner op het moment dat hij aan het Exodusprogramma begint, lijkt, met uitzondering van de categorie waarbij de leeftijd onbekend is, de kans op succesvolle uitstroom toe te nemen naarmate de leeftijd toeneemt. Waar het verblijf in een Exodushuis door slechts twee op de tien tieners positief wordt afgerond, stroomt bijna de helft van de bewoners die veertig jaar of ouder zijn succesvol uit.

Ook de herkomst van de bewoner speelt een rol bij de wijze van uitstroom. Vier op de tien autochtonen en Surinamers ronden het Exodusprogramma succesvol af. Marokkanen en Antillianen doen het minder goed bij Exodus. Driekwart van de Marokkanen en ruim zeven op de tien Antillianen is negatief uitgestroomd.

TABEL 5.E: WIJZE VAN UITSTROOM NAAR BEWONERSKENMERKEN (N=734)

	WIJZE VAN UITSTROOM							
	Onbekend		Negatief		Positief		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
GESLACHT								
Man	55	-	405	65,2	216	34,8	676	100
Vrouw	8	-	21	42,0	29	58,0	58	100
LEEFTIJD								
Onbekend	2	-	15	53,6	13	46,4	30	100
Jonger dan 20	4	-	27	81,8	6	18,2	37	100
20 t/m 24	18	-	137	72,5	52	27,5	207	100
25 t/m 29	16	-	84	67,2	41	32,8	141	100
30 t/m 39	11	-	101	58,0	73	42,0	185	100
40 of ouder	12	-	62	50,8	60	49,2	134	100
HERKOMST								
Autochtoon	42	-	201	60,5	131	39,5	374	100
Surinaams	8	-	48	60,0	32	40,0	88	100
Antilliaans	5	-	71	71,7	28	28,3	104	100
Marokkaans	2	-	47	74,6	16	25,4	65	100
Overig	6	-	59	60,8	38	39,2	103	100
Totaal	63	-	426	63,5	245	36,5	734	100

5.5.6. Wijze van uitstroom naar uitstroomjaar

Uit bovenstaande tabellen is gebleken dat gemiddeld 36,5% van de bewoners positief uitstroomt. Dit zegt echter nog niets over de wijze waarop bewoners door de jaren heen zijn uitgestroomd. Tabel 5.F geeft daarom de uitstroompercentages weer per jaar van uitstroom. Omdat slechts 17 bewoners vóór 2000 uitgestroomd zijn, worden die bewoners bij het jaar 2000 meeberekend.

Uit Tabel 5.F blijkt, dat in het jaar 2002 de uitstroom van de bewoners het slechtst was. Bijna driekwart van de bewoners stroomde in dat jaar negatief uit. Deze slechte resultaten kunnen veroorzaakt zijn, doordat de drie huizen die in 2001 en 2002 zijn opgericht nog met opstartproblemen te kampen hadden. In

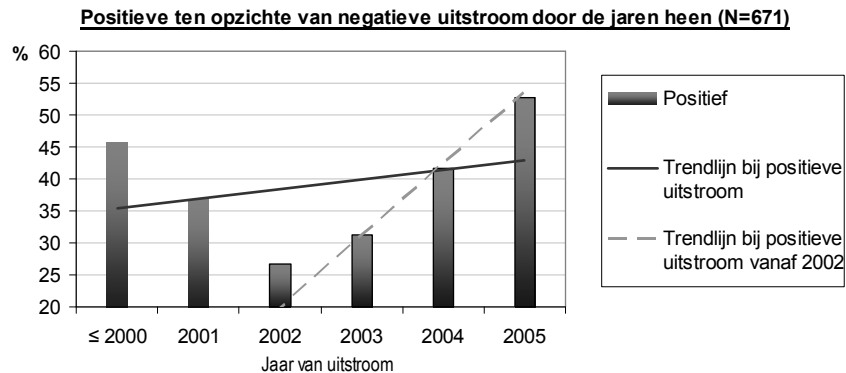
2005 is het percentage bewoners dat succesvol uitstroomt het hoogst. Meer dan de helft van de bewoners stroomt hier positief uit (52,7%). Wel moet opgemerkt worden dat het jaar 2005 nog niet afgerond was bij het opstellen van de databank. Bewoners die vanaf juni 2005 zijn uitgestroomd zijn niet in de databank opgenomen. Uitstroomcijfers van het jaar 2005 geven daarom een vertekend beeld weer.

TABEL 5.F: WIJZE VAN UITSTROOM NAAR UITSTROOMJAAR (N=734)

JAAR VAN UITSTROOM	WIJZE VAN UITSTROOM							
	Onbekend		Negatief		Positief		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
≤ 2000	18	-	20	54,1	17	45,9	55	100
2001	15	-	24	63,2	14	36,8	53	100
2002	12	-	116	73,4	42	26,6	170	100
2003	1	-	123	68,7	56	31,3	180	100
2004	3	-	108	58,4	77	41,6	188	100
2005	14	-	35	47,3	39	52,7	88	100
Totaal	63	-	426	63,5	245	36,5	734	100

Door de jaren heen blijkt van de 671 bewoners bij wie de wijze van uitstroom bekend is, het percentage bewoners dat positief uitstroomt ten opzichte van het aantal bewoners dat negatief uitstroomt licht te stijgen. (Zie Figuur 5.C: Gemiddeld neemt de succesvolle uitstroom jaarlijks met 1,5 % toe). Figuur 5.C toont tevens aan, dat de uitstroomresultaten voor het jaar 2002 het slechtst zijn. Zoals hierboven ook al is beschreven kan dit wellicht verklaard worden door het feit dat er drie huizen in 2001 of 2002 van start zijn gegaan. Opstartproblemen en onervarenheid bij die huizen kan ertoe geleid hebben dat de positieve uitstroom in 2002 zo laag was. Vanaf 2002 stijgt het percentage bewoners dat positief uitstroomt aanzienlijk (met 8,5% per jaar).

FIGUUR 5.C

5.5.7. Succes- en faalfactoren bij de uitstroom op basis van multivariate analyses

De tabellen hierboven hebben aangetoond dat er een statistisch verband bestaat tussen het Exodushuis waarin het programma gevolgd wordt, de verblijfsduur en de verblijfstitel enerzijds en succesvolle uitstroming anderzijds, net als tussen het jaar van uitstroom en demografische kenmerken van de bewoner aan de ene kant en succesvolle uitstroom aan de andere kant.

De factoren die hierboven zijn onderzocht, staan echter niet los van elkaar. In een huis kunnen bijvoorbeeld relatief veel bewoners vertegenwoordigd zijn die het justitiële verblijf op vrijwillige basis voortzetten. Verschillen tussen huizen ontstaan dan voornamelijk door verschillen in verblijfstitels, en niet zo zeer door de praktijk in de huizen. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor kenmerken van de bewoner. Als vrouwen gemiddeld ouder blijken te zijn dan mannen, zou het zo kunnen zijn dat het geslacht van de bewoner niet zo zeer kenmerkend is voor een succesvollere uitstroom, maar dat de leeftijd de eigenlijke factor is die verschillen in uitstroom tussen mannen en vrouwen kan verklaren.

Om deze problemen te overkomen wordt in deze paragraaf door middel van een multivariate logistische regressieanalyse onderzocht op welke wijze de factoren *in onderlinge samenhang* de succesvolle uitstroom beïnvloeden. In Tabel 5.G zijn de resultaten van deze analyse weergegeven. In de tabel is eerst de invloed van de factoren op bivariaat niveau weergegeven. Dit is de invloed die de factor heeft zonder dat rekening wordt gehouden met de invloed van andere factoren, en komt dus overeen met de rol die de factoren spelen in de kruistabellen uit de voorgaande paragrafen. Daarnaast zijn de resultaten weergegeven op multivariaat niveau. Bij iedere categorie factoren (zoals herkomst van de bewoner, of verblijfstitel) is een referentiecategorie gekozen, waarmee de waarden van de andere factoren worden vergeleken. Een negatief cijfer duidt erop dat die factor bijdraagt aan de kans op negatieve uitstroom. Als het cijfer positief is, draagt de factor bij aan succesvolle uitstroom. Uit Tabel 5.G kan dus worden afgeleid welke factoren succes- dan wel faalfactoren zijn bij de afronding van het Exodusprogramma. Tabel 5.H vormt een soort samenvatting van Tabel 5.G door een overzicht te tonen van de factoren die significant van invloed zijn op de uitstroomwijze.

Wanneer alle factoren gelijktijdig onderzocht worden, blijken vrouwen nog altijd significant succesvoller te zijn binnen het Exodusprogramma dan mannen.

Bewoners die ouder zijn dan 30 stromen nog altijd significant succesvoller uit dan bewoners jonger dan 20 en ook bewoners ouder dan 40 hebben het Exodusprogramma significant vaker positief afgerond.

Ook de herkomst van de bewoner hangt nog altijd samen met de wijze van uitstroom. Antillianen doen het nog steeds significant slechter dan autochtonen. Marokkanen stromen ook minder vaak succesvol uit, maar bij de multivariate analyses is dit verschil niet langer significant.

Naast de demografische kenmerken van de bewoner speelt ook de verblijfstitel een rol bij de kans op succesvolle uitstroom. Bewoners die vrijwillig of in het kader van bijzondere voorwaarden aan het Exodusprogramma

deelnemen, stromen significant slechter uit dan bewoners die in het kader van een penitentiair programma in het Exodushuis verblijven. Bewoners die aanvankelijk onder justitiële titel in het huis verblijven, maar het verblijf voortzetten op vrijwillige basis, stromen significant vaker succesvol uit dan PP'ers.

Ook de verblijfsduur is significant van invloed op de kans op succesvolle uitstroom. Vergelijken met bewoners die korter dan twee maanden aan het Exodusprogramma deelnamen, hebben bewoners die twee tot zes maanden in het huis verbleven meer kans op succesvolle uitstroom. Bij bewoners die langer dan zes maanden in een Exodushuis hebben gewoond is de kans op succes nog groter.

Wanneer de invloed van bovenstaande bewoner- en verblijfskenmerken is verdisconteerd, blijken de verschillende huizen de kans op succesvolle uitstroom niet sterk te beïnvloeden. Hieruit kan worden afgeleid dat verschillen in de uitstroomcijfers van huizen worden veroorzaakt door verschillen in de samenstelling van de andere kenmerken (bijvoorbeeld doordat in een huis veel BV'ers verblijven).

Ten slotte speelde bij de bivariate analyses het jaar van uitstroom een significante rol bij de kans op succesvolle uitstroom. Wanneer alle bovenstaande factoren echter gelijktijdig worden onderzocht, blijkt het uitstroomjaar geen significante invloed meer te hebben op de kans op succesvolle uitstroom. Figuur 5.B toonde echter aan, dat het percentage bewoners dat succesvol uitstroomde vanaf 2002 sterk is toegenomen. Daarom is dezelfde multivariate logistische regressieanalyse uitgevoerd op de bewoners die vanaf 2002 zijn uitgestroomd (zie onderste regel Tabel 5.G). De jaarlijkse stijging in de kans op succesvolle uitstroom is dan nog steeds significant, maar wel minder sterk dan bij de bivariate analyses. Dit betekent dat de trend in de succesvolle uitstroom vanaf 2002 gedeeltelijk weg verklaard wordt door veranderingen in de andere factoren, zoals verblijfstitel en -duur en bewonerskenmerken. Dit kan inhouden dat Exodus bijvoorbeeld steeds betere selectiemethoden hanteert bij een plaatsing, maar het kan ook betekenen dat de huizen steeds beter in staat zijn de bewoners te bereiken en te begeleiden bij hun terugkeer. De gegevens geven hier geen definitief uitsluitsel over.

TABEL 5.G: SUCCES- EN FAALFACTOREN BIJ DE UITSTROOM OP BI- EN MULTIVARIAAT NIVEAU (N=671)

		BIVARIAAT	MULTIVARIAAT	
		B	B	S.E.
(Constant)		-	-2,693**	,736
GESLACHT				
	Man	-	-	-
	Vrouw	0,9510**	,918*	,382
LEEFTIJD				
	Leeftijd onbekend	1,3610*	1,417	,808
	<20	-	-	-
	20-25	0,5350	,743	,585
	25-30	0,7870	,948	,607
	30-40	1,1790*	1,243*	,591
	40+	1,4710**	1,368*	,607
HERKOMST				
	Autochtoon	-	-	-
	Surinaams	0,0230	-,202	,336
	Antilliaans	-0,5020*	-,965**	,341
	Marokkaans	-0,6490*	-,666	,386
	Overig	-0,0120	-,223	,308
VERBLIJFSTITEL				
	VP	-0,4660*	-,903**	,274
	JT/VP	1,2600**	1,583**	,350
	PP	-	-	-
	BV	-0,6890*	-1,131**	,355
	Overig	-0,0020	-,265	,532
VERBLIJFSDUUR				
	Onbekend	1,2530	,876	,878
	Korter dan 2 maanden	-	-	-
	2-6 maanden	1,3300**	1,483**	,275
	Langer dan 6 maanden	2,7570**	3,284**	,304
EXODUSHUIS				
	Alkmaar	-0,6250*	-,499	,371
	Amsterdam	0,0570	-,156	,188
	Den Haag	-	-	-
	Den Bosch	0,1890	,138	,504
	Groningen	-0,0290	-,495	,426
	Leiden	-0,3480	-,212	,424
	Rotterdam	-0,5040	-,737	,424
	Utrecht	-0,1470	-,084	,380
UITSTROOMJAAR				
	Jaar vanaf 2000	0,1500*	,081	,086
UITSTROOMJAAR VANAF 2002				
	Jaar vanaf 2002	0,3770**	0,29*	0,117

** = p<0,01

* = p<0,05

R² = .348

TABEL 5.H: FACTOREN DIE DE UITSTROOMWIJZE SIGNIFICANT BEINVLOEDEN OP MULTIVARIAAT NIVEAU (N=671).

De volgende kenmerken dragen significant bij aan de kans op SUCCESVOLLE UITSTROMING	De volgende kenmerken dragen significant bij aan de kans op NEGATIEVE UITSTROMING
- Vrouw (<i>t.o.v. man</i>) - Ouder dan 30 jaar (<i>t.o.v. jonger dan 20 jaar</i>) - Voortzetting van het justitiële verblijf op vrijwillige basis (<i>t.o.v. PP</i>) - Verblijfsduur van langer dan 2 maanden (<i>t.o.v. korter dan 2 maanden</i>)	- Antilliaans (<i>t.o.v. autochtoon</i>) - Vrijwillige titel (<i>t.o.v. PP</i>) - Bijzondere voorwaarde (<i>t.o.v. PP</i>)

5.6. CONCLUSIE

Op basis van de succesdefinitie die in dit onderzoek gehanteerd wordt, stroomt bij Exodus ruim een derde van de bewoners succesvol uit: ten minste één op de drie bewoners heeft de periode die bij binnenkomst in het programma was afgesproken helemaal doorlopen en heeft ten tijde van het verlaten van het Exodus tevens een zelfstandige woonruimte en een dagbesteding van minstens 26 uur in de week.

Uit de procesevaluatie (hoofdstuk vier) is duidelijk geworden hoe dat bij Exodus gaat, wat Exodus te bieden heeft om die succesvolle uitstroom te bereiken. Succes of falen zijn niet uitsluitend aan Exodus toe te schrijven, maar eveneens aan de bewoner zelf met al zijn tekortkomingen en kwaliteiten. Van belang is dat Exodus daar op inspeelt en de bewoner via zijn programma weet te motiveren. Het resultaat wordt ten slotte ook bepaald door meer maatschappelijke structurele factoren als de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en het aanbod op de woningmarkt

We moeten ons niet alleen blind staren op al dan niet succesvolle uitstroom zoals in dit onderzoek is gedefinieerd. Naast zelfstandige woonruimte en een zinvolle dagbesteding kan Exodus bij een bewoner veel meer bereikt hebben. Ten eerste zijn de sleutels wonen en werken breder dan het verkrijgen van een woonruimte en (vrijwilligers)werk. Begeleiding bij deze sleutels ziet ook op het aanleren van huishoudelijke vaardigheden, een dagstructuur, kennis van de woningmarkt en sollicitatievaardigheden. Bewoners die uitstromen zonder zelfstandige woning of (vrijwilligers)werk, kunnen dus weldegelijk op het gebied van wonen en werken veel geleerd hebben tijdens hun verblijf in het Exodus-huis.

Daarnaast wordt er in een Exodushuis ook aandacht geschonken aan de sleutels relaties en zingeving. Deze sleutels zijn weliswaar niet betrokken in de onderzoeksdefinitie van succesvolle uitstroom, maar het succes van Exodus wordt ook bepaald door de hulp die bewoners krijgen bij de invulling van deze sleutels. Er is ook sprake van succes als bewoners tijdens hun verblijf dankzij Exodus bijvoorbeeld de banden met familie hersteld hebben en duidelijk inzicht hebben gekregen in het belang om op het rechte pad te blijven. Met betrekking

tot de sleutel zingeving is het ook mogelijk dat, ondanks de reserves bij bewoners, zij wel degelijk ‘dingen meekrijgen’.

Naast de wijze waarop gedurende het verblijf in een Exodushuis invulling wordt gegeven aan de vier sleutels bij de bewoners, is het ook mogelijk dat de invloed van het Exodusprogramma pas na afloop van het verblijf bij de bewoner duidelijk wordt. Een medewerker van Exodus Den Bosch is van mening dat ‘bewoners ten tijde van de uitstroom nog niet hoeven te zijn waar ze moeten zijn, als ze maar op de goede weg zitten. De bewoners moeten zichzelf kunnen redden.’ Dit geldt ook voor bewoners die het programma niet succesvol hebben afgerond. Ook bewoners die negatief uitstromen hebben intensieve begeleiding ondergaan, waardoor het Exodusprogramma alsnog zijn vruchten kan afwerpen. Zo kan een bewoner dankzij de sollicitatietraining en het dagritme makkelijker zelf een baan zoeken na zijn verblijf in het huis. Ook is het mogelijk dat de bewoner pas na vertrek uit het huis inziet wat Exodus allemaal voor hem heeft betekend, waarna bij hem alsnog ‘de stukjes op zijn plaats vallen’, bijvoorbeeld met betrekking tot de motivatie om op het rechte pad te blijven.

Ook uit interviews met oud-bewoners is gebleken dat het succes van Exodus verder reikt dan de mate waarin bewoners een woning of een baan hebben gevonden. Exodus heeft bij alle geïnterviewde oud-bewoners in meer of mindere mate bijgedragen aan resocialisatie.¹¹¹ Dit geldt voor zowel de positief uitgestroomde, als voor de negatief uitgestroomde oud-bewoners. In Bijlage N zijn de verhalen van de oud-bewoners weergegeven als casus. Veel bewoners vragen zich af: ‘Waar zou ik nu zijn, als Exodus er niet was geweest?’ Een oud-bewoner zegt: ‘Exodus heeft me echt geholpen te bepalen wat belangrijk is, geleerd om steviger in het leven te staan. Het is makkelijk om de fout in te gaan, maar ik weet nu wat ik weggooi.’ Ook een andere bewoner weet dat hij veel aan Exodus te danken heeft: ‘Ik laat het niet altijd merken, maar van binnen weet ik het wel. Ik heb mijn leven weer op een rijtje gezet, dankzij mezelf, maar ook dankzij Exodus.’ Andere bewoners vertelden: ‘Als ik het over moest doen, deed ik het weer. Exodus heeft heel veel voor mij betekend. Zonder Exodus was ik nog steeds dezelfde geweest, dan zat ik nog steeds op het criminele pad.’ en: ‘Het was een hele warme, leerzame ervaring voor mij. Exodus was de schoen die mij paste. Ik heb zoveel steun gekregen, dat ik de goede kant ben opgegaan.’

Kortom: de betekenis van Exodus is veel ruimer dan wat uit de uitstroomcijfers blijkt.

In de voorgaande hoofdstukken is duidelijk gemaakt hoe Exodus kan bijdragen aan een succesvolle terugkeer in de samenleving (hoofdstuk vier: procesevaluatie) en bij wie en hoe vaak die bijdrage daadwerkelijk leidt tot een succesvolle terugkeer (hoofdstuk vijf: succes op korte termijn). In het volgende hoofdstuk zullen we zien in hoeverre zo ‘n succesvolle uitstroom uit Exodus en terugkeer in de maatschappij ‘garanties’ biedt voor een leven zonder criminaliteit. In hoeverre draagt zo’n terugkeer bij tot het terugdringen van recidive (succes op langere termijn)?

¹¹¹ Konings 2006.

6. HOE SUCCESVOL IS EXODUS OP DE LANGE TERMIJN?

6.1. INLEIDING

In het voorgaande hoofdstuk is de wijze van uitstroom van de bewoners onderzocht om vast te stellen in hoeverre Exodus succesvol is op korte termijn. Naast de korte-termijn-effectiviteit van Exodus wordt in deze effectevaluatie ook onderzocht of Exodus haar lange termijn doelstelling verwezenlijkt. Op de lange termijn beoogt Exodus bij te dragen aan het terugdringen van recidive. De deelvraag die in dit hoofdstuk wordt beantwoord luidt daarom: *Is de recidive bij bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond lager dan bij bewoners die het Exodusprogramma niet succesvol hebben doorlopen?*

Voordat deze vraag beantwoord wordt, zal eerst een algemeen beeld van de recidive onder oud-bewoners van Exodus worden geschetst.

6.2. RECIDIVE

6.2.1. Wat wordt onder recidive verstaan?

In dit onderzoek wordt de algemene recidive¹¹² onder de oud-bewoners van de Exodushuizen onderzocht. Net als bij de recidivemonitor van het WODC wordt 'recidive' hier gedefinieerd als het opbouwen van nieuwe justitiecontacten sinds de uitgangszaak.¹¹³ Het gaat erom of een oud-bewoner sinds zijn vertrek uit een Exodushuis opnieuw in een strafzaak veroordeeld is naar aanleiding van een misdrijf.

Dit betekent dat de 15 bewoners (2%) die *tijdens* het Exodusprogramma een misdrijf hebben gepleegd niet als recidivisten worden beschouwd.

Bovendien worden overtredingen zoals verkeersovertredingen en belediging van een ambtenaar in functie niet als recidive aangemerkt, omdat de recidive bij de WODC-Recidivemonitor ook uitsluitend betrekking heeft op misdrijven en niet op overtredingen. Het aantal oud-bewoners dat uitsluitend overtredingen heeft begaan bedraagt 30 (4% van alle oud-bewoners).

Verdachten tegen wie het OM wel een vervolging heeft ingesteld, maar bij wie de strafzaken ten tijde van het onderzoek nog niet zijn afgerond, worden in navolging van het WODC wel meegenomen bij de berekening van de recidive. De ervaring leert immers dat slechts 10% van de zaken eindigt in een technisch sepot of een technische uitspraak door de rechter, negen van de tien zaken leveren een geldige afdoening op.¹¹⁴ Dit betekent dat de 49 oud-bewoners (7%) die verdachte zijn in een lopende strafzaak wel als recidivist worden beschouwd.

¹¹² In tegenstelling tot de speciale recidive, waarbij het gepleegde strafbare feit gelijksoortig is aan het eerder gepleegde strafbare feit. Die gelijksoortigheid is bij algemene recidive niet vereist.

¹¹³ Wartna 2004.

¹¹⁴ Wartna 2004.

6.2.2. Onderzoeksmethode

In hoofdstuk vijf is al beschreven op welke wijze het databestand, dat voor dit onderzoek gebruikt wordt, tot stand is gekomen: de uitstroomgegevens die SEN op centraal niveau geleverd heeft, zijn aangevuld tijdens een rondgang langs de verschillende huizen. Op basis van dit databestand is vervolgens de recidive onderzocht.

6.2.3. Beperkingen aan het recidiveonderzoek

Om de recidive onder oud-bewoners te onderzoeken is bij iedere oud-bewoner bij de Centrale Justitiële Documentatiedienst (CJD) in Almelo nagegaan of er nieuwe strafbare feiten in het Justitiële Documentatie Systeem (JDS) zijn bijgekomen, vanaf het moment dat hij het Exodushuis verliet. Dit onderzoek naar de recidive onder oud-bewoners van Exodus kent een aantal beperkingen.

Van 134 oud-bewoners (18%) kon bij de CJD geen strafblad worden teruggevonden. Van deze oud-bewoners waren onvoldoende persoonsgegevens bekend om ze in het systeem te vinden. Als de geboortedatum bijvoorbeeld onbekend is, is de oud-bewoner heel moeilijk terug te vinden in het JDS. Van de overige 600 oud-bewoners is wel bekend of zij al dan niet gerecidiveerd hebben.

De *follow-up* periode is een andere beperking bij dit recidiveonderzoek. De periode die verstreken is tussen het vertrek uit het Exodushuis en het moment van onderzoek is, met name voor de bewoners die vanaf 2004 zijn uitgestroomd, nog erg kort. Hoewel het bij recidiveonderzoek wenselijk is om een *follow-up* periode van minstens twee à drie jaar te hanteren, heeft dit onderzoek betrekking op alle geregistreerde oud-bewoners, dus ook op oud-bewoners die minder dan twee jaar geleden zijn uitgestroomd. Hier is voor gekozen, omdat de registratie die Exodus bijhoudt van de (oud-)bewoners in de laatste jaren (2003-2005) sterk verbeterd is. Aangezien de administratie van veel huizen onvollediger is naarmate het langer geleden is dat de bewoner het huis heeft verlaten, was het weinig zinvol om het onderzoek uitsluitend te richten op oud-bewoners die vóór 2003 zijn uitgestroomd. Door ook de ‘recente’ oud-bewoners in het onderzoek te betrekken kan de recidive van veel meer oud-bewoners worden onderzocht, waarbij wel moet worden opgemerkt dat deze bewoners nog minder kans hebben gehad om in de criminaliteit terug te vallen. Te verwachten is daarom dat het recidivecijfer voor deze oud-bewoners nog zal toenemen.

Een derde beperking bij dit recidiveonderzoek is dat geen gegevens bekend zijn over *wanneer* een oud-bewoner gerecidiveerd heeft. De snelheid van recidive kan hier daarom niet worden onderzocht.

Ten slotte vormt het *dark number* een beperking die inherent is aan ieder recidiveonderzoek. In het JDS wordt alleen de criminaliteit geregistreerd, die het Openbaar Ministerie te verwerken krijgt. De strafbare feiten die niet worden opgespoord en vervolgd, worden daarom niet meegenomen bij de berekening van de recidive. Door dit *dark number* kan het aantal oud-bewoners dat werkelijk opnieuw de fout ingaat hoger liggen dan uit het recidivecijfer blijkt.

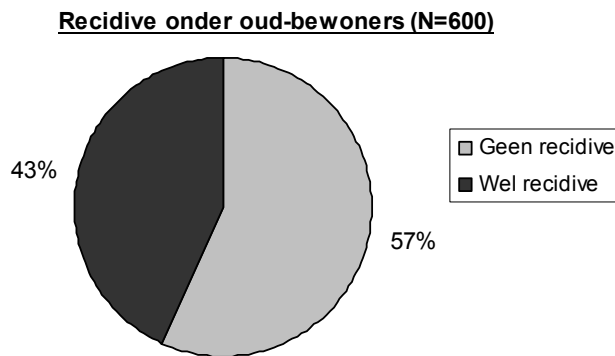
Het voorgaande leidt er toe dat de onderzoeksresultaten met enige voorzichtigheid dienen te worden geïnterpreteerd

6.3. RECIDIVECIJFERS

6.3.1. Prevalentie van recidive onder oud-bewoners

Bij de prevalentie van recidive gaat het erom welk deel van de oud-bewoners sinds het vertrek uit het Exodushuis nieuwe justitiecontacten heeft opgedaan. Hierboven is al aangegeven dat van 18% van de oud-bewoners geen justitiële documentatie kon worden teruggevonden, doordat bijvoorbeeld de geboortedatum bij deze bewoners onbekend was. Van de resterende 600 oud-bewoners is wel bekend of zij na het verblijf in het Exodushuis op het rechte pad zijn gebleven: 57% (340 oud-bewoners) heeft de criminaliteit vooralsnog de rug toegekeerd. 260 oud-bewoners (43%) hebben wel gerecidiveerd (zie Figuur 6.A).¹¹⁵

FIGUUR 6.A

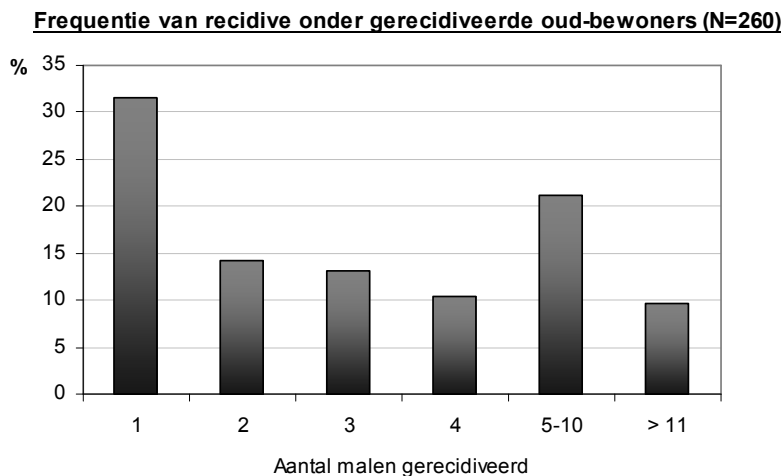
6.3.2. Frequentie van recidive onder oud-bewoners

Naast de prevalentie is ook de frequentie van de recidive onderzocht. De frequentie van recidive heeft betrekking op het aantal nieuwe justitiecontacten dat de oud-bewoner sinds zijn vertrek uit het Exodushuis heeft opgebouwd.

De 260 oud-bewoners die na het verblijf in het Exodushuis zijn teruggevallen in de criminaliteit, hebben gezamenlijk 1144 strafbare feiten gepleegd. Dit betekent dat een oud-bewoner die gerecidiveerd heeft, gemiddeld 4,4 delicten heeft gepleegd. De ene oud-bewoner heeft echter meer delicten gepleegd dan de andere. Het aantal gepleegde delicten per oud-bewoner varieert van 1 tot 28. Hieronder in Figuur 6.B is de verdeling van het aantal malen recidive weergegeven. Bijna eenderde van de recidivisten is sinds het vertrek uit het Exodushuis eenmaal opnieuw met justitie in aanraking gekomen. Bijna een op de tien recidivisten heeft zijn strafblad sinds het vertrek uit het Exodushuis uitgebreid met meer dan tien nieuwe delicten.

¹¹⁵ Van alle 734 oud-bewoners is 46% op het rechte pad gebleven en heeft 35% wel gerecidiveerd. Van 18% van de oud-bewoners is onbekend of zij gerecidiveerd hebben (zie ook Bijlage K).

FIGUUR 6.B

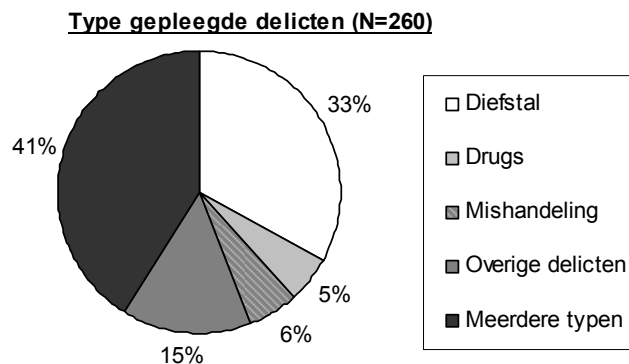

6.3.3. Type delicten gepleegd door gerecidiveerde oud-bewoners

Van de 260 oud-bewoners die opnieuw in aanraking zijn gekomen met justitie, heeft tweederde een of meerdere diefstallen gepleegd. Bijna 10% heeft de Opiumwet overtreden, 5% is veroordeeld voor wapenbezit en 15% voor mishandeling. Nog eens 32% is voor een overig delict met justitie in aanraking gekomen.

Wanneer de recidivisten die meerdere typen delicten hebben gepleegd (dus bijvoorbeeld diefstal én wapenbezit) in een aparte categorie worden geplaatst, geeft onderstaande figuur de verdeling weer van de delicten die de gerecidiveerde oud-bewoners gepleegd hebben.

FIGUUR 6.C

6.4. RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR VERBLIJFS- EN BEWONERSKENMERKEN

6.4.1. Inleiding

Hierboven is de prevalentie en frequentie van de recidive onder de oud-bewoners beschreven. In deze paragraaf en in de volgende paragraaf wordt, net als bij de uitstroomresultaten, het recidivecijfer onderzocht voor verschillende verblijfs- en bewonerskenmerken, zoals het Exodushuis, de verblijfstitel en -duur, het geslacht, de leeftijd, de herkomst van de oud-bewoner, het uitstroomjaar en de uitstroomwijze. De invloed van de verblijfs- en bewonerskenmerken wordt in deze paragrafen op bivariaat niveau weergegeven. In een bivariaat model wordt bijvoorbeeld gekeken of er verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen.

De verblijfs- en bewonerskenmerken staan echter niet los van elkaar, zij kunnen samenhangen. Als vrouwen bijvoorbeeld gemiddeld ouder blijken te zijn dan mannen, zou het kunnen zijn dat het geslacht van de bewoner niet zo zeer kenmerkend is voor de kans op recidive, maar dat de leeftijd de eigenlijke factor is die verschillen in recidive tussen mannen en vrouwen kan verklaren. Daarom wordt in paragraaf 6.6 onderzocht op welke wijze de factoren *in onderlinge samenhang* de kans op recidive beïnvloeden. Bij deze multivariate analyses wordt bijvoorbeeld onderzocht of het geslacht van de oud-bewoner nog steeds een rol blijft spelen als er gecontroleerd wordt voor de andere bewoner- en verblijfskenmerken.

Eerst wordt echter de invloed van de verblijfs- en bewonerskenmerken op bivariaat niveau onderzocht. De tabellen in paragraaf 6.4 en 6.5 geven de recidivecijfers weer, uitgesplitst naar de verschillende verblijfs- en bewonerskenmerken. In deze tabellen zijn de percentages uitsluitend berekend over de oud-bewoners van wie bekend is of ze al dan niet gerecidiveerd hebben.¹¹⁶ Van de 600 bewoners van wie dit bekend is, heeft 57% niet gerecidiveerd. 43% is wel opnieuw met justitie in aanraking gekomen.

6.4.2. Recidive onder oud-bewoners naar Exodushuis

Wanneer wordt gekeken naar de recidive per Exodushuis, blijkt dat het percentage oud-bewoners dat niet meer in aanraking is geweest met justitie het hoogst is bij Exodus Den Bosch (zie Tabel 6.A). Zeven op de tien bewoners heeft niet gerecidiveerd.¹¹⁷

Het hoogste percentage recidivisten is afkomstig uit Exodus Utrecht. Bijna de helft van de bewoners komt na het verblijf in het Exodushuis opnieuw met

¹¹⁶ Bijlage L bevat dezelfde gegevens als de tabellen in deze paragraaf, maar dan zijn de procenten berekend over alle oud-bewoners, dus ook over de oud-bewoners van wie onbekend is of ze gerecidiveerd hebben.

¹¹⁷ Daarbij moet wel opgemerkt worden dat van 64% van de oud-bewoners van Exodus Den Bosch de justitiële documentatie niet kon worden achterhaald (zie Bijlage L). Uit Bijlage L blijkt tevens dat, wanneer de 'recidive onbekend' wordt meegenomen in de berekening, relatief de minste recidivisten uit Exodus Rotterdam komen: 56% van de Rotterdamse oud-bewoners is op het rechte pad gebleven.

justitie in aanraking (zie Tabel 6.A). Ook Exodus Leiden kent een hoog recidivecijfer (48%).

TABEL 6.A: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR EXODUSHUIS (N=734)

EXODUSHUIS	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Alkmaar	13	-	54	55,1%	44	44,9%	111	100%
Amsterdam	11	-	54	56,8%	41	43,2%	106	100%
Den Bosch	42	-	17	70,8%	7	29,2%	66	100%
Den Haag	25	-	51	60,0%	34	40,0%	110	100%
Groningen	6	-	35	60,3%	23	39,7%	64	100%
Leiden	7	-	32	51,6%	30	48,4%	69	100%
Rotterdam	6	-	37	61,7%	23	38,3%	66	100%
Utrecht	24	-	60	50,8%	58	49,2%	142	100%
Totaal	134	-	340	56,7%	260	43,3%	734	100%

6.4.3. Recidive onder oud-bewoners naar verblijfstitel

Het percentage oud-bewoners dat gerecidiveerd heeft, hangt sterk samen met de titel waaronder de bewoners in het Exodushuis verbleven. Bewoners die aan het Exodusprogramma deelnamen op basis van een ‘overige titel’, zoals TBS met voorwaarden, PIJ, of SOV, recidiveren het vaakst (58%) (zie Tabel 6.B).¹¹⁸ Tussen bewoners die vrijwillig aan het Exodusprogramma deelnamen en bewoners die in het kader van een penitentiaal programma in een Exodushuis verbleven, bestaan geen grote verschillen in het recidivecijfer (respectievelijk 46% en 44%) (zie Tabel 6.B). De categorie bewoners die aanzienlijk minder heeft gerecidiveerd, bestaat uit de bewoners die aanvankelijk onder justitiële titel in het Exodushuis verbleven, maar hun verblijf hebben voortgezet op vrijwillige basis. Van deze 95 oud-bewoners zijn er 62 niet meer in contact gekomen met justitie. Slechts 23% van deze oud-bewoners bij wie de recidive bekend is, heeft wel gerecidiveerd.¹¹⁹

¹¹⁸ Wanneer ook de ‘recidive onbekend’ wordt meeberekend, is het recidivecijfer het hoogst voor oud-bewoners die onder bijzondere voorwaarden aan Exodus deelnamen (43%) (zie Bijlage L).

¹¹⁹ Wanneer ook de ‘recidive onbekend’ wordt meeberekend, bedraagt het recidivecijfer bij de bewoners die hun justitiële verblijf vrijwillig hebben voortgezet slechts 19% (zie Bijlage L).

TABEL 6.B: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR VERBLIJFSTITEL (N=734)

VERBLIJFSTITEL	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
VP	62	-	134	54,0%	114	46,0%	310	100%
PP	29	-	80	56,3%	62	43,7%	171	100%
JT/VP	15	-	62	77,5%	18	22,5%	95	100%
BV	17	-	56	50,5%	55	49,5%	128	100%
Overig	11	-	8	42,1%	11	57,9%	30	100%
Totaal	134	-	340	56,7%	260	43,3%	734	100%

6.4.4. Recidive onder oud-bewoners naar verblijfsduur

Naast het huis waarin en de titel waaronder de bewoners het Exodusprogramma gevolgd hebben, vertoont het recidivecijfer ook samenhang met de verblijfsduur van de bewoner in het huis. Naast de bewoners van wie de verblijfsduur onbekend is, recidiveren bewoners die langer dan zes maanden in het huis verbleven het minst (zie Tabel 6.C). Drie op de vier van deze oud-bewoners is op het rechte pad gebleven. De recidive is het hoogst bij bewoners die korter dan twee maanden aan het Exodusprogramma deelnamen. Van deze bewoners heeft 59% gerecidiveerd.

TABEL 6.C: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR VERBLIJFSDUUR (N=734)

VERBLIJFSDUUR	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Onbekend	5	-	19	76,0%	6	24,0%	30	100%
< 2 maanden	48	-	82	41,0%	118	59,0%	248	100%
2-6 maanden	47	-	123	56,2%	96	43,8%	266	100%
> 6 maanden	34	-	116	74,4%	40	25,6%	190	100%
Totaal	134	-	340	56,7%	260	43,3%	734	100%

6.4.5. Recidive onder oud-bewoners naar bewonerskenmerken

Naast bovenstaande verblijfskenmerken spelen ook bewonerskenmerken een rol bij het recidivecijfer. Ten eerste blijkt uit Tabel 6.D dat vrouwen aanzienlijk minder recidiveren dan mannen. Bijna negen op de tien vrouwen blijft na vertrek uit het Exodushuis op het rechte pad (88%). Van de mannen komt 54% niet opnieuw in aanraking met justitie.¹²⁰ Uit Tabel 6.D blijkt tevens dat de leeftijd van de bewoner ten tijde van de binnenkomst in een Exodushuis samenhangt met het recidivecijfer. Van de 37 bewoners die jonger zijn dan

¹²⁰ Wanneer de 'recidive onbekend' ook in de berekening wordt meegenomen, bedragen deze cijfers respectievelijk 78% en 44% (zie Bijlage L).

twintig, recidiveert meer dan de helft (55%). Bewoners die ouder zijn dan veertig recidiveren het minst vaak. Slechts 30% van deze bewoners is opnieuw met justitie in aanraking gekomen. Opvallend is de hoge recidive onder bewoners die tussen de 30 en 39 jaar oud waren ten tijde van het verblijf in het Exodushuis. 51% van deze bewoners is opnieuw met justitie in aanraking gekomen, terwijl uit de categorieën tussen de 20 en de 30 jaar oud 43% van de bewoners heeft gerecidiveerd.

Naast het geslacht en de leeftijd is ook de herkomst van de bewoner een bewonerskenmerk dat samenhangt met het recidivecijfer. Waar 41% van de autochtonen heeft gerecidiveerd, is 58% van de Marokkanen opnieuw met justitie in aanraking gekomen (zie Tabel 6.D). Bewoners die afkomstig zijn uit 'overige landen' recidiveerden het minst vaak: 63% maakte geen nieuwe justitiecontacten.

TABEL 6.D: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR BEWONERSKENMERKEN (N=734)

	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
GESLACHT								
man	127	-	295	53,7%	254	46,3%	676	100%
vrouw	7	-	45	88,2%	6	11,8%	58	100%
LEEFTIJD								
onbekend	25	-	2	40,0%	3	60,0%	30	100%
< 20	8	-	13	44,8%	16	55,2%	37	100%
20 t/m 24	32	-	100	57,1%	75	42,9%	207	100%
25 t/m 29	25	-	66	56,9%	50	43,1%	141	100%
30 t/m 39	27	-	77	48,7%	81	51,3%	185	100%
> 40	17	-	82	70,1%	35	29,9%	134	100%
HERKOMST								
Autochtoon	76	-	176	59,1%	122	40,9%	374	100%
Surinaams	10	-	41	52,6%	37	47,4%	88	100%
Antilliaans	16	-	49	55,7%	39	44,3%	104	100%
Marokkaans	10	-	23	41,8%	32	58,2%	65	100%
Overig	22	-	51	63,0%	30	37,0%	103	100%
Totaal	134	-	340	56,7%	260	43,3%	734	100%

6.4.6. Recidive onder oud-bewoners naar uitstroomjaar

Het laatste kenmerk dat hier onderzocht wordt, is het jaar waarin de bewoner is uitgestroomd.¹²¹ In de periode tot en met augustus 2005 heeft gemiddeld ruim 35% van de geregistreerde oud-bewoners gerecidiveerd. Dit komt overeen met

¹²¹ Omdat niet bekend is *wanneer* de oud-bewoners recidiveerden, kan de snelheid van de recidive niet worden onderzocht, zie § 6.2.3.

43% van de 600 oud-bewoners van wie bekend is of zij al dan niet gerecidiveerd hebben (zie onderste vak van Tabel 6.E). De *follow-up* periode voor de jaren 2003-2005 is eigenlijk te kort.¹²² Aangezien de meeste ex-gedetineerden die recidiveren, dit in de eerste drie jaar na afloop van de detentieperiode doen,¹²³ zou het recidivecijfer van de jaren voor 2003 een goede indicatie vormen voor het ‘algemene recidivecijfer’. Daarom is ook onderzocht wat het recidivecijfer is voor de oud-bewoners die voor 2003 zijn uitgestroomd.

Van de 278 oud-bewoners die voor 2003 zijn uitgestroomd, is van 65 onbekend of zij gerecidiveerd hebben (23%) (zie Figuur 6.F). 116 oud-bewoners (42%) zijn terug gevallen in de criminaliteit. Dit komt overeen met 55% van de oud-bewoners van wie bekend is of zij al dan niet gerecidiveerd hebben. Omdat bij deze oud-bewoners de *follow-up* periode lang genoeg is, zou dit recidivecijfer van 55% een goede indicatie voor het ‘algemene recidivecijfer’. Er zijn echter slechts 213 oud-bewoners uitgestroomd vóór 2003 van wie bekend is of zij al dan niet gerecidiveerd hebben, en deze bewoners zijn ook nog eens uit slechts drie Exodushuizen afkomstig. Het recidivepercentage over de oude jaren kan daarom niet als ‘algemeen recidivepercentage’ worden beschouwd. In dit onderzoek wordt daarom nadruk gelegd op het recidivepercentage van *alle* oud-bewoners.

TABEL 6.E: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS DIE UITGESTROOMD ZIJN VÓÓR 2003 VERSUS DE TOTALE RECIDIVE

	RECIDIVE			
	Onbekend	Geen recidive	Wel recidive	Totaal
VOOR 2003				
N	65	97	116	278
% van totaal (N=278)	23,4	34,9	41,7	100%
% van ‘recidive niet onbekend’ (N=213)	-	45,5	54,5	100%
TOTAAL (1999-2005)				
N	134	340	260	734
% van totaal (N=734)	18,3	46,3	35,4	100%
% van ‘recidive niet onbekend’ (N=600)	-	56,7	43,3	100%

Voor alle oud-bewoners is in augustus 2005 onderzocht of er na het vertrek uit het Exodushuis nieuwe justitiële contacten hebben plaatsgevonden. Dit betekent dat de *follow-up* periode voor de individuele bewoners verschilt. Bewoners die net één maand het huis hebben verlaten, hebben minder kans gehad om in de criminaliteit terug te vallen dan bewoners die een paar jaar eerder uitstroomden. Verwacht wordt daarom, dat het recidivepercentage afneemt naarmate het

¹²² Zie § 6.2.3.

¹²³ Wartna, Tollenaar & Essers 2005.

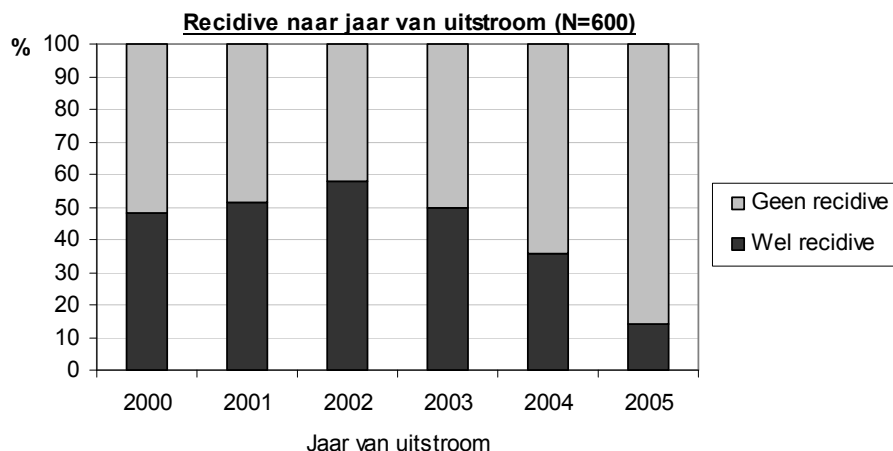
uitstroomjaar dicht bij 2005 ligt, ofwel: hoe verder terug in de tijd, hoe hoger het recidivepercentage.

In de jaren voor 2002 is het recidivepercentage echter lager dan in 2002. Een verklaring hiervoor kan zijn, dat van die jaren slechts weinig oud-bewoners van Exodushuizen zijn achterhaald. Het lage aantal bewoners uit de jaren voor 2002 kan een vertekend beeld opleveren van het recidivecijfer. Vanaf 2002 wordt het percentage oud-bewoners dat opnieuw met justitie in aanraking komt wel steeds lager. Dit wordt ook geïllustreerd in Figuur 6.D.

TABEL 6.F: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR UITSTROOMJAAR (N=734)

UITSTROOMJAAR	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
≥2000	7	-	25	52,1%	23	47,9%	55	100%
2001	18	-	17	48,6%	18	51,4%	53	100%
2002	40	-	55	42,3%	75	57,7%	170	100%
2003	32	-	74	50,0%	74	50,0%	180	100%
2004	20	-	108	64,3%	60	35,7%	188	100%
2005	17	-	61	85,9%	10	14,1%	88	100%
Totaal	134	-	340	56,7%	260	43,3%	734	100%

FIGUUR 6.D

6.5. RECIDIVE EN DE WIJZE VAN UITSTROOM

6.5.1. Recidive en de wijze van uitstroom

Exodus biedt de bewoners een programma aan, waarbij aandacht wordt besteed aan vier sleutelgebieden: wonen, werken, relaties en zingeving. In hoofdstuk vier is beschreven op welke wijze Exodus aan deze sleutels invulling geeft in de praktijk. In hoofdstuk vijf is onderzocht in hoeverre Exodus erin slaagt om de sleutelgebieden bij de bewoners te verwezenlijken. Vervolgens rijst de vraag of het Exodusprogramma, met de aandacht voor de ontwikkeling van de sleutels bij de bewoner, ook op de lange termijn effectief is. In dit hoofdstuk wordt daarom onderzocht of het doorlopen van het Exodusprogramma ook bijdraagt aan recidivevermindering: *Is de recidive bij bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond lager dan bij bewoners die het Exodusprogramma niet succesvol hebben doorlopen?*

In Tabel 6.G is de recidive weergegeven voor de verschillende uitstroomwijzen.¹²⁴ De wijze van uitstroom is inderdaad van invloed op de recidive. Bovendien is het effect van de wijze van uitstroom op de recidive significant.¹²⁵ Bewoners die positief zijn uitgestroomd recidiveren minder dan bewoners die negatief zijn uitgestroomd. 82% van de oud-bewoners die positief uitgestroomd zijn, is niet opnieuw met justitie in aanraking geweest (zie Tabel 6.G). 18% van de positief uitgestroomde oud-bewoners is wel opnieuw in de criminaliteit beland. De oud-bewoners die het Exodusprogramma niet succesvol hebben afgerond recidiveren aanzienlijk vaker: 59% van de negatief uitgestroomde bewoners is opnieuw met justitie in aanraking gekomen. Dat is ruim drie keer zoveel als de succesvol uitgestroomde bewoners (18%).

TABEL 6.G: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR UITSTROOMWIJZE (N=734)

UITSTROOM	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Onbekend	14	-	32	65,3	17	34,7	63	100
Negatief	77	-	143	41,0	206	59,0	426	100
Positief	43	-	165	81,7	37	18,3	245	100
Totaal	134	-	340	56,7	260	43,3	734	100

Deze uitkomsten zijn tevens weergegeven in Figuur 6.E. Ruim acht op de tien oud-bewoners die succesvol zijn uitgestroomd zijn niet opnieuw met justitie in aanraking gekomen. Figuur 6.E toont ook, dat het met bewoners die negatief uitgestroomd zijn niet altijd slecht af hoeft te lopen. Van alle bewoners die negatief zijn uitgestroomd is 41% niet opnieuw met justitie in aanraking

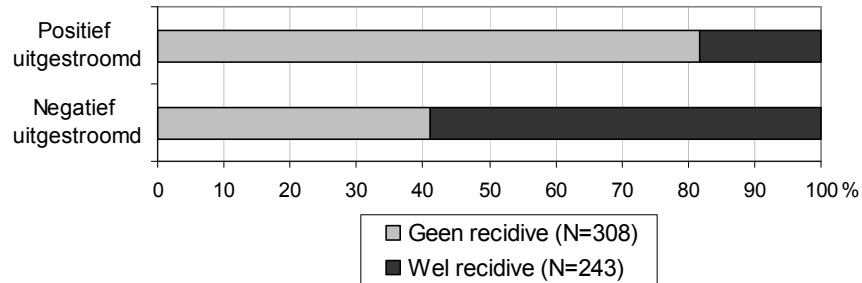
¹²⁴ In Bijlage K is dezelfde tabel opgenomen, maar dan is bij de percentering de 'recidive onbekend' meeberekend.

¹²⁵ Berekend op basis van Pearson's Chi-kwadraat: ($p < 0,001$).

gekomen. Veel bewoners die negatief uitgestroomd zijn, blijven dus wel op het rechte pad.

FIGUUR 6.E:

RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS BIJ WIE ZOWEL DE RECIDIVE ALS DE WIJZE VAN UITSTROOM BEKEND IS, NAAR WIJZE VAN UITSTROOM (N=551)

6.5.2. Recidive bij de vrijwillig uitgestroomde oud-bewoners

Onder de negatieve uitstroom zijn tevens de 48 bewoners begrepen die vrijwillig het Exodushuis verlaten hebben. Hoewel deze bewoners het Exodusprogramma niet hebben afgerond, recidiveren zij significant minder dan de overige negatief uitgestroomde oud-bewoners (zie Tabel 6.H).¹²⁶ Terwijl 37% van de overige negatief uitgestroomde oud-bewoners op het rechte pad blijft, geldt dit voor bijna twee keer zo veel vrijwillig uitgestroomden (70%). De bewoners die vrijwillig het Exodushuis hebben verlaten komen voor wat betreft de recidive dichterbij de succesvol uitgestroomde oud-bewoners (82%). In Figuur 6.F is ook weergegeven dat bewoners die vrijwillig het Exodushuis hebben verlaten minder recidiveren dan de overige bewoners die negatief zijn uitgestroomd.

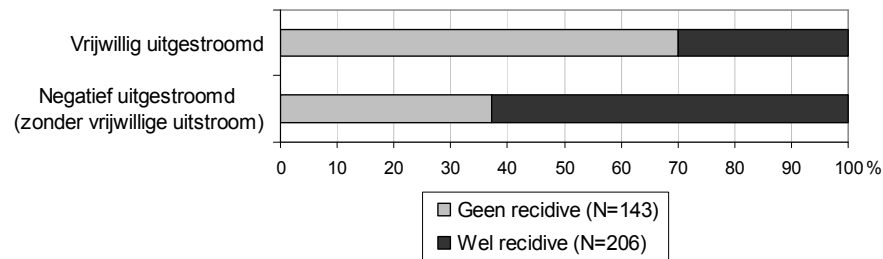
TABEL 6.H: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR UITSTROOMWIJZE MET ONDERSCHIED TUSSEN NEGATIEF EN VRIJWILLIG UITGESTROOMDE BEWONERS (N=734)

UITSTROOM	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Onbekend	14	-	32	65,3	17	34,7	63	100
Negatief (zonder vrijwillig)	69	-	115	37,2	194	62,8	378	100
Vrijwillig	8	-	28	70,0	12	30,0	48	100
Positief	43	-	165	81,7	37	18,3	245	100
Totaal	134	-	340	56,7	260	43,3	734	100

¹²⁶ De significantie is berekend op basis van Pearson's Chi-kwadraat: ($p < 0,001$).

FIGUUR 6.F

**RECIDIVE ONDER NEGATIEF EN VRIJWILLIG UITGESTROOMDE OUD-BEWONERS
BIJ WIE ZOWEL DE RECIDIVE ALS DE WIJZE VAN UITSTROOM BEKEND IS (N=349)**

6.6. SUCCES- EN FAALFACTOREN BIJ RECIDIVE OP BASIS VAN MULTIVARIATE ANALYSES

De tabellen hierboven hebben aangetoond dat het recidivecijfer afhankelijk is van het Exodushuis waarin het programma gevolgd wordt, de verblijfsduur en de verblijfstitel, de demografische kenmerken van de bewoner en het jaar van uitstroom.

De factoren die hierboven zijn onderzocht, staan echter niet los van elkaar. Daarom wordt in deze paragraaf, op dezelfde wijze als in paragraaf 5.4.9 is gedaan bij de uitstroomwijze, door middel van een multivariate logistische regressieanalyse onderzocht op welke wijze de factoren *in onderlinge samenhang* het recidivecijfer beïnvloeden. In Tabel 6.I zijn de resultaten van deze analyse weergegeven. In de tabel is eerst de invloed van de factoren op bivariaat niveau weergegeven. Dit is de invloed die de factor heeft zonder dat rekening wordt gehouden met de invloed van andere factoren, en komt dus overeen met de rol die de factoren spelen in de kruistabellen uit de voorgaande paragrafen. Daarnaast zijn de resultaten weergegeven op multivariaat niveau. Bij iedere categorie factoren (zoals herkomst van de bewoner, of verblijfstitel) is een referentiecategorie gekozen, waarmee de waarden van de andere factoren worden vergeleken. Een negatief cijfer duidt erop dat die factor bijdraagt aan 'op het rechte pad blijven'. Als het cijfer positief is, draagt de factor bij aan de kans op recidive. Uit Tabel 6.I kan dus worden afgeleid welke factoren succes- dan wel faalfactoren zijn bij de recidive onder de oud-bewoners. Tabel 6.J vormt een soort samenvatting van Tabel 6.I door een overzicht te tonen van de factoren die significant van invloed zijn op de uitstroomwijze.

Wanneer alle factoren gelijktijdig onderzocht worden, blijken vrouwen nog altijd significant minder te recidiveren dan mannen.

De kans op recidive voor oud-bewoners die ouder zijn dan 40 is nog altijd het laagst, maar het verschil met de oud-bewoners die jonger dan twintig waren is niet meer significant: De leeftijd van de oud-bewoner speelt geen grote rol bij de kans op recidive.

De herkomst van de oud-bewoner hangt wel significant samen met de kans op recidive. Waar Antillianen significant slechter uitstroomden dan autochtonen,

is de kans op recidive onder Antillianen niet significant groter. Marokkanen recidiveren wel significant vaker dan autochtonen.

Naast de demografische kenmerken van de bewoner is ook onderzocht in hoeverre verblijfskenmerken een rol spelen bij de kans op recidive. Voor wat betreft de verblijfstitel blijkt dat bewoners die hun justitiële verblijf in het Exodushuis op vrijwillig basis hebben voortgezet weliswaar significant succesvoller uitstroomden dan PP'ers, zij recidiveren echter niet significant minder dan PP'ers. De recidive onder vrijwillig geplaatsten verschilt ook niet significant van de recidive onder PP'ers. Voor bewoners die onder bijzondere voorwaarden of onder een overige titel in het Exodushuis verbleven is de kans op recidive groter dan bij PP'ers, maar ook deze verschillen zijn niet significant. De verblijfstitel blijkt dus geen grote rol te spelen bij de kans op recidive.

Dat is anders voor de verblijfsduur. Vergelijken met bewoners die korter dan twee maanden aan het Exodusprogramma deelnamen, hebben alle andere bewoners significant minder gerecidiveerd. Een langere verblijfsduur in het Exodushuis draagt er dus aan bij dat bewoners op het rechte pad blijven.

Wanneer de invloed van bovenstaande bewoner- en verblijfskenmerken is verdisconteerd, blijken de verschillende huizen niet significant van invloed te zijn op de kans op recidive. Hieruit kan worden afgeleid dat verschillen in recidivecijfers tussen huizen worden veroorzaakt door verschillen in de samenstelling van de andere kenmerken (bijvoorbeeld doordat in een huis bewoners langer verblijven).

Het recidivecijfer wordt wel significant beïnvloed door het jaar van uitstroom. Ieder jaar neemt de kans op recidive af. Wanneer alleen het recidivecijfer vanaf het jaar 2002 wordt bekeken (omdat voor 2002 slechts weinig oud-bewoners in het databestand zijn opgenomen), blijkt de invloed van het uitstroomjaar nog sterker: Hoe verder terug in de tijd, hoe groter de kans op recidive. Dit is ook logisch, want hoe langer geleden bewoners uit een Exodushuis zijn uitgestroomd, hoe meer kans zij hebben gehad om te recidiveren. Bewoners die recenter zijn uitgestroomd hebben minder kans gehad om in de criminaliteit terug te vallen.

Ten slotte is onderzocht of de wijze van uitstroom nog altijd significant van invloed is op de recidive, wanneer rekening wordt gehouden met de invloed van alle bovenstaande factoren. Dit kan beschouwd worden als de belangrijkste analyse van deze effectevaluatie. Wanneer immers zou blijken dat het verband dat op biviaat niveau bestaat tussen de uitstroomwijze en de recidive (te weten: bewoners die succesvol zijn uitgestroomd recidiveren aanzienlijk minder dan bewoners die negatief zijn uitgestroomd) is verdwenen op het moment dat de invloed van alle factoren gezamenlijk wordt onderzocht, zijn de verschillen in recidive tussen positieve en negatieve uitgestroomde bewoners door andere factoren veroorzaakt (zoals de leeftijd van de bewoner) en in ieder geval niet door de uitwerking van het Exodusprogramma. Tabel 6.1 toont echter aan, dat de wijze van uitstroom nog altijd significant van invloed is op de kans op recidive: Bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond recidiveren significant minder dan bewoners die negatief zijn uitgestroomd.

TABEL 6.I: SUCCES- EN FAALFACTOREN BIJ RECIDIVE OP BI- EN MULTIVARIAAT NIVEAU (N=600)

		BIVARIAAT B	MULTIVARIAAT B	S.E.
(Constant)		-	0,214	0,646
GESLACHT				
	Man	-	-	-
	Vrouw	-1,863**	-1,755**	0,498
LEEFTIJD				
	Leeftijd onbekend	0,198	0,605	1,315
	<20	-	-	-
	20-25	-0,495	-0,492	0,455
	25-30	-0,485	-0,462	0,481
	30-40	-0,157	0,368	0,472
	40+	-1,059*	-0,627	0,497
HERKOMST				
	Autochtoon	-	-	-
	Surinaams	0,264	0,544	0,322
	Antilliaans	0,138	0,466	0,316
	Marokkaans	0,697*	0,843*	0,360
	Overig	-0,164	0,146	0,309
VERBLIJFSTITEL				
	VP	0,093	-0,080	0,259
	JT/VP	-0,982**	-0,379	0,380
	PP	-	-	-
	BV	0,237	0,154	0,314
	Overig	0,573	0,387	0,578
VERBLIJFSDUUR				
	Onbekend	-1,517**	-1,415*	0,602
	Korter dan 2 maanden	-	-	-
	2-6 maanden	-0,612**	-0,556*	0,232
	Langer dan 6 maanden	-1,429**	-0,918**	0,292
EXODUSHUIS				
	Alkmaar	0,201	-0,029	0,355
	Amsterdam	0,065	0,174	0,185
	Den Haag	-	-	-
	Den Bosch	-0,481	-0,316	0,670
	Groningen	-0,014	0,380	0,421
	Leiden	0,341	0,521	0,407
	Rotterdam	-0,070	0,147	0,412
	Utrecht	0,372	0,432	0,363
UITSTROOMJAAR				
	Jaar vanaf 2000	-0,309**	-0,360**	0,081
UITSTROOMJAAR VANAF 2002				
	Jaar vanaf 2002	-0,595**	-0,495**	0,113
UITSTROOMWIJZE				
	Onbekend	0,86*	0,434	0,467
	Negatief	1,86**	1,481**	0,265
	Positief	-	-	-

** = p<0,01 * = p<0,05

R² = .254

TABEL 6.J: FACTOREN DIE DE KANS OP RECIDIVE SIGNIFICANT BEINVLOEDEN OP MULTIVARIAAT NIVEAU (N=671).

De volgende kenmerken dragen significant bij aan de kans op GEEN RECIDIVE	De volgende kenmerken dragen significant bij aan de kans op RECIDIVE
- Vrouw (<i>t.o.v. man</i>) - Verblijfsduur van langer dan 2 maanden (<i>t.o.v. korter dan 2 maanden</i>)	- Marokkaans (<i>t.o.v. autochtoon</i>) - Negatieve uitstroom (<i>t.o.v. positieve uitstroom</i>)

6.7. CONCLUSIE

260 van de 734 oud-bewoners hebben na hun verblijf in een Exodushuis gerecidiveerd. Dit komt overeen met 35% van alle oud-bewoners en met 43% van de oud-bewoners van wie bekend is of ze al dan niet gerecidiveerd hebben. Deze 260 oud-bewoners zijn gezamenlijk goed voor 1144 nieuwe misdrijven.

De kans op recidive wordt door verschillende factoren beïnvloed, zoals geslacht en herkomst van de oud-bewoner, de verblijfsduur en het uitstroomjaar. Maar vooral de wijze van uitstroom is van invloed op de kans op recidive: Bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond, recidiveren significant minder dan bewoners die negatief zijn uitgestroomd: 59% van alle negatief uitgestroomde bewoners heeft gerecidiveerd, tegenover 18% van de positief uitgestroomden (zie Tabel 6.G).¹²⁷ Bewoners die negatief zijn uitgestroomd recidiveren gemiddeld dus ruim drie keer zo vaak als bewoners die positief zijn uitgestroomd. De invloed van deze uitstroomwijze op de recidivekans blijft bovendien significant aanwezig wanneer gecorrigeerd wordt voor de invloed van allerlei bewoners- en verblijfskenmerken.

Exodus lijkt daarmee haar lange termijn doelstelling te verwezenlijken: Bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond, hebben significant minder gerecidiveerd dan bewoners die negatief zijn uitgestroomd.

Bij deze conclusie moeten echter de nodige kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste zijn de resultaten sterk afhankelijk van de registraties van bewoners en uitstroomgegevens in de verschillende Exodushuizen. Bij dit recidiveonderzoek is een goede registratie van gegevens van de bewoners met name van belang, doordat op basis van die gegevens de justitiële documentatie van de oud-bewoners wordt opgezocht. In dit onderzoek is maar liefst 18% van de oud-bewoners niet terug gevonden in het JDS. De onderzoeksresultaten kunnen daarom een vertekend beeld geven en dienen met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

Naast het feit dat de justitiële documentatie niet kon worden teruggevonden van de oud-bewoners uit het databestand, is een ander probleem dat niet iedere oud-bewoner in het databestand is opgenomen. SEN is de laatste jaren steeds

¹²⁷ Wanneer ook de 'recidive onbekend' wordt meegenomen bij de percentering bedragen deze percentages respectievelijk 48% en 15%.

betere registraties gaan bijhouden van de bewoners en van de uitstroomwijzen. Van de jaren voor 2002 ontbreken echter veel oud-bewoners en gegevens in het databestand. Bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten dient daarom in acht te worden genomen dat zij betrekking hebben op de *geregistreeerde* oud-bewoners, niet op alle oud-bewoners.

Ten derde zijn de resultaten sterk afhankelijk van de wijze waarop zowel ‘succesvolle uitstroom’ als ‘recidive’ wordt gedefinieerd. Het spreekt voor zich dat andere definities tot andere onderzoeksresultaten leiden. Bij deze definitiekwestie moet met name in acht worden genomen dat de scheidslijn tussen positieve en negatieve uitstroom vaak dun en onduidelijk is. Een bewoner die één dag voor zijn eindtermijn vrijwillig het huis verlaat, wordt in dit onderzoek in principe als ‘negatief uitgestroomd’ beschouwd. Een dergelijke bewoner kan echter net zo veel baat bij het Exodusprogramma hebben gehad als een succesvol uitgestroomde bewoner.

Ten vierde is de *follow-up* periode voor dit onderzoek te kort om echt de lange termijn effecten van de Exodusinterventie te bepalen. Dit onderzoek heeft betrekking op de (geregistreeerde) bewoners die in de periode 2000 tot 2005 zijn uitgestroomd. Met name voor de oud-bewoners die vanaf 2004 zijn uitgestroomd is de periode vanaf het vertrek uit het Exodushuis nog erg kort. Het is daarom van belang om in het achterhoofd te houden dat de recidivepercentages nog kunnen stijgen: Bewoners die bijvoorbeeld in 2004 zijn uitgestroomd, en tot nu toe niet opnieuw met justitie in aanraking zijn geweest, kunnen vandaag of morgen wel de fout ingaan. De recidivecijfers die in dit onderzoek gepresenteerd worden zijn daarom geen ‘vaste cijfers’.

Ten slotte blijft het onmogelijk om causaliteit vast te stellen tussen het Exodusprogramma en het recidivecijfer. Zo blijft het onduidelijk of het lagere recidivecijfer onder succesvol uitgestroomde bewoners wordt veroorzaakt door de Exodusinterventie, of dat er andere factoren zijn die het verschil veroorzaken.

Dit zelfde geldt voor het verband tussen de negatieve uitstroom en het recidivecijfer. Negatief uitgestroomde bewoners hebben een lager recidivecijfer dan het gemiddelde recidivecijfer uit de WODC-Recidivemonitor (59% versus 70%¹²⁸).¹²⁹ Hoewel het aannemelijk is dat bewoners die negatief zijn uitgestroomd wel de nodige invloed van Exodus hebben ondergaan (en daardoor minder terugvallen in de criminaliteit), kan niet worden gesteld dat het lagere recidivepercentage veroorzaakt wordt door de Exodusinterventie. Het verschil kan bijvoorbeeld ook veroorzaakt worden doordat de gemiddelde Exoduspopulatie geen afspiegeling is van de doorsnee gevangenispopulatie.

Met deze kanttekeningen in het achterhoofd kan echter wel gesteld worden dat de prevalentie van recidive onder succesvol uitgestroomde bewoners ruim

¹²⁸ Wartna, Tollenaar & Essers 2005: Na vijf jaar na vertrek uit de penitentiaire inrichting heeft gemiddeld 70% van de ex-gedeteneerde gerecidiveerd.

¹²⁹ Hierbij moet worden opgemerkt dat het recidivecijfer uit de WODC-Recidivemonitor sowieso niet goed met het recidivecijfer uit dit onderzoek kan worden vergeleken, omdat in dit onderzoek uitsluitend is bekeken *of* oud-bewoners gerecidiveerd hebben en niet *wanneer* zij gerecidiveerd hebben (in de zin van het tijdsverloop tussen het vertrek uit het Exodushuis en de recidive).

drie keer lager is dan onder negatief uitgestroomde bewoners. Het Exodusprogramma lijkt daarmee een aanzienlijke bijdrage te leveren aan het terugdringen van recidive.

7. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

7.1. INLEIDING

In dit eindrapport is de effectiviteit van Exodus geëvalueerd, op basis van de verschillende deelonderzoeken die in de periode 2004-2006 zijn uitgevoerd. De resultaten van dit evaluatieonderzoek worden in dit hoofdstuk samengevat. Ook worden aanbevelingen gedaan aan Exodus voor de toepassing van de methodiek in de praktijk. Allereerst zal kort worden weergegeven wat Exodus beoogt.

7.2. EXODUS IN VOGELVLUCHT

Exodus is een organisatie die een begeleidingsprogramma aanbiedt, dat zich richt op de resocialisatie van gedetineerden in de laatste fase van hun detentie en van ex-gedetineerden die vrijwillig aan het programma deelnemen. Momenteel zijn er tien Exodushuizen die werken vanuit dezelfde begeleidingsmethodiek en dezelfde levensbeschouwelijke oriëntatie. Daarnaast zijn er twee Exodushuizen in oprichting, in Twente en in Zuid-Limburg.¹³⁰ Stichting Exodus Nederland is het overkoepelende orgaan van alle Exodushuizen.

Het Exodusprogramma richt zich op de vier sleutelgebieden wonen, werken, relaties en zingeving. De ontwikkeling van de bewoners op deze sleutelgebieden staat centraal in het programma. Het is de bedoeling dat bewoners op het moment dat zij het huis verlaten een zelfstandige woonruimte hebben, (vrijwilligers)werk, een sociaal netwerk en een stevige motivatie om op het rechte pad te blijven.

De doelgroep van Exodus bestaat uit gemotiveerde, (ex-)gedetineerde mannen en vrouwen van achttien jaar en ouder, in het bezit van een geldig paspoort of een geldige verblijfsvergunning. Contra-indicaties voor een plaatsing in een Exodushuis zijn een overheersende psychische, verslavings-, of agressieproblematiek.

Door de vier sleutelgebieden bij de bewoners voldoende te ontwikkelen beoogt Exodus op korte termijn bij te dragen aan de resocialisatie van ex-gedetineerden in de samenleving. Op de lange termijn wordt recidivevermindering beoogd.

7.3. HET ONDERZOEK

In dit onderzoek staat de vraag centraal: *Hoe effectief is Exodus?*

Het evaluatieonderzoek is uitgevoerd op basis van het 'evaluatiemodel voor interventies gericht op preventie van criminaliteit'.¹³¹ De verschillende stappen bij een dergelijk onderzoek bestaan uit een plan-, proces- en effectevaluatie.

¹³⁰ In het najaar van 2006 is de oprichting van Exodus Twente gestaakt vanwege problemen met omwonenden bij het vinden van geschikte huisvesting.

¹³¹ Korf 2003.

Bovendien is het onderzoek uitgevoerd in overeenstemming met het gedachtegoed van *realistic evaluation*. Dat wil zeggen dat uitvoerig wordt stil gestaan bij de vragen voor wie en onder welke omstandigheden het Exodus-programma werkt. (zie hoofdstuk twee).

Doel van het onderzoek is het verschaffen van inzicht in de effectiviteit van Exodus. Daartoe worden in dit rapport de volgende deelvragen beantwoord, die in onderling verband worden bekeken:

1. *Wat is de op schrift staande methodiek van Exodus?*
2. *In hoeverre en op welke wijze worden de sleutelgebieden die aan de Exodusmethodiek ten grondslag liggen (wonen, werken, relaties & zingeving) verwezenlijkt tijdens het verblijf in het Exodushuis?*
3. *In hoeverre stromen bewoners succesvol uit?*

Daarbij is met name onderzocht bij welke bewoners en onder welke omstandigheden het verblijf bij Exodus leidt tot een succesvolle uitstroom. Van daaruit wordt de overstap gemaakt naar de laatste vraag, die een verbinding legt tussen het succesvol doorlopen van het Exodusprogramma en het leven daarna in de samenleving. De vraag wordt toegespitst op al dan niet terugvallen in crimineel gedrag:

4. *Is de recidive bij bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond lager dan bij bewoners die het Exodusprogramma niet succesvol hebben doorlopen?*

Om deze vragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van observaties, interviews, dossieranalyses van aanmeldingsformulieren en persoonlijke dossiers van bewoners en van registraties van de verschillende Exodushuizen. Daarnaast is voor het recidiveonderzoek de justitiële documentatie van de oud-bewoners opgezocht bij de Centrale Justitiële Documentatiedienst (CJD).

7.4. EXODUS OP PAPIER

De eerste stap bij een evaluatie onderzoek betreft de planevaluatie. Doel van deze planevaluatie is uit een te zetten wat het Exodusprogramma ‘op papier’ inhoudt en welke effecten van het programma verwacht mogen worden. De onderzoeksvraag die hierbij wordt beantwoord luidt:

Wat is de op schrift staande methodiek van Exodus? (onderzoeksvraag 1).

In hoofdstuk drie zijn daarom de achtergronden, de doelstellingen, de organisatiestructuur en de doelgroep van Exodus beschreven. Ook de voorwaarden om in een Exodushuis te verblijven en de aanmeldings- en intake-procedure zijn uiteengezet. Met betrekking tot de methodiek zoals die door Exodus in de begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving¹³² op papier is gesteld, wordt hier kort herhaald welke invulling Exodus op papier beoogt te

¹³² Bronsens 2001.

geven aan de vier sleutelgebieden van de methodiek: wonen, werken, relaties en zingeving.

De sleutel wonen is gericht op het bijbrengen van enkele praktische vaardigheden op het gebied van wonen, met als uiteindelijk doel het in staat zijn een zelfstandige huishouding te voeren. Daarnaast wordt de bewoner bij de sleutel wonen begeleid bij het zoeken naar een zelfstandige woonruimte.

De sleutel werken is gericht op het aanleren van werkvaardigheden en het opbouwen van een werk- en leefritme. De deelnemer wordt begeleid bij het zoeken naar (vrijwilligers)werk of bij het vinden van een passende opleiding.

De sleutel relaties is gericht op het opbouwen of herstellen van relaties met de familie, het gezin, de partner of vrienden en tevens op het structureel onderhouden van deze contacten. Het is van belang dat de deelnemer over een sociaal netwerk beschikt, zodat hij daar na zijn verblijf bij Exodus op kan terugvallen.

De sleutel zingeving is gericht op alles wat de deelnemer kan motiveren om over de invulling van zijn leven na te denken en de criminaliteit de rug toe te keren. Zingeving bestrijkt een breed terrein en is dus niet alleen gericht op religie.

De vraag naar de effecten die van het Exodusprogramma verwacht mogen worden, wordt beantwoord door de theoretische onderbouwing van het Exodusmethodiek uiteen te zetten. De methodiek wordt vanuit Exodus onderbouwd met het competentiemodel, met het sociotherapeutisch leefklimaat en met de sociale en relationele context. Hierbij staat gedragsverandering centraal. De bewoner moet leren om een leven te leiden zonder criminaliteit. Begeleidingsovereenkomsten en huisregels dragen aan gedragsveranderingen bij bewoners bij. Deze gedragsveranderingen vinden plaats in een gunstig leefklimaat, doordat Exodus een normale woonomgeving aanbiedt, met een gezamenlijke ruimte en deels een gezamenlijk leven. Dit draagt ook bij aan de ontwikkeling van het sociale netwerk van bewoners. Van de gedragsverandering, de gunstige leefomgeving en het verstevigde sociale netwerk valt te verwachten dat het bijdraagt aan het terugdringen van recidive.

Daarnaast onderbouwen medewerkers de Exodusmethodiek vanuit de behoeftenpiramide van Maslov en de contextuele therapie van Nagy. Ook vanuit de theorie van de behoeftenpiramide is te verwachten dat Exodusbewoners minder zullen recidiveren in de toekomst. Door de aandacht voor relaties en zingeving wordt getracht bewoners een stap hoger op de behoeftenpiramide te krijgen: men probeert bewoners van 'overleven' naar 'leven' te bewegen. Hierdoor zullen zij zich niet langer uitsluitend concentreren op bevrediging van de lagere, consumptieve behoeften, waardoor de kans op het verwerven van inkomsten uit criminele activiteiten afneemt.

De contextuele therapie van Nagy richt zich op het herstellen van relaties. Bewoners worden bewust gemaakt van de noodzaak van relaties waarin evenwicht bestaat tussen geven en nemen, en rechten en plichten. Bewoners moeten nadenken over hun positie in het gezin of in de familie en over hoe zij

deze positie kunnen verbeteren. Ook dit kan bijgedragen aan de resocialisatie van de bewoner.

Vanuit een theoretisch-criminologische invalshoek bekeken sluit de Exodusmethodiek aan bij de bindingentheorie van Hirschi, ook wel de sociale controletheorie genoemd. Vanuit dit perspectief – dat door Exodus zelf niet wordt geëxpliciteerd – kan Exodus bijdragen aan recidivevermindering. Door een programma aan te bieden dat op alle vlakken (*attachment, commitment, involvement* en *belief*) de bindingen van de deelnemer met de maatschappij versterkt, wordt verwacht dat die bewoner meer geneigd is om zich aan de conventionele normen en waarden te houden, waardoor de kans op recidive afneemt.

Ook op basis van een andere bindingentheorie, de sociale controletheorie van Sampson en Laub, mag van het Exodusprogramma een recidiveverminderend effect verwacht worden. Doordat het programma zich richt op verbetering van het opleidingsniveau van de bewoner, het verkrijgen van werk en van een woning en verbetering van contacten met familie of vrienden, biedt Exodus de mogelijkheid om de *cumulative disadvantages* te doorbreken. Hierdoor is te verwachten dat bewoners minder terugvallen in hun oude criminele gewoonten.

Kortom: Zowel op basis van de theorieën die door Exodus en door medewerkers worden aangedragen ter onderbouwing van de methodiek, als op basis van de bindingentheorieën, kan worden verwacht dat het Exodusprogramma bijdraagt aan het terugdringen van recidive.

7.5. EXODUS IN DE PRAKTIJK

Waar het bij de planevaluatie draait om het Exodusprogramma ‘op papier’, richt de procesevaluatie zich op Exodus ‘in de praktijk’. In hoofdstuk vier is beschreven hoe het Exodusprogramma uitgevoerd wordt in de praktijk. Daarbij is onderzocht of het programma wordt uitgevoerd zoals het op papier bedoeld is. De onderzoeksvraag die hierbij beantwoord is, luidt:

In hoeverre en op welke wijze worden de sleutelgebieden die aan de Exodusmethodiek ten grondslag liggen (wonen, werken, relaties & zingeving) verwezenlijkt tijdens het verblijf in het Exodushuis? (onderzoeksvraag 2).

Huizen verschillen in de intake- en aanmeldingsprocedure, in de eisen die bij de intake aan de bewoner worden gesteld, in de toepassing van het gele (en soms groene) kaartensysteem en in de nazorg die aan oud-bewoners geboden wordt.

Ook de wijze waarop invulling wordt gegeven aan de sleutels verschilt per huis. In het ene huis wordt meer nadruk gelegd op het ontwikkelen van huishoudelijke vaardigheden dan in het andere huis. Daarnaast slagen sommige huizen er beter in om de sleutel wonen bij de bewoner in te vullen, doordat zij goede contacten hebben met woningcorporaties en doordat zij aanspraak kunnen maken op urgentieverklaringen of zelfs een aantal woningen kunnen garanderen. Exodushuizen die dergelijke contacten niet hebben, hebben meer moeilijkheden om bewoners naar een zelfstandige woonruimte te begeleiden.

Voor de sleutel werken geldt hetzelfde. Exodushuizen die goede contacten hebben met werkgeversorganisaties, hebben de bewoner meer te bieden bij de invulling van deze sleutel. Vervolgens de meeste bewoners hebben als dagbesteding vrijwilligerswerk. Hoewel dit niet de meest ideale dagbesteding is, sluit zij wel aan bij het officiële programma van Exodus. Bovendien doen bewoners werkervaring op en kan het vrijwilligerswerk een opstap zijn naar betaald werk. In sommige huizen hebben bewoners echter geen dagbesteding van de vereiste 26 uur per week. Dit wordt vaak opgelost door bewoners klussen in en om het huis te laten uitvoeren.

Ook de invulling van de sleutel relaties verschilt per huis. Exodus Den Haag en Den Bosch schenken veel aandacht aan deze sleutel en gebruiken daarbij de contextuele therapie van Nagy.¹³³ Hoewel in het ene huis meer nadruk wordt gelegd op de sleutel relaties dan in het andere huis, is het overal de bewoner die aangeeft in welke mate hij begeleiding wenst op dit gebied.

De sleutel zingeving is op papier een belangrijke sleutel. Zingeving en de daaruit voortvloeiende motivatie om de criminaliteit de rug toe te keren, werkt bovendien door bij de invulling van alle andere sleutels. Door de aandacht die aan de onderliggende drijfveren van de (ex-)gedetineerde wordt geschenkt, onderscheidt Exodus zich van veel andere organisaties waarin (ex-)gedetineerden worden opgevangen. Ook medewerkers onderschrijven het belang van deze sleutel: ‘Met wonen, werk en wijf alleen red je het niet’. De invulling die aan de sleutel zingeving wordt gegeven is wederom verschillend per huis. Hoewel sommige bewoners zich gesterkt voelen wanneer ze goed over hun drijfveren hebben nagedacht, kan geconcludeerd worden dat deze sleutel over het algemeen onvoldoende uit de verf komt. Dit wordt deels veroorzaakt doordat zingeving een breed en vaag begrip is. Begeleiders kunnen er soms niet mee uit de voeten. Een andere reden voor de zwakke invulling is gelegen in de organisatie van de thema-avonden. In veel huizen worden de thema-avonden niet goed voorbereid en vindt onvoldoende terugkoppeling naar eerdere thema-avonden plaats. De sleutel zingeving wordt echter niet alleen tijdens thema-avonden ingevuld, ook in begeleidingsgesprekken komt het aan bod.

In het algemeen kan gesteld worden dat de praktijk in de Exodushuizen in grote lijnen overeenkomt met het Exodusprogramma zoals dat op papier staat.

De toepassing van de methodiek blijkt in de praktijk afgestemd te worden op de capaciteiten en behoeften van de individuele bewoner. Dit sluit aan bij het belang van aandacht voor de context van de bewoners (in verband met *realistic evaluation*).¹³⁴ Gestreefd wordt naar maatwerk, waarbij de officiële methodiek – in het ene huis meer, in het andere minder – als een algemeen kader fungeert.

Het lukt Exodus echter niet om iedere bewoner te begeleiden naar een zelfstandige woonruimte en een baan. Ook het sociale netwerk van de bewoner en zijn inzicht in de drijfveren van zijn leven worden niet bij iedere bewoner

¹³³ Zie § 3.11.2.2 voor een beschrijving van de contextuele theorie van Nagy.

¹³⁴ Zie hoofdstuk twee.

voldoende ontwikkeld. Naast de interne organisatie van een concreet Exodushuis en de inzet van de medewerkers zijn ook externe maatschappelijke omstandigheden daarvoor van betekenis, zoals de positie van de woon- en arbeidsmarkt. Van belang is daarbij hoe een Exodushuis op deze markten inspeelt door het sluiten van contracten met wooncorporaties en werkgevers(organisaties) die woningen en banen voor bewoners kunnen garanderen. Daarnaast spelen leeftijd, geslacht, opleiding, werkervaring, woonverleden en gezinsomstandigheden van de bewoner allemaal een rol bij de invulling van de sleutels.

Uit de gesprekken met bewoners en personeelleden komt sterk naar voren dat de persoonlijke motivatie van de bewoners tevens van essentieel belang is. Hier ligt een zeer belangrijke taak voor Exodus: bewoners motiveren om aan de belangrijke aspecten van hun leven invulling te geven.

Lukt het Exodus om bewoners te motiveren daaraan te werken en ook in praktische zin bij te staan, dan wordt daarmee de brug geslagen naar een succesvolle uitstroom. In de contacten tussen medewerkers en bewoners is, vooral als het gaat om de invulling van de sleutels relatie en zingeving, de onderlinge vertrouwensband van betekenis.

Niet alleen de invulling van de sleutels, ook de handhaving van de regels verschilt per huis. De huisregels van de Exodushuizen bestrijken dezelfde terreinen, maar er zijn inhoudelijke verschillen bijvoorbeeld met betrekking tot de verlof- en bezoekenregeling en het aantal verplichte programmaonderdelen. Om de regels te handhaven werken alle huizen, met uitzondering van Exodus Venlo met een gele kaartensysteem. Het aantal gele kaarten dat op een overtreding staat verschilt echter per huis, en ook het wegzendbeleid is verschillend. Toepassing van het gele kaartensysteem vindt ook binnen een huis niet altijd op consequente wijze plaats. Naast het gele kaartensysteem hanteren enkele huizen ook een groene kaartensysteem om goed gedrag te belonen. Hoewel deze systemen aansluiten bij theoretische achtergronden van het Exodusprogramma, zoals het competentiemodel, zijn de kaartensystemen niet opgenomen in de officiële Exodusmethodiek.

Tot slot moet vermeld worden dat vele Exodushuizen in meer of mindere mate aan oud-bewoners een zekere vorm van nazorg bieden. Medewerkers hechten daar over het algemeen veel belang aan. Desondanks is nazorg nog niet opgenomen in het officiële programma van Exodus.

Samenvattend kan gesteld worden dat de praktijk in de Exodushuizen in grote lijnen overeenkomt met het Exodusprogramma zoals dat op papier staat. Dat geldt vooral voor de gebieden van wonen en werken. De mate waarin Exodus erin slaagt om invulling te geven aan de sleutel relaties is sterk afhankelijk van de bereidheid van de bewoner om zich open te stellen voor de inbreng van de medewerkers. De sleutel zingeving is abstract van karakter en biedt aan zowel bewoners als medewerkers onvoldoende houvast.

Vanuit de criminologische theorievorming impliceert een succesvolle uitstroom (immers werk en woning gevonden) dat de bindingen met de maatschappij zijn versterkt en dat daarmee barrières worden opgeworpen om

opnieuw criminaliteit te gaan plegen (te recidiveren). In hoeverre stromen bewoners van Exodus succesvol uit (onderzoeksvraag drie) en in hoeverre zijn (daardoor) de recidivecijfers van bewoners die het programma succesvol hebben afgerond lager dan van bewoners die voortijdig zijn afgehaakt (onderzoeksvraag vier)?

7.6. SUCCESVOLLE UITSTROOM

In hoeverre stromen bewoners succesvol uit? (onderzoeksvraag 3).

In dit onderzoek wordt een uitstroom als succesvol beschouwd, als de bewoner de afgesproken periode in het Exodusprogramma doorbrengt en bij vertrek een zelfstandige woonruimte en (vrijwilligers)werk heeft.

Om de wijze waarop de bewoners zijn uitgestroomd te onderzoeken, is gebruik gemaakt van het databestand, dat gebaseerd is op uitstroomgegevens van SEN en dat is aangevuld tijdens een rondgang langs alle huizen. Dit bestand omvat alle 734 geregistreerde oud-bewoners van Exodus die het huis tussen 1999 en juni 2005 hebben verlaten.

Van 671 van deze oud-bewoners is bekend of ze succesvol zijn uitgestroomd. Van hen heeft ruim een derde (37%, 245 oud-bewoners) het programma succesvol afgerond. En ongeveer twee derde (64%, 426 oud-bewoners) niet. Drugsgebruik is een van de voornaamste redenen voor de negatieve uitstroom.

Er zijn verschillende factoren die eraan bijdragen dat een bewoner positief dan wel negatief uitstroomt. Bewonerskenmerken zoals geslacht, leeftijd en herkomst van de bewoner en verblijfskenmerken zoals verblijfstitel en -duur spelen een rol bij de kans op succesvolle uitstroom. Omdat deze factoren niet los van elkaar staan, is tevens onderzocht op welke wijze de factoren *in onderling verband* de succesvolle uitstroom beïnvloeden.

Wanneer alle factoren gelijktijdig onderzocht worden, ontstaat het volgende beeld. Er worden uitsluitend significante verschillen vermeld

- Vrouwen doen het beter binnen Exodus dan mannen. Zij stromen vaker succesvol uit dan mannen.
- Bewoners ouder dan 30 stromen succesvoller uit dan tieners.
- Antillianen stromen negatiever uit dan autochtonen.
- Bewoners die vrijwillig of in het kader van bijzondere voorwaarden aan het Exodusprogramma deelnemen, stromen slechter uit dan bewoners die in het kader van een penitentiair programma in het Exodushuis verblijven.
- Bewoners die aanvankelijk onder justitiële titel in het huis verblijven, maar het verblijf voortzetten op vrijwillige basis, stromen vaker succesvol uit dan PP'ers.
- Met name de verblijfsduur is (logischerwijs) sterk van invloed op de uitstroomwijze. Vergeleken met bewoners die korter dan twee maanden aan het Exodusprogramma deelnamen, hebben bewoners die twee tot zes maanden in het huis verbleven meer kans op succesvolle uitstroom. Bij bewoners die langer dan zes maanden in een Exodushuis hebben gewoond is die kans op succes nog groter.

- Ten slotte speelt het jaar van uitstroom een rol bij de kans op succesvolle uitstroom. Vanaf 2002 is de jaarlijkse stijging in de succesvolle uitstroom significant, maar wel minder sterk dan bij de bivariate analyses.

Wanneer de invloed van bovenstaande bewoner- en verblijfskenmerken is verdisconteerd, blijkt het verblijf in een bepaald Exodushuis de kans op succesvolle uitstroom niet sterk te beïnvloeden. Er bestaan geen significante verschillen tussen de huizen.

Tot zover is ‘succes’ vastgesteld aan de hand van objectieve criteria als ‘afgesproken periode aan het programma besteed hebben’ en ‘zelfstandige woonruimte en zinvolle dagbesteding hebben bij uitstroom’. Aan deze criteria voldoet, zoals gezien, ruim een derde van de oud-bewoners. Dat wil niet zeggen dat voor de overigen Exodus niets heeft kunnen betekenen. Behalve zelfstandige woonruimte en een zinvolle dagbesteding voor de genoemde groep, kan Exodus voor andere bewoners ook van betekenis zijn geweest. Zo zijn de sleutels wonen en werken breder dan het verkrijgen van een woonruimte en (vrijwilligers)werk. Begeleiding bij deze sleutels ziet ook op het aanleren van huishoudelijke vaardigheden, een dagstructuur, kennis van de woningmarkt en sollicitatievaardigheden. Daarnaast wordt er in een Exodushuis ook aandacht geschonken aan de sleutels relaties en zingeving. Deze sleutels zijn weliswaar niet betrokken in de onderzoeksdefinitie van succesvolle uitstroom, maar de succesvolheid van Exodus wordt ook bepaald door de hulp die bewoners krijgen bij de invulling van deze sleutels.

Exodus heeft bewoners geholpen bij het opbouwen, herstellen en onderhouden van relaties (voor zover hier behoefte aan is) en bij het helder krijgen van drijfveren en het maken van belangrijke keuzes in het leven.

Dit is gebleken uit interviews met oud-bewoners. De waarde van Exodus reikt verder dan de mate waarin bewoners een woning of een baan hebben gevonden. Exodus heeft bij alle geïnterviewde oud-bewoners in meer of mindere mate bijgedragen aan resocialisatie.¹³⁵ Dit geldt voor zowel de positief uitgestroomde, als voor de negatief uitgestroomde oud-bewoners. Veel bewoners vragen zich af: ‘Waar zou ik nu zijn, als Exodus er niet was geweest?’ Een oud-bewoner zegt: ‘Exodus heeft me echt geholpen te bepalen wat belangrijk is, geleerd om steviger in het leven te staan. Het is makkelijk om de fout in te gaan, maar ik weet nu wat ik weggooi.’ Ook een andere bewoner weet dat hij veel aan Exodus te danken heeft: ‘Ik laat het niet altijd merken, maar van binnen weet ik het wel. Ik heb mijn leven weer op een rijtje gezet, dankzij mezelf, maar ook dankzij Exodus.’ Andere bewoners vertelden: ‘Als ik het over moest doen, deed ik het weer. Exodus heeft heel veel voor mij betekend. Zonder Exodus was ik nog steeds dezelfde geweest, dan zat ik nog steeds op het criminele pad’ en ‘Het was een hele warme, leerzame ervaring voor mij. Exodus was de schoen die mij paste. Ik heb zoveel steun gekregen, dat ik de goede kant ben opgegaan.’

¹³⁵ Konings 2006.

Kortom: De betekenis van Exodus is veel ruimer dan wat uit de uitstroomcijfers blijkt.

7.7. SUCCES OP LANGERE TERMIJN: VOORKOMEN VAN RECIDIVE

Exodus speelt een belangrijke rol bij het bereiken van de sleutels ‘wonen en werken’ en daarmee bij een succesvolle uitstroom. In hoeverre is deze succesvolle terugkeer in de samenleving van belang bij het voorkomen van recidive. In dit onderzoek is daarom de recidive onder oud-bewoners onderzocht. De onderzoeksvraag luidt:

Is de recidive bij bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond lager dan bij bewoners die het Exodusprogramma niet succesvol hebben doorlopen? (onderzoeksvraag 4).

Om deze vraag te beantwoorden is van de 734 bewoners uit het databestand de justitiële documentatie bij de CJD opgezocht, om vast te stellen of de bewoners sinds het vertrek uit het Exodushuis opnieuw met justitie in aanraking zijn gekomen.

Van 134 van de 734 oud-bewoners kon de justitiële documentatie echter niet worden achterhaald. Van de resterende 600 bewoners heeft 43% (260 personen) gerecidiveerd. Deze oud-bewoners hebben gezamenlijk 1144 delicten gepleegd. Gemiddeld zijn dat 4,4 delicten per recidivist.

In hoeverre bestaat er een verband tussen al dan niet succesvol uitstromen en recidive? De wijze van uitstroom is van grote betekenis voor de kans op recidive. Bewoners die het Exodusprogramma succesvol hebben afgerond, recidiveren significant minder dan bewoners die negatief zijn uitgestroomd: 59% van alle negatief uitgestroomde bewoners heeft gerecidiveerd, tegenover slechts 18% van de positief uitgestroomden (zie Tabel 6.G). Bewoners die negatief zijn uitgestroomd recidiveren gemiddeld dus ruim drie keer zo vaak als bewoners die positief zijn uitgestroomd. De invloed van deze uitstroomwijze op de recidivekans blijft bovendien significant aanwezig wanneer gecorrigeerd wordt voor de invloed van diverse bewoners- en verblijfskenmerken.

Verskillende bewoner- en verblijfskenmerken, zoals geslacht en herkomst van de oud-bewoner, de verblijfsduur en het uitstroomjaar spelen daarnaast een zelfstandige rol bij de kans op recidive. Omdat deze factoren niet los van elkaar staan, is tevens onderzocht op welke wijze de factoren *in onderling verband* de kans op recidive beïnvloeden. Wanneer alle factoren gelijktijdig onderzocht worden, ontstaat het volgende beeld. Opnieuw worden alleen significante verschillen weergegeven.

- Vrouwen recidiveren minder dan mannen.
- De recidive onder Marokkanen is hoger dan onder autochtonen.
- Bewoners die relatief lang bij Exodus hebben verbleven recidiveren minder dan zij die er kort verbleven.

Exodus speelt daarmee een belangrijke rol bij het verwezenlijken van haar lange termijn doelstelling namelijk het terugdringen van recidive, zonder daarmee te kunnen beweren dat dit geheel op het conto van Exodus komt. Bewoners die het

Exodusprogramma succesvol hebben afgerond, hebben significant minder gerecidiveerd dan bewoners die negatief zijn uitgestroomd.¹³⁶

7.8. AANBEVELINGEN

Tot slot volgt nog een aantal aanbevelingen.

- Met betrekking tot de registratie van bewonergegevens wordt gewezen op het belang van een meer volledige registratie van de ontwikkelingen van de (oud-)bewoners. In de loop van het onderzoek is die al op diverse punten verbeterd.
- Om een goed beeld te krijgen van wat Exodus voor de bewoners betekent, dient de voortgang van de invulling van iedere sleutel bij de bewoner geregistreerd te worden. Met betrekking tot de uitstroom van de bewoners, dienen tevens de redenen van de uitstroom geregistreerd te worden, zoals drugsgebruik of het plegen van een delict. Inzicht in de uitstroomredenen kan immers waardevolle informatie opleveren bij een herbezinning op de methodiek of op de aanmeldings- en intakeprocedure.
- In verband met de korte *follow-up* periode van dit recidiveonderzoek wordt aanbevolen om het recidiveonderzoek over enkele jaren te herhalen om een betrouwbaarder beeld te krijgen van de recidive onder oud-bewoners.
- Een meer intensieve samenwerking tussen Exodushuizen kan zijn vruchten afwerpen. Een nauwere samenwerking kan enerzijds waar nodig, leiden tot meer uniformiteit tussen de huizen, bijvoorbeeld met betrekking tot de intakeprocedure en het gele kaartensysteem en anderzijds tot specificiteit waar dit gewenst is.
- Te overwegen valt het groene kaartensysteem in alle Exodushuizen door te voeren. Gedragsveranderingen worden immers beter gerealiseerd door goed gedrag te belonen dan door slecht gedrag te bestraffen. Het groene kaartensysteem sluit bovendien goed aan bij onderliggende theorieën van de Exodusmethodiek, zoals het competentiemodel.
- Met betrekking tot de invulling van de sleutels wonen en werken dient Exodus te blijven investeren in contacten met woningcorporaties en werkgevers. Bij sommige huizen zijn deze contacten aanzienlijk verder ontwikkeld dan bij andere huizen. Deze contacten zijn van groot belang. Juist dankzij deze contacten kan Exodus een waardevolle bijdrage leveren aan de mogelijkheden voor de bewoners om een woning of een baan te bemachtigen. Deze liggen aan de basis van een succesvolle terugkeer in de samenleving en daarmee uiteindelijk, zoals gezien, van het terugdringen van recidive.
- In navolging van Exodus Amsterdam zouden huizen een budgetconsulent kunnen aanstellen, waardoor de financiën van de bewoner niet langer in de begeleidingsgesprekken geregeld hoeven te worden. Hierdoor blijft er voor

¹³⁶ Bij deze conclusie kunnen echter enige kanttekeningen worden geplaatst (zie § 5.2 en § 6.2.3).

- de begeleider meer tijd over om invulling te geven aan de sleutels relaties en zingeving.
- Zingeving is een belangrijk, maar tegelijk breed en abstract concept. Dit wordt naar de mening van de bewoners onvoldoende helder ingevuld. Zingeving verdient nadere bestudering en verder onderzoek, om deze sleutel op een meer overtuigende manier inhoud te geven.
 - Tot dusver bepaalt de bewoner sterk in hoeverre hij op bij de sleutels relaties en zingeving begeleid wil worden. De motivatie daartoe is vaak afhankelijk van de vertrouwensband tussen de bewoner en de begeleider. Wanneer meer geïnvesteerd wordt in de relatie tussen de begeleider en de bewoner, kunnen deze sleutels meer reliëf krijgen.
 - Voorlichting over het Exodusprogramma aan (ex-)gedetineerden verdient nadere aandacht Als (ex-)gedetineerden te rooskleurige verwachtingen over het Exodusprogramma, in de zin dat woning en werk voor hen geregeld worden, zal de realiteit tegenvallen. Dergelijke teleurgestelde bewoners zullen waarschijnlijk niet de juiste motivatie op kunnen brengen om het Exodusprogramma af te ronden. Bij de aanmeldings- en intakeprocedure dient daarom ook te worden onderzocht of de (ex-)gedetineerde een realistisch beeld heeft van de begeleiding die Exodus te bieden heeft.
 - De nazorg die nu aan oud-bewoners geboden wordt, verschilt per huis. Omdat nazorg voor veel bewoners erg belangrijk is, dient zij structureel vorm te krijgen. De Exodushuizen kunnen daarbij ondersteuning zoeken bij de Sector Vrijwilligers en Kerkzaken.
 - Exodus dient (meer) te investeren in contacten met andere hulporganisaties, zoals de verslavingszorg. Een bewoner die wegens drugsgebruik uit het Exodushuis gezet wordt, kan dan makkelijker doorverwezen worden, waardoor hij niet meteen terechtkomt in de neerwaartse spiraal van *cumulative disadvantages*.

LITERATUURLIJST

Babbie 2001

E. Babbie, *The practice of social research*, Belmont: Wadsworth 2001.

Barney e.a. 2005

A. Barney, T. Cops, K. Doxiadis, S. Esselink, M. Geschiere & L. Klinkert, *Werkt Exodus? Een evaluatieonderzoek naar de huizen in Den Haag, Drenthe en Venlo*, bachelorscriptie Criminologie, Universiteit Leiden 2005.

Begeleiders ABC

Begeleiders ABC, interne publicatie, Exodus Den Haag.

Benson 2002

M.L. Benson, *Crime and the life course. An introduction*, Los Angeles: Roxbury Publishing Company 2002.

Bronsens 2001

S. Bronsens, *Begeleidingsfilosofie en methodiekbeschrijving*, Amsterdam: Stichting Exodus Nederland 2001.

Van den Eerenbeemt & Oele 1987

E.M. van den Eerenbeemt & B. Oele, 'De contextuele therapie: verdiende vrijheid', in: J. Hendrickx e.a. (red.), *Handboek gezinstherapie*, Deventer: Van Loghum Slaterus 1987, p. 1-24.

Emmelot e.a. 2006

R. Emmelot, K. Grandia, Th. de Jong, K. Kraaijenbrink, A. More & M. Rijken, *Exodus, uittocht uit de criminaliteit?*, bachelorscriptie Criminologie, Universiteit Leiden 2006.

Exodus Info 2005

Het Centraal Aanmelding Team zal dienstverlening Exodus verbeteren, Exodus Info 2005, jrg. 4, nr. 3, p. 3.

Gastmans 2000

F. Gastmans, 'De contextuele benadering', Dialogue Learning Centre, *Visies* 2000, 4.

Hirschi 1969

T. Hirschi, *Causes of delinquency*, Berkeley: University of California Press 1969.

Hoogewerf e.a. 2004

N. Hoogewerf, M.S. Pont, H. Verstegen, S.G.C. van Wingerden & M.A.H. van der Woude, *Exodus; op de goede weg? Een evaluatieonderzoek*, bachelorscriptie Criminologie, Universiteit Leiden 2004.

Huisman 1996

G. Huisman, 'Criminele lusten en lasten: Tweesporenbeleid biedt recidivisten meer perspectief', *SEC. Tijdschrift over samenleving en criminaliteitspreventie* 1996, 1, p. 30-32.

Huisman & Aanen 2006

E. Huisman & G. Aanen, *Uit de bak, Exodus-dak, Eigen dak!?*, afstudeeropdracht Maatschappelijk Werk en Dienstverlening 2006.

Jaarverslag 2003

'*Uit vrije wil*', *Stichting Exodus Nederland jaarverslag 2003, Inclusief de consolidatie van de Exodushuizen*, Amsterdam: Stichting Exodus Nederland 2004.

Jaarverslag 2004

'*Verdieping*', *Stichting Exodus Nederland jaarverslag 2004, Inclusief de consolidatie van de Exodushuizen*, Leiden: Stichting Exodus Nederland 2005.

Jaarverslag 2005

'*Samenbinden*', *Stichting Exodus Nederland jaarverslag 2005, Inclusief de consolidatie van de Exodushuizen*, Leiden: Stichting Exodus Nederland 2006.

Konings 2006

S. Konings, *De rol van Exodus in het leven van oud-bewoners*, masterscriptie Criminologie, Universiteit Leiden 2006.

Kool & Vijfhuize 2005

L. Kool & P.J. Vijfhuize, *Exodus, je sleutel naar de samenleving?*, paper in het kader van de Master Criminologie, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht 2005.

Korf 2003

D.J. Korf, 'De politie', in: F. Bovenkerk, M. Komen & Y. Yesilgöz (red.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2003, p. 101-112.

Melissant 1998

W.N. Melissant, *Gevangen in herhaling?! Een onderzoek naar nazorg en recidive bij ex-gedetineerden*, doctoraalscriptie Klinische en Gezondheidspsychologie, Rijksuniversiteit Leiden 1998.

Michielsen, Van Mulligen & Hermkens 1998

M. Michielsen, W. van Mulligen & L. Hermkens, *Leren over leven in loyaliteit. Over contextuele hulpverlening*, Leuven: Acco 1998, p. 20-22.

Moerings 2003

L.M. Moerings, *Straffen met het oog op veiligheid. Een onderneming. vol risico's*, oratie Leiden, Universiteit Leiden 2003.

Pawson & Tilley 1997

R. Pawson, & N. Tilley, *Realistic Evaluation*. London: Sage Publications 1997.

Pont, Van der Woude & Moerings 2005

M.S. Pont, M.A.H. van der Woude & M. Moerings, 'Exodus: op de goede weg?', *PROCES* 2005, 1, p. 7-14.

Sampson & Laub 1993

R.J. Sampson & J.H. Laub, *Crime in the making. Pathways and turning points through life*, Cambridge: Harvard University Press 1993.

Swanborn 1999

P.G. Swanborn, *Evaluëren. Het ontwerpen, begeleiden en evalueren van interventies: een methodische basis voor evaluatie-onderzoek*, Meppel: Uitgeverij Boom 1999.

Vijfhuize 2006

P.J. Vijfhuize, *Exodus, en daarna?*, masterscriptie Criminologie, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht 2005.

Vijfhuize & Moerings 2005

P.J. Vijfhuize & M. Moerings, 'Exodus, de weg terug naar de samenleving', *PROCES* 2005, 6, p. 239-246.

Wartna 2004

B.S.J. Wartna, *Evaluatie van daderprogramma's. Een wegwijzer voor onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies speciaal gericht op het terugdringen van recidive*, Den Haag: WODC 2004.

Wartna, Blom & Tollenaar 2003

B.S.J. Wartna, M. Blom & N. Tollenaar, *De WODC-Recidivemonitor 2004*, Den Haag: WODC 2003.

Wartna, Tollenaar & Essers 2005

B.S.J. Wartna, N. Tollenaar & A.A.M. Essers, *Door na de gevangenis. Een cijfermatig overzicht van de strafrechtelijke recidive onder ex-gedetineerden*, Den Haag: WODC 2005.

Weerman 2001

F.M. Weerman, 'Hoofdstuk 7: Controlebenaderingen', in: E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaaningen, *Tegen de regels IV. Een inleiding in de criminologie*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2001, p. 135-152.

BIJLAGEN

- A. Overzicht van de deelonderzoeken naar Exodus
- B. Leden van de begeleidingscommissie
- C. Evaluatiemodel voor interventies gericht op preventie of reductie van criminaliteit
- D. Identiteitsnotitie van Exodus
- E. Overzicht van geïnterviewde medewerkers en bewoners per Exodushuis
- F. Schematisch overzicht van kenmerken van Exodushuizen, ten tijde van het deelonderzoek
- G. Schematisch overzicht van kenmerken van de bewoners per Exodushuis
- H. Bezettingspercentages per Exodushuis in 2005, waarbij onderscheid wordt gemaakt naar justitiële en vrijwillige plaatsingen
- I. Kenmerken van de bewoners van wie onbekend is op welke wijze zij zijn uitgestroomd, naar Exodushuis
- J. Wijze van uitstroom naar verblijfs- en bewonerskenmerken
- K. Recidive onder oud-bewoners naar uitstroomwijze
- L. Recidive onder oud-bewoners naar verblijfs- en bewonerskenmerken
- M. Recidive naar uitstroomwijze met onderscheid naar negatief en vrijwillig uitgestroomde oud-bewoners
- N. Interviews met oud-bewoners van Exodus

BIJLAGE A:

OVERZICHT VAN DE DEELONDERZOEKEN NAAR EXODUS

DEELONDERZOEKEN			
JAAR	TITEL	EXODUS-HUIZEN	AUTEURS
2004	<i>Exodus; op de goede weg? Een evaluatieonderzoek,</i>	Den Bosch, Leiden, Utrecht	N. Hoogewerf, M.S. Pont, H. Verstegen, S.G.C. van Wingerden & M.A.H. van der Woude
2005	<i>Werkt Exodus? Een evaluatieonderzoek naar de huizen in Den Haag, Drenthe en Venlo,</i>	Den Haag, Drenthe, Venlo	A. Barney, T. Cops, K. Doxiadis, S. Esselink, M. Geschiere & L. Klinkert
2005	<i>Exodus, je sleutel naar de samenleving?</i>	Rotterdam	L. Kool & P.J. Vijfhuize
2005	<i>Exodus, en daarna?</i>		P.J. Vijfhuize
2006	<i>Exodus, uittocht uit de criminaliteit?</i>	Alkmaar, Amsterdam, Groningen	R. Emmelot, K. Grandia, Th. de Jong, K. Kraaijenbrink, A. More & M. Rijken
2006	<i>De rol van Exodus in het leven van oud-bewoners</i>		S. Konings

OVERIGE PUBLICATIES			
2005	'Exodus, de weg terug naar de samenleving'	<i>PROCES</i> 2005, 6, p. 239-246.	P.J. Vijfhuize & M. Moerings
2005	'Exodus: op de goede weg?'	<i>PROCES</i> 2005, 1, p. 7-14	M.S. Pont, M.A.H. van der Woude & M. Moerings

BIJLAGE B:

LEDEN VAN DE BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Dhr. drs. J. Arwert	Kerk in Actie
Dhr. J. Brusse	Zelfstandig HRM-ondernemer
Dhr. drs. L.M. Dijkman	Forensisch Centrum Teylingereind
Dhr. dr. C.N. de Groot	Universiteit Tilburg, Faculteit Theologie en Religiewetenschappen
Mevrouw M.G. Kleine	Stichting Exodus Nederland
Dhr. drs. L. Pater	Mediamaal BV
Mevrouw C. Pietersz-Seferina	ABN-AMRO
Mevrouw A.I. Pronk	Medewerker Welzijnssector, voormalig medewerker Exodus
Dhr. K. de Vries	Stichting Exodus Leiden
Dhr. T.R.A.M. Wagenaar	Voormalig organisatieadviseur
Dhr. drs. Zeldenrust	Oranjefonds

BIJLAGE C:

EVALUATIEMODEL VOOR INTERVENTIES GERICHT OP PREVENTIE OF REDUCTIE VAN CRIMINALITEIT

(Korf 2003)

1. **DOELSTELLING, DOELGROEP EN INTERVENTIE (Planevaluatie)**
 - Doelstelling. Breed of smal? Formeel of concreet, operationeel? Reëel, politiek correct of utopisch?
 - Doelgroep (leeftijd, geslacht, etniciteit, type delict, etc.)
 - Interventie (soort interventie, inzet, periode)
 - Is de interventie juridisch en ethisch aanvaardbaar?
 - Hoe verhoudt interventie zich tot doelstelling en doelgroep?
2. **WAAROP IS DE DOELSTELLING GEBASEERD? (Planevaluatie)**
 - Voorafgaande probleemanalyse
 - Voorgaande en soortgelijke projecten
 - Theoretische invalshoek (impliciet, expliciet)
 - Op grond waarvan werd aangenomen dat de geplande interventie succesvol zou zijn?
3. **HOE IS DE INTERVENTIE UITGEVOERD? (Procesevaluatie)**
 - Wat is er wel, in welke mate, uitgevoerd?
 - Wat is er niet uitgevoerd? Waarom niet?
 - In welke mate is de doelgroep bereikt?
 - Is de doelgroep aangepast? Waarom en hoe?
 - Hebben zich andere (wezenlijke) veranderingen in het oorspronkelijke plan voorgedaan? Welke? Waarom?
4. **IS DE DOELSTELLING BEHAALD? (Effectevaluatie)**
 - Hebben zich andere (wezenlijke) veranderingen in het oorspronkelijke plan voorgedaan? Welke? Waarom?
 - Werde de doelgroep bereikt?
 - Werden de doelen bereikt?
 - Valt succes of falen theoretisch te verklaren? (Waren de aannames juist?)
 - Wat zijn de succesfactoren?
 - Wat zijn de faalfactoren?

**VERVOLG BIJLAGE C: EVALUATIEMODEL VOOR INTERVENTIES GERICHT OP
PREVENTIE OF REDUCTIE VAN CRIMINALITEIT**

5. IS DE DOELSTELLING GEHAALD DOOR DE BEOOGDE INTERVENTIE? (Causaliteit)
 - Zijn er andere oorzaken die hebben bijgedragen aan het succes?
 - Zijn er andere oorzaken die het succes hebben verminderd of teniet gedaan?
6. WAREN ER ONVOORZIENE OF ONBEDOELDE (BIJ)EFFECTEN? (Proces- en effectevaluatie)
 - Positieve (bij)effecten (b.v. uitstraling naar andere groepen of buurten)
 - Negatieve (bij)effecten (b.v. aanzuigende werking, verplaatsing of verharding)
7. ZIJN DE OPGEDANE ERVARINGEN OVERDRAAGBAAR? (Generaliseerbaarheid)
 - Overdraagbaarheid naar andere gemeenten, wijkteams of korpsen?
 - In welke mate is de interventie persoonsgebonden?
 - In welke mate is de interventie instituutsgebonden? (b.v. ondersteuning door leidinggevenden, ‘klimaat’)
 - Financiële haalbaarheid (b.v. met of zonder subsidie)
 - Overdraagbaarheid naar andere doelgroepen? (leeftijd, geslacht, etniciteit, ernst delict)
 - Aan welke voorwaarden moet voldaan worden om de interventie elders of bij andere doelgroepen succesvol te laten verlopen?

BIJLAGE D:

IDENTITEITSNOTITIE VAN EXODUS

Tien punten als onderbouwing van Exodus als open christelijke organisatie

1. De identiteit van Exodus, gebaseerd op een breed en veelkleurig christelijk erfgoed, en de band met de christelijke kerken zijn een belangrijke motivatie- en inspiratiebron geweest bij de start en vormen nog steeds een voortdurende motor bij de ontwikkeling van de organisatie ten dienste van de (ex-)gedetineerde medemens.
2. De identiteit brengt onafhankelijkheid met zich mee ten opzichte van de overheid: Exodus ontvangt subsidie, maar heeft ook een duidelijke eigen missie en wil ook de eigen doelgroep blijven bepalen. Inkomsten van particulieren, kerken en fondsen zijn van essentieel belang om die onafhankelijkheid in identiteit ook in de toekomst te waarborgen.
3. De wijze waarop Exodus de identiteit gestalte geeft is nooit een belemmering geweest voor subsidieverstrekking of samenwerking met andere partners. Sterker nog: het wordt als vanzelfsprekend en positief ervaren. De identiteit vormt een meerwaarde voor de aard en inhoud van het werk van Exodus, die het voor partners juist aantrekkelijk maakt om mee samen te werken.
4. Breed in onze samenleving is sprake van een herwaardering van het nadenken over zingeving. De christelijke identiteit van maatschappelijke organisaties wordt steeds meer als kracht gezien in plaats van als zwakte. Maatschappelijke organisaties proberen de christelijke identiteit zichtbaar te maken in de organisatie, in beleidskeuzes en de uitvoering daarvan.
5. Exodus heeft een duidelijke resocialisatie-doelstelling. De identiteit verankert ons werk in de samenleving. Het genereert betrokkenheid van groepen mensen en van individuen vanuit de samenleving. Dat is een plus voor Exodus: 'in de samenleving geïntegreerde professionaliteit' en een goede basis voor de reïntegratie van onze doelgroep.

Met het oog op het begeleidingsprogramma zijn de volgende punten van belang:

6. De identiteit van Exodus betekent niet dat een eenduidige geloofsoptiek in het begeleidingsprogramma dominant is. Integendeel: de identiteit schept ruimte voor de betekenis van een diversiteit aan geloofs- en levensbeschouwingen bij de bewoners. De identiteit waarborgt wel dat deze zingevingsskant niet onder de oppervlakte verdwijnt, maar in tegendeel telkens bewust en onbewust aandacht krijgt. Onder gedetineerden leven veel existentiële (geloofs-)vragen die op een professionele wijze een plaats dienen te krijgen in iedere vorm van begeleidingscontact.

VERVOLG BIJLAGE D: IDENTITEITSNOTITIE VAN EXODUS

7. De identiteit blijft de organisatie en de medewerkers bepalen bij waar het om gaat bij de opvang van ex-gedetineerden. Belangrijke punten daarbij zijn:
 - 7.1. De mensen blijven er principieel bij horen, hoe hun levensgeschiedenis ook is
 - 7.2. Geen mens is ooit afgeschreven, wat niet weg neemt dat ieder mens ook aangesproken mag worden op zijn verantwoordelijkheid voor het eigen van God ontvangen leven
 - 7.3. De integriteit van de menselijke persoon als schepsel Gods
 - 7.4. Er gaat een mensbeschouwing aan ons begeleidingsprogramma en onze begeleidingsstructuur vooraf
8. De identiteit een belangrijke factor om het uit te houden met de doelgroep van Exodus. Die doelgroep heeft een complexe problematiek. Er is grote motivatie- en zingevingproblematiek. Het is van belang in de begeleiding geloof te hebben en te blijven houden in de bewoners, en om voortdurend te blijven 'oefenen' in het handhaven van dit geloof.
9. Identiteit is een buffer tegenover actueel managementsdenken en productdenken, waarbij mensen steeds minder in hun eigen persoonlijke identiteit worden gezien.
10. Een verbinding van bezieling en professionaliteit is essentieel voor de begeleiding van Exodus. Het gaat om professionaliteit met het hart. De bezieling heeft effect op het functioneren van de medewerkers en helpt om oog te krijgen voor waar het in de begeleiding om moet gaan.

BIJLAGE E:

OVERZICHT VAN GEÏNTERVIEWDE MEDEWERKERS EN BEWONERS PER EXODUSHUIS

Exodushuis	Onderzoeks- periode	Aantal geïnterviewde medewerkers	Aantal geïnterviewde bewoners
Alkmaar	2006	4	4
Amsterdam	2006	7	10
Den Bosch	2004	4	3
Den Haag	2005	7	8
Drenthe	2005	8	7
Groningen	2006	5	5
Leiden	2004	5	6
Rotterdam	2004	6	6
Utrecht	2004	4	7
Venlo	2005	4	4
Totaal	2004-2006	47	60

BIJLAGE F:

**SCHEMATISCH OVERZICHT VAN KENMERKEN VAN EXODUSHUIZEN,
TEN TIJDE VAN HET DEELONDERZOEK**

Exodushuis	SINDS	AANTAL BEDDEN	GEMIDDELDE BEZETTINGS- GRAAD 2005	GEMIDDELDE VERBLIJFS- DUUR IN MAANDEN (1999-2005)	GEMIDDELDE VERHOUDING JP/VP (1999-2005)	AANTAL MEDE- WERKERS TEN TIJDE VAN ONDERZOEK	AANTAL VRIJWILLIG- ERS TEN TIJDE VAN ONDERZOEK	BIJZONDER- HEDEN M.B.T. DOELGROEP
Alkmaar	1998	10	94,3	4	37% VP / 63% JP	10	Aantal	
Amsterdam	1997	16	92,8	5,6	43% VP / 58% JP	22	Aantal	
Den Bosch	2000	9	95,2	4,8	49% VP / 52% JP	10	7	
Den Haag	1986	16	87,3	4,1	30% VP / 70% JP	17	Aantal	
Drenthe	2004	12	83,2	5	-	14	7	Sociaal & psychisch zwakkeren
Groningen	2001	11	75	4,1	58% VP / 42% JP	12	Aantal	
Leiden	2001	12	78,9	3,9	49% VP / 51% JP	15	10	
Rotterdam	2002	14	92,3	4,2	46% VP / 55% JP	13	?	
Utrecht	1995	12	92,8	4	41% VP / 59% JP	13	9	
Venlo	2003	12	52,1	5,6	100% VP	5	2	Vrouwen, evt. met kinderen

Z.O.Z. voor vervolg Bijlage F

**VERVOLG BIJLAGE F: SCHEMATISCH OVERZICHT VAN KENMERKEN VAN EXODUSHUIZEN,
TEN TIDE VAN HET DEELONDERZOEK**

EXODUSHUIS	WONEN	WERKEN	RELATIES	ZINGEVING	OVERIG
Alkmaar	– Inverdienwoningen (in 2005: 2)	– Begeleid Werken Project (WNK-Pluswerk)			
Amsterdam	– Voorrangsverklaringen – Begeleid Wonen Project – 5 urgentieverklaringen voor Almere per jaar – 4 Tussenvoorzieningen	– Fietsenstallingen van Stichting Werkprojecten Amsterdam	– Veel aandacht voor familie	– Terugval-preventie-groep	
Den Bosch	– 0 Urgentieverklaringen – Stichting Maatschappelijke Opvang 's Hertogenbosch – Doorstroomhuis	– Werkgeversnetwerk	– Contextuele therapy van Nagy	– Muurschildering	– Groene kaartensysteem
Den Haag	– 15 sleutelwoningen per jaar, met nazorg	– Leerwerkprojecten – Werkervaringsplaats Wijkbeheer – Vrijwilligerscentrale Het Hof	– Contextuele therapy van Nagy		– Groene kaartensysteem – Schorsing van een bewoner voor maximaal een week
Drenthe	– Nog weinig uitstroom	– Op eigen terrein			– Groene kaartensysteem
Groningen	– Urgentieverklaringen voor alle bewoners, met nazorg	– Werkgeversbank in oprichting			– Groene kaartensysteem
Leiden	– 4 urgentieverklaringen per jaar	– Exodus Karcher Team			
Rotterdam	– Urgentieverklaringen voor alle bewoners, met nazorg	– Cursussen via Albeda College			– Rode kaartensysteem
Utrecht	– 3 urgentieverklaringen per jaar	– Vrijwilligersnetwerk – Werkgeversnetwerk: Vrienden van Exodus			– Week- of maandcontracten
Venlo	– Vrouwen met kinderen krijgen meestal al een urgentieverklaring	– Uitbesteed aan Stichting Zorgconcept	– Veel aandacht voor de relatie tussen moeder en kind		– Geen kaartensysteem

Zie § 4.7 t/m § 4.13 voor een toelichting op de kenmerken uit deze tabel

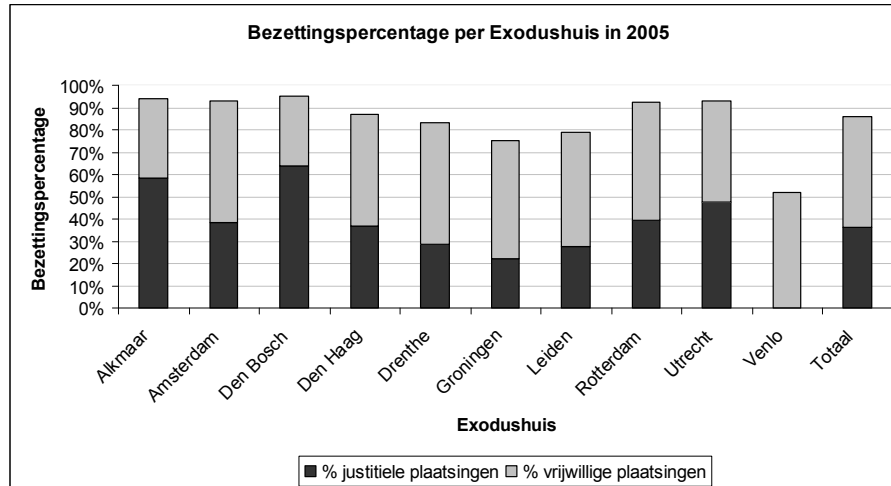
BILAGE G:

	EXODUSHUIS																	
	Alkmaar		Amsterdam		Den Bosch		Den Haag		Groningen		Leiden		Rotterdam		Utrecht		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
GESLACHT																		
Man	103	92,8	101	95,3	61	92,4	98	89,1	62	96,9	62	89,9	55	83,3	134	94,4	676	92,1
Vrouw	8	7,2	5	4,7	5	7,6	12	10,9	2	3,1	7	10,1	11	16,7	8	5,6	58	7,9
LEEFTIJD																		
onbekend	-	-	-	-	25	37,9	2	1,8	-	-	-	-	-	-	3	2,1	30	4,1
jonger dan 20	4	3,6	3	2,8	4	6,1	7	6,4	1	1,6	4	5,8	1	1,5	13	9,2	37	5
20 t/m 24	42	37,8	23	21,7	12	18,2	34	30,9	12	18,8	21	30,4	24	36,4	39	27,5	207	28,2
25 t/m 29	19	17,1	26	24,5	9	13,6	20	18,2	16	25	11	15,9	14	21,2	26	18,3	141	19,2
30 t/m 39	23	20,7	31	29,2	10	15,2	29	26,4	20	31,3	20	29	17	25,8	35	24,6	185	25,2
40 of ouder	23	20,7	23	21,7	6	9,1	18	16,4	15	23,4	13	18,8	10	15,2	26	18,3	134	18,3
HERKOMST																		
Onbekend	-	-	2	1,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,3
Autochtoon	57	51,4	37	34,9	47	71,2	41	37,3	39	60,9	30	43,5	23	34,8	100	70,4	374	51
Surinaams	14	12,6	31	29,2	5	7,6	12	10,9	3	4,7	10	14,5	6	9,1	7	4,9	88	12
Antilliaans	12	10,8	9	8,5	3	4,5	29	26,4	8	12,5	12	17,4	23	34,8	8	5,6	104	14,2
Marokkaans	8	7,2	13	12,3	2	3	13	11,8	4	6,3	10	14,5	6	9,1	9	6,3	65	8,9
Overig	20	18	14	13,2	9	13,6	15	13,6	10	15,6	7	10,1	8	12,1	18	12,7	101	13,8
Totaal	111	100	106	100	66	100	110	100	64	100	69	100	66	100	142	100	734	100

SCHEMATISCH OVERZICHT VAN KENMERKEN VAN DE BEWONERS

BIJLAGE H:

BEZETTINGSPERCENTAGES PER EXODUSHUIS IN 2005, WAARBIJ ONDERSCHIED WORDT GEMAAKT NAAR JUSTITIËLE EN VRIJWILLIGE PLAATSINGEN

BEZETTINGSGRAAD IN 2005 IN %			
Exodushuis	JP	VP	Totaal
Alkmaar	58,3	36,0	94,3
Amsterdam	38,6	54,2	92,8
Den Bosch	63,7	31,6	95,2
Den Haag	36,5	50,8	87,3
Drenthe	28,5	54,7	83,2
Groningen	22,2	52,8	75,0
Leiden	27,7	51,1	78,9
Rotterdam	39,6	52,7	92,3
Utrecht	47,7	45,1	92,8
Venlo	0,0	52,1	52,1
Totaal	36,4	49,3	85,7

Deze grafiek en tabel zijn gebaseerd op gegevens afkomstig van SEN en hebben betrekking op het bezettingspercentage van de verschillende Exodushuizen over het gehele jaar 2005.

BIJLAGE I:

**KENMERKEN VAN DE BEWONERS VAN WIE ONBEKEND IS OP WELKE WIJZE
ZIJ ZIJN UITGESTROOMD, NAAR EXODUSHUIS (N=63)**

	EXODUSHUIS																	
	Alkmaar		Amsterdam		Den Bosch		Den Haag		Groningen		Leiden		Rotterdam		Utrecht		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
JAAR VAN UITSTROOM																		
1999	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	100	5	100
2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	100	13	100
2001	1	6,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	93,3	15	100
2002	-	-	4	33,3	-	-	1	8,3	-	-	-	-	-	-	7	58,3	12	100
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
2004	-	-	-	-	1	33,3	-	-	1	33,3		1	33,3	-	-	3	100	
2005	1	7,1	-	-	5	35,7	5	35,7	-	-	1	7,1	2	14,3	-	-	14	100
VERBLIJFSTITEL																		
VP	1	4,3	2	8,7	3	13	3	13	1	4,3	-	-	1	4,3	12	52,2	23	100
PP	-	-	2	9,5	1	4,8	1	4,8	-	-	-	-	3	14,3	14	66,7	21	100
JT/VP	-	-	-	-	-	-	1	33,3	-	-	-	-	-	-	2	66,7	3	100
BV	1	7,1	-	-	2	14,3	1	7,1	-	-	1	7,1	-	-	9	64,3	14	100
Overig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	2	100
VERBLIJFSDUUR																		
Onbekend	-	-	-	-	-	-	2	9,5	-	-	1	4,8	-	-	18	85,7	21	100
Korter dan 2 maanden	1	6,3	2	12,5	1	6,3	1	6,3	-	-	-	-	-	-	11	68,8	16	100
2-6 maanden	1	5,6	2	11,1	4	22,2	3	16,7	-	-	-	-	2	11,1	6	33,3	18	100
Langer dan 6 maanden	-	-	-	-	1	12,5	-	-	1	12,5	-	-	2	25	4	50	8	100
Totaal	2	3,2	4	6,3	6	9,5	6	9,5	1	1,6	1	1,6	4	6,3	39	61,9	63	100

Z.O.Z. voor vervolg Bijlage I

**VERVOLG BIJLAGE I: KENMERKEN VAN DE BEWONERS VAN WIE ONBEKEND IS OP
WELKE WIJZE ZIJ ZIJN UITGESTROOMD, NAAR EXODUSHUIS**

EXODUSHUIS																		
	Alkmaar		Amsterdam		Den Bosch		Den Haag		Groningen		Leiden		Rotterdam		Utrecht		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
GESLACHT																		
Man	1	1,8	4	7,3	4	7,3	4	7,3	1	1,8	1	1,8	3	5,5	37	67,3	55	100
Vrouw	1	12,5	-	-	2	25	2	25	-	-	-	-	1	12,5	2	25	8	100
LEEFTIJD																		
onbekend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	2	100
jonger dan 20	1	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	75	4	100
20 t/m 24	1	5,6	1	5,6	1	5,6	1	5,6	-	-	-	-	3	16,7	11	61,1	18	100
25 t/m 29	-	-	-	-	3	18,8	1	6,3	1	6,3	1	6,3	-	-	10	62,5	16	100
30 t/m 39	-	-	3	27,3	2	18,2	1	9,1	-	-	-	-	1	9,1	4	36,4	11	100
40 of ouder	-	-	-	-	-	-	3	25	-	-	-	-	-	-	9	75	12	100
HERKOMST																		
Autochtoon	1	2,4	3	7,1	4	9,5	2	4,8	-	-	-	-	-	-	32	76,2	42	100
Surinaams	1	12,5	1	12,5	1	12,5	1	12,5	-	-	1	12,5	1	12,5	2	25	8	100
Antilliaans	-	-	-	-	1	20	1	20	-	-	-	-	3	60	-	-	5	100
Marokkaans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	2	100
Overig	-	-	-	-	-	-	2	33,3	1	16,7	-	-	-	-	3	50	6	100
Totaal	2	3,2	4	6,3	6	9,5	6	9,5	1	1,6	1	1,6	4	6,3	39	61,9	63	100

BIJLAGE J:

WIJZE VAN UITSTROOM NAAR VERBLIJFS- EN BEWONERSKENMERKEN

	WIJZE VAN UITSTROOM							
	Onbekend		Negatief		Positief		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
EXODUSHUIS								
Alkmaar	2	1,8	80	72,1	29	26,1	111	100
Amsterdam	4	3,8	58	54,7	44	41,5	106	100
Den Bosch	6	9,1	33	50,0	27	40,9	66	100
Den Haag	6	5,5	62	56,4	42	38,2	110	100
Groningen	1	1,6	38	59,4	25	39,1	64	100
Leiden	1	1,4	46	66,7	22	31,9	69	100
Rotterdam	4	6,1	44	66,7	18	27,3	66	100
Utrecht	39	27,5	65	45,8	38	26,8	142	100
VERBLIJFSTITEL								
VP	23	7,4	204	65,8	83	26,8	310	100
PP	21	12,3	91	53,2	59	34,5	171	100
JT/VP	3	3,2	28	29,5	64	67,4	95	100
BV	14	10,9	86	67,2	28	21,9	128	100
Overig	2	6,7	17	56,7	11	36,7	30	100
VERBLIJFSDUUR								
onbekend	21	70,0	6	20,0	3	10,0	30	100
> 2 maanden	16	6,5	203	81,9	29	11,7	248	100
2-6 maanden	18	6,8	161	60,5	87	32,7	266	100
> 6 maanden	8	4,2	56	29,5	126	66,3	190	100
GESLACHT								
Man	55	8,1	405	59,9	216	32,0	676	100
Vrouw	8	13,8	21	36,2	29	50,0	58	100
LEEFTIJD								
onbekend	2	6,7	15	50,0	13	43,3	30	100
jonger dan 20	4	10,8	27	73,0	6	16,2	37	100
20 t/m 24	18	8,7	137	66,2	52	25,1	207	100
25 t/m 29	16	11,3	84	59,6	41	29,1	141	100
30 t/m 39	11	5,9	101	54,6	73	39,5	185	100
40 of ouder	12	9,0	62	46,3	60	44,8	134	100

z.o.z. voor vervolg Bijlage J

**VERVOLG BIJLAGE J: WIJZE VAN UITSTROOM NAAR VERBLIJFS- EN
BEWONERSKENMERKEN**

	WIJZE VAN UITSTROOM							
	Onbekend		Negatief		Positief		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
HERKOMST								
Autochtoon	42	11,2	201	53,7	131	35,0	374	100
Surinaams	8	9,1	48	54,5	32	36,4	88	100
Antilliaans	5	4,8	71	68,3	28	26,9	104	100
Marokkaans	2	3,1	47	72,3	16	24,6	65	100
Overig	6	5,8	59	57,3	38	36,9	103	100
UITSTROOMJAAR								
2000	18	32,7	20	36,4	17	30,9	55	100
2001	15	28,3	24	45,3	14	26,4	53	100
2002	12	7,1	116	68,2	42	24,7	170	100
2003	1	0,6	123	68,3	56	31,1	180	100
2004	3	1,6	108	57,4	77	41,0	188	100
2005	14	15,9	35	39,8	39	44,3	88	100
TOTAAL	63	8,6	426	58,0	245	33,4	734	100

BIJLAGE K:

RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR UITSTROOMWIJZE

RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR UITSTROOMWIJZE (N=734)

UITSTROOM	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Onbekend	14	22,2	32	50,8	17	27,0	63	100
Negatief	77	18,1	143	33,6	206	48,4	426	100
Positief	43	17,6	165	67,3	37	15,1	245	100
Totaal	134	18,3	340	46,3	260	35,4	734	100

BIJLAGE L:

RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR VERBLIJFS- EN BEWONERSKENMERKEN

	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
EXODUSHUIS								
Alkmaar	13	11,7	54	48,6	44	39,6	111	100
Amsterdam	11	10,4	54	50,9	41	38,7	106	100
Den Bosch	42	63,6	17	25,8	7	10,6	66	100
Den Haag	25	22,7	51	46,4	34	30,9	110	100
Groningen	6	9,4	35	54,7	23	35,9	64	100
Leiden	7	10,1	32	46,4	30	43,5	69	100
Rotterdam	6	9,1	37	56,1	23	34,8	66	100
Utrecht	24	16,9	60	42,3	58	40,8	142	100
VERBLIJFSTITEL								
VP	62	20,0	134	43,2	114	36,8	310	100
PP	29	17,0	80	46,8	62	36,3	171	100
JP/VP	15	15,8	62	65,3	18	18,9	95	100
BV	17	13,3	56	43,8	55	43,0	128	100
Overig	11	36,7	8	26,7	11	36,7	30	100
VERBLIJFSDUUR								
onbekend	5	16,7	19	63,3	6	20,0	30	100
< 2 maanden	48	19,4	82	33,1	118	47,6	248	100
2-6 maanden	47	17,7	123	46,2	96	36,1	266	100
> 6 maanden	34	17,9	116	61,1	40	21,1	190	100
GESLACHT								
man	127	18,8	295	43,6	254	37,6	676	100
vrouw	7	12,1	45	77,6	6	10,3	58	100
LEEFTIJD								
onbekend	25	83,3	2	6,7	3	10,0	30	100
< 20	8	21,6	13	35,1	16	43,2	37	100
20 t/m 24	32	15,5	100	48,3	75	36,2	207	100
25 t/m 29	25	17,7	66	46,8	50	35,5	141	100
30 t/m 39	27	14,6	77	41,6	81	43,8	185	100
> 40	17	12,7	82	61,2	35	26,1	134	100
HERKOMST								
Autochtoon	76	20,3	176	47,1	122	32,6	374	100
Surinaams	10	11,4	41	46,6	37	42,0	88	100
Antilliaans	16	15,4	49	47,1	39	37,5	104	100
Marokkaans	10	15,4	23	35,4	32	49,2	65	100
Overig	22	21,4	51	49,5	30	29,1	103	100

z.o.z. voor vervolg Bijlage L

**VERVOLG BIJLAGE L: RECIDIVE ONDER OUD-BEWONERS NAAR VERBLIJFS- EN
BEWONERSKENMERKEN**

	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
UITSTROOMJAAR								
2000	7	12,7	25	45,5	23	41,8	55	100
2001	18	34,0	17	32,1	18	34,0	53	100
2002	40	23,5	55	32,4	75	44,1	170	100
2003	32	17,8	74	41,1	74	41,1	180	100
2004	20	10,6	108	57,4	60	31,9	188	100
2005	17	19,3	61	69,3	10	11,4	88	100
TOTAAL	134	18,3	340	46,3	260	35,4	734	100

BIJLAGE M:

RECIDIVE NAAR UITSTROOMWIJZE MET ONDERSCHIED NAAR NEGATIEF EN VRIJWILLIG UITGESTROOMDE OUD-BEWONERS (N=734)

UITSTROOMWIJZE	RECIDIVE							
	Onbekend		Geen recidive		Wel recidive		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Onbekend	14	22,2	32	50,8	17	27,0	63	100
Negatief (zonder vrijwillig)	69	18,3	115	30,4	194	51,3	378	100
Vrijwillig	8	16,7	28	58,3	12	25,0	48	100
Positief	43	17,6	165	67,3	37	15,1	245	100
Totaal	134	18,3	340	46,3	260	35,4	734	100

BIJLAGE N:

INTERVIEWS MET OUD-BEWONERS VAN EXODUS

(Konings 2006)

Casus A; man, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

Voordat de 53-jarige A bij Exodus terecht komt, heeft hij een baan in de horeca en een eigen woning. Door relationele problemen raakt hij verslaafd aan drugs en komt vervolgens in de criminaliteit terecht. Hij belandt in de gevangenis en zit een lange straf uit. Het einde van zijn straf nadert, maar hij heeft buiten niets om naar uit te kijken; zijn baan en woning is hij kwijtgeraakt. Daarnaast heeft hij geen sociaal netwerk om op terug te vallen, want tijdens zijn verslavingsperiode ging hij met weinig mensen om. In de gevangenis leest hij in een folder voor het eerst iets over Exodus. A raakt enthousiast en stapt na zijn vrijlating op eigen initiatief op Exodus af. Hij baalt van het feit dat hij een aantal jaren van zijn leven heeft vergooid en is daardoor gemotiveerd om een nieuwe start te maken. 'Ik had helemaal geen zin meer in die wereld. Ik wilde gewoon mijn oude leven terug.'

A kan vrij snel bij Exodus terecht. Hij leert de regels en verplichtingen van Exodus kennen. Toch heeft A geen problemen om zich hier aan te houden. Immers, hij heeft zich onder strengere regimes weten te handhaven. Na de eerste periode bij Exodus vindt A vrijwilligerswerk. Daarna stroomt hij door naar een andere baan, in de horeca. Op het gebied van het vinden van een woning loopt het iets minder voorspoedig. Het inschrijven voor een zelfstandige woning levert al gauw een wachttijd van enkele jaren op. A is erg selectief geworden wat betreft zijn vriendschappen. De criminele contacten van vroeger heeft hij meteen verbroken, zijn huidige vrienden zijn op één hand te tellen. Wat betreft het aangaan van nieuwe sociale contacten merkt hij op, '[...] dat Exodus jou daarbij wel de basis kan bieden, maar je zult het zelf moeten doen. Exodus kan geen kant-en-klare vriendenkring voor jou opbouwen waar je zo kunt instappen.'

A woont bijna een jaar bij Exodus en kan daarna terecht in een tussenwoning. In die periode vindt hij opnieuw een andere baan, wederom in de horeca. Zodra de financiën het toelaten, kijkt hij uit naar een nieuw onderkomen. Hij maakt dankbaar gebruik van de hulp van een familielid en vindt een zelfstandige woning. A kijkt met een goed gevoel terug op zijn verblijf bij Exodus. 'Ik had Exodus nodig om weer op eigen benen te staan. Niet zozeer in psychische zin, als wel in materiele zin. Waar moet je anders aankloppen?'

Casus B; man, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

De 41-jarige B leeft na zijn scheiding een leven vol geweld, drugs, vrouwen en feest. 'Lang leve de lol. Ja, totdat het mis gaat natuurlijk.' Terwijl hij overdag in de bouw werkt, houdt hij zich 's avonds bezig met wietteelt. B's vriendengroep groeit uit tot een criminele bende, wat er uiteindelijk toe leidt dat B in de gevan-

genis belandt. Binnen de muren vertelt een dominee B over het bestaan van Exodus. Het lijkt B wel wat, want het einde van zijn detentie is in zicht en hij heeft nog niets geregeld voor als hij straks weer buiten komt. Zijn huis is verkocht en hij kan niet bij zijn familie terecht. Hij besluit voor Exodus te kiezen om op die manier aan onderdak te komen en tegelijkertijd een frisse start te maken. Op de dag dat hij vrijkomt, meldt hij zich bij Exodus. B vindt het een rare beleving. Ondanks dat hij uit de gevangenis is, moet hij zich bij Exodus weer aan de regels houden. Hij heeft daar enigszins moeite mee en omschrijft Exodus dan ook als '[...] straf na straf. Exodus is eigenlijk nog een klein beetje detentie. Je bent niet vrij in wat je wilt doen.'

De beginperiode bij Exodus verloopt moeizaam, B komt bijvoorbeeld moeilijk aan een uitkering. Na een tijdje vindt B (met wat hulp van Exodus) vrijwilligerswerk. Ook gaat hij op zoek naar een woning. Het blijkt lastig om aan een woning te komen, want er bestaat een lange wachtlijst. Daarom besluit B eerst een kamer te huren en daarna verder te zoeken naar een zelfstandige woning. B heeft nog contact met een aantal goede vrienden. Daarnaast probeert hij het contact met zijn zoon te herstellen. Dit is een pijnlijke kwestie, omdat zijn zoon hem niet wil zien. Exodus gaat hier voorzichtig mee om en probeert B nergens toe te dwingen.

Als B na negen maanden het Exodushuis verlaat, heeft hij het programma afgerond. Hij woont een tijdje in zijn kamer en vindt daarna een zelfstandige woning. Hij doet nog steeds hetzelfde vrijwilligerswerk, waar hij tijdens Exodus mee is begonnen. B ziet Exodus als een noodoplossing. 'Het is niet de bedoeling dat je daar een paar jaar blijft. Op een gegeven moment maak je weer plaats voor iemand anders, die de hulp van Exodus nodig heeft.'

Casus C; vrouw, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

De 37-jarige C heeft een leuke woning in de stad. Overdag werkt ze in een supermarkt, 's avonds in een coffeeshop. Op het moment dat haar schuldsanering wordt stopgezet, raakt ze in een diepe dip. De schulden komen terug en ze komt in contact met de verkeerde mensen. Ze wordt overgehaald tot het smokkelen van drugs, maar wordt hierbij opgepakt. Ze belandt in een buitenlandse gevangenis, waar ze een gedeelte van haar straf uitzit. Vanuit de gevangenis zoekt ze contact met de Nederlandse reclassering. Die stuurt haar desgevraagd informatie toe over de opvangmogelijkheden na detentie (waaronder informatie over Exodus). C keert terug naar Nederland en verblijft een tijdje bij haar familie. Van daaruit zoekt ze contact met Exodus. C kiest voor Exodus om een nieuwe start te maken. Tijdens detentie is ze haar werk en woning kwijtgeraakt en het is voor haar geen optie om bij haar familie te blijven wonen.

C komt bij Exodus terecht, waar ze een leuke tijd heeft. Ze vindt vrijwilligerswerk, wat ze een paar maanden doet. Daarna stroomt ze door naar een vaste baan. Nu ze een vaste baan heeft, komt ze in aanmerking voor een urgentieverklaring voor een woning. C krijgt urgentie en heeft binnen een week een zelfstandige woning gevonden, waar ze vrijwel direct intrekt. Helaas gaat

het bedrijf waar C op dat moment werkt failliet en ze verliest haar vaste baan. C geeft aan dat het vinden van werk zonder de hulp van Exodus waarschijnlijk ook wel was gelukt, maar dan had het veel langer geduurd. Datzelfde geldt voor het vinden van een woning. In de periode dat C bij Exodus woont, heeft ze contact met een aantal vrienden. C's kinderen komen een paar keer langs bij Exodus, maar meestal zoekt ze hen op buiten het Exodushuis.

Als C na ruim zeven maanden het programma afrondt en het Exodushuis verlaat, kan ze in haar nieuwe huis gaan wonen. Exodus heeft geholpen met de inrichting. Twee van haar kinderen zijn bij haar in huis komen wonen. Sinds C haar vaste baan is verloren, werkt ze op uitzendbasis. Ze is wel op zoek naar een vaste baan. Daarnaast hoopt ze opnieuw voor schuldsanering in aanmerking te komen. Ze is niet bang om terug te vallen in de criminaliteit. 'Nee, helemaal niet. Ik heb geleerd van mijn fouten. En als ik problemen heb, kan ik altijd bij Exodus terecht.' Behalve hulp bij de inrichting van het huis, steunt Exodus C bij een aantal andere zaken. Zo mag C bijvoorbeeld gebruik maken van de wasmachine van Exodus, totdat ze genoeg geld heeft om er zelf één te kopen.

Casus D; man, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

De 41-jarige D slaapt de afgelopen jaren bij vrienden en bekenden, om op die manier een dak boven zijn hoofd te hebben. Een woning heeft hij niet, een baan evenmin. Hij heeft eigenlijk nog nooit een baan gehad. Het geld dat hij nodig heeft om zijn drugsverslaving te bekostigen, steelt hij bij elkaar. Op die manier komt hij meermalen in contact met justitie. Tijdens één van zijn detenties vertelt de reclasserende hem over Exodus. Om voor Exodus in aanmerking te komen, moet D echter wel clean zijn (hij mag geen drugs gebruiken). D wil zijn leven graag een andere wending geven en het liefst een eigen woning vinden. Hij ziet hierin een rol weggelegd voor Exodus. In afwachting van zijn plaatsing in een Exodushuis, verblijft hij in een kliniek.

Zodra Exodus plaats heeft, wordt D toegelaten. Eenmaal bij Exodus, vindt D vrijwilligerswerk in de bouw. Daarna stroomt hij door naar een baan in de groenvoorziening. Ruim zeven maanden na binnenkomst verhuist D naar een tussenwoning. Vanuit de tussenwoning zoekt hij verder naar een zelfstandige woning. Na een aantal weken krijgt D een urgentieverklaring. 'Zonder Exodus was dat nooit gelukt. Er is een lange wachtlijst en ik heb nooit ingeschreven gestaan.' D vindt vrij snel een woning, maar heeft niet genoeg geld om deze volledig in te richten. Dan verliest hij zijn baan in de groenvoorziening. Het duurt twee maanden voordat hij een uitkering ontvangt en in de tussentijd heeft hij geen inkomen. Dit is voor D aanleiding om opnieuw te gaan stelen. Hierdoor valt hij dusdanig terug in zijn oude patroon, dat hij opnieuw drugs gaat gebruiken. Het contact met Exodus lijdt hieronder. 'Mijn mentor nam wel contact met me op, maar dat hield ik af. Ik begon weer te gebruiken, dus ik schaamde me.'

Achteraf heeft D er spijt van, dat hij zijn financiële zaken niet door Exodus heeft laten beheren. Toch kijkt hij positief terug op zijn verblijf bij Exodus. Hij beseft dat hij het voor zichzelf heeft verpest. D krijgt de ISD-maatregel opgelegd en belandt opnieuw in de gevangenis. Hij sluit niet uit, dat hij zich in de

toekomst nog eens aanmeldt bij een Exodushuis. ‘Het zou jammer zijn als Exodus verdwijnt. Zij zijn volgens mij de enige die iets doen voor ex-gedetineerden.’ Maar eerst richt D zich (in het kader van zijn ISD-maatregel) op de opleiding tot fitnessinstructeur.

Casus E; man, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

Als de 28-jarige E zijn baan kwijtraakt en de huur niet meer kan betalen, komt hij op straat te staan. Hij wil zijn familie niet lastigvallen en besluit bij vrienden te slapen. Terwijl een vriend van E hem op weg probeert te helpen, komt E in contact met een aantal mensen uit het drugsircuit. Hij belandt uiteindelijk in de gevangenis. E roept meteen de hulp in van de reclassering, omdat hij na zijn detentie graag een dak boven zijn hoofd wil. Via de reclassering komt hij meer te weten over Exodus. Na zijn vrijlating verblijft hij kort bij zijn familie, daarna vertrekt hij naar Exodus. Hij hoopt een baan te vinden en een woning. Bovendien hoopt E dat Exodus hem kan begeleiden op het gebied van zijn psychische problemen. E hoopt ongeveer een jaar bij Exodus te blijven en wil in dat jaar zijn doelen bereiken.

E zet eerst een aantal dingen op een rijtje en regelt bijvoorbeeld een uitkering. Hij vindt vrij snel vrijwilligerswerk, maar omdat hij niet in vaste dienst wordt aangenomen, gaat hij op zoek naar ander werk. Exodus helpt hem hierbij. E meldt zich aan bij een project, waar hij wordt geholpen met solliciteren. Hoewel hij er een hoop van opsteekt, vindt hij geen baan. Dan brengt Exodus hem in contact met een ander project. Op die manier vindt E een baan in de bouw. Hij kan ervoor kiezen om zijn contract te laten verlengen en via het project te blijven werken of in de toekomst door te stromen naar een reguliere werkgever.

E wordt door Exodus geholpen bij het vinden van een woning. E staat ingeschreven bij een woningbouwvereniging en Exodus vraagt een urgentieverklaring aan. Daarna gaat het snel en E vindt een woning. Hij rondt het programma af en vertrekt, precies zoals gepland, na een jaar bij Exodus. Hij houdt contact met Exodus, omdat hij onder financieel beheer staat. Hij voelt zich hier prettig bij, omdat hij weet dat hij altijd bij Exodus terecht kan als hij op financieel gebied iets niet snapt. E heeft geen grote toekomstplannen. Hij wil graag een vaste baan, maar ‘[...] ik hoef niet echt rijk te zijn. Ik houd wel van geld, maar ik ben ook tevreden met een beetje. Ik ben niet materialistisch ingesteld.’ E weet dat hij een hoop aan Exodus heeft te danken. ‘Ik laat het niet altijd merken, maar van binnen weet ik het wel. Ik heb mijn leven weer op een rijtje gezet, dankzij mezelf, maar ook dankzij Exodus.’

Casus F; man, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

De 49-jarige F raakt op zeer jonge leeftijd betrokken bij criminaliteit en drugsgebruik. Dit is het begin van een omvangrijke criminele carrière. Tijdens zijn laatste detentie kickt hij af van de drugs. F maakt zich zorgen om zijn toekomst, want door zijn detentie is hij zijn woning kwijtgeraakt. F heeft geen baan en kan geen uitkering aanvragen, want hij heeft geen legitimatiebewijs

meer. Er ziet niets anders op, dan na zijn vrijlating onderdak te zoeken bij de nachtopvang. Na een maand vindt F het foldertje van Exodus in zijn tas, dat hij destijds uit de gevangenis heeft meegenomen. Hoewel het niet de gebruikelijke gang van zaken is, stapt F persoonlijk op Exodus af in de hoop dat zij hem kunnen helpen. F blijkt bij Exodus terecht te kunnen. 'Ik dacht in een heel christelijke organisatie terecht te komen, maar dat bleek achteraf erg mee te vallen.'

Eenmaal in het Exodushuis stelt F zichzelf een aantal doelen. Hij wil het contact met zijn zoon opbouwen en hij maakt een begin met het op orde stellen van zijn schulden. F is zich ervan bewust dat het op zijn leeftijd en met zijn voorgeschiedenis lastig is om aan een baan te komen. Daarom wil hij graag een opleiding volgen. Dit kan via een school, die zich speciaal richt op onderwijs voor ex-gedetineerden. Voordat hij aan de opleiding begint, volgt hij een aantal computercursussen. F behaalt goede resultaten tijdens de opleiding en de contacten met zijn zoon verlopen steeds beter. Het einde van het Exodus-programma raakt in zicht en F moet zich richten op het vinden van een woning. Het woningaanbod loopt via Exodus en op die manier wordt er een zelfstandige woning gevonden voor F. Na negen maanden rondt F het programma af en hij trekt in zijn nieuwe woning in.

F vindt een baan, die goed valt te combineren met de opleiding waar hij nog steeds mee bezig is. Hij wil in de toekomst graag met (ex-)gedetineerden werken. F kan nog steeds rekenen op de steun van Exodus. Of het nu gaat om een goed gesprek over zijn opleiding, of het uitprinten van een opdracht of werkstuk. F is vol lof over Exodus. 'Het was een hele warme, leerzame ervaring voor mij. Exodus was de schoen die mij paste. Ik heb zoveel steun gekregen, dat ik de goede kant ben opgegaan.'

Casus G: vrouw, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

De 28-jarige G heeft een eigen woning, waar ze samen met een vriendin woont. G ontvangt een uitkering. Ze volgt verschillende opleidingen, waar ze steeds vol goede moed aan begint, maar die ze niet afmaakt. Het lukt haar niet om het vol te houden. Hoewel ze vrienden en familie om zich heen heeft, voelt ze zich niet gelukkig. Ze besluit haar familie in het buitenland op te zoeken, zodat ze de situatie in Nederland achter zich kan laten. In de maanden dat G bij haar familie verblijft, komt ze met de verkeerde mensen in contact. Ze raakt betrokken bij het smokkelen van drugs en wordt hiervoor opgepakt. G belandt in een buitenlandse gevangenis, waar zij haar straf uitzit. Het einde van haar straf nadert en G ziet erg op tegen haar ontslag uit de gevangenis. Ze is bang dat ze de regelmaat gaat missen, die de gevangenis haar biedt. Eenmaal terug in Nederland, verblijft G een tijdje bij familie. G besluit het aanmeldingsformulier van Exodus, dat ze tijdens haar gevangenisstraf vanuit Nederland heeft ontvangen, op te sturen. Ze weet dat ze het zonder hulp niet gaat redden. Toch heeft ze geen duidelijke verwachtingen van Exodus; ze stapt er blanco op af en ziet wel wat het haar oplevert. G kan bij Exodus terecht. Ze mag ongeveer een jaar blijven, omdat ze

zich vrijwillig aanmeldt. Dat betekent overigens niet dat ze na een jaar op straat wordt gezet, het is meer een streefdatum.

Allereerst zoekt G uit of ze nog openstaande schulden heeft. Daarna vraagt ze opnieuw een uitkering aan en regelt een aantal praktische zaken zoals een verzekering. Ze regelt een hoop zaken zelf, maar heeft af en toe een duwtje in de rug nodig van Exodus. Na de eerste periode bij Exodus, richt G zich op haar dagbesteding. Ze wil graag terug naar school en besluit een opleiding te gaan volgen. Hoewel ze niet meteen opgeeft, merkt ze dat dit niet is wat ze zoekt. De opleiding biedt haar niet voldoende regelmaat en brengt haar in contact met mensen, waar ze liever bij uit de buurt blijft. Ondertussen zoekt G naar een woning. Ze staat ingeschreven bij de gemeente, maar de wachttijden voor een woning zijn behoorlijk lang. G kan ongeveer een jaar bij Exodus wonen, dus het is geen optie om een aantal jaren op een woning te wachten. Ze vindt uiteindelijk via internet een kamer en rondt het programma af.

In de periode daarna houdt G contact met Exodus. Ze volgt nog steeds de opleiding, ondanks dat het haar geen regelmaat biedt. Omdat G tijdens haar verblijf bij Exodus nooit de kans heeft gehad aan een zelfstandige woning te komen, besluit Exodus G hier alsnog bij te helpen. Op die manier vindt G een woning. De opleiding rondt ze niet af, maar ze belandt in een reïntegratietraject. Via dit traject hoopt ze leren en werken te combineren. Ze heeft het verblijf bij Exodus als een leuke periode ervaren.

Casus H; man, vrijwillig geplaatst, positief uitgestroomd

Door de persoonlijke problemen waar de 52-jarige H mee kampt, trekt hij zich meer en meer terug uit het sociale leven. H raakt zijn baan kwijt en ontvangt geen uitkering, omdat hij niets van zich laat horen bij de uitkeringsinstantie. Hij wordt zijn huis uitgezet en komt op straat te staan. Hij vindt via via een nieuwe woning. Als de situatie zich een aantal jaren later herhaalt en H weer op straat terecht komt, wordt hij geholpen door een ex-collega van vroeger. H wordt in een preventief project geplaatst om te voorkomen dat hij in de criminaliteit belandt. Hij heeft vroeger namelijk wel eens in de gevangenis gezeten. Er wordt gekeken of het mogelijk is om H vanuit dit project in een Exodushuis te plaatsen. Er is nog ruimte bij Exodus en H is welkom. Voor H valt er op dat moment weinig te kiezen. 'Het was de enige mogelijkheid om er nog iets van te maken. Een andere optie was op straat blijven zwerven, zoals ik toen deed.' H is blij dat hij wordt opgevangen en hulp krijgt. Hij wil zijn leven opnieuw op de rails krijgen en een zinvol bestaan opbouwen.

Na de eerste kennismaking met alle bewoners en medewerkers, krijgt H de gelegenheid een aantal zaken op een rijtje te zetten. Hij schrijft zich in bij de gemeente en vraagt een uitkering aan. Verder regelt H praktische zaken zoals zijn verzekering en zijn inschrijving bij het arbeidsbureau. Ook heeft H een flinke schuld waar aan gewerkt moet worden. H denkt na over een dagbesteding. Hij vindt een vrijwilligersbaan, waarbij hij assisteert bij computercursussen. Het werk blijkt niet zo leuk te zijn en na een tijdje stopt H met assisteren. Hij begint steeds meer dingen in en om het Exodushuis te doen. Dit vormt voor hem een

dusdanig zinvolle dagbesteding, dat hij niet verder zoekt naar een andere (vrijwilligers)baan. Wel is hij gericht op het vinden van een woning. H schrijft zich in bij een woningstichting, maar als blijkt dat er een wachtlijst bestaat van meer dan twee jaar, lijkt de situatie uitzichtloos. Hij kan immers maar een jaar bij Exodus blijven wonen. Dan hoort hij van Exodus dat er mensen worden gezocht om een leegstaand pand anti-kraak te gaan bewonen. H kan binnen een paar weken in het pand terecht. H is nog steeds betrokken bij Exodus. Hij ontvangt een uitkering, maar is ondertussen op zoek naar een nieuwe (vrijwilligers)baan. Dan krijgt hij te horen dat hij het anti-kraak pand op zeer korte termijn moet verlaten, omdat het pand wordt opgeknapt en verhuurd gaat worden aan nieuwe bewoners. Exodus schiet te hulp en helpt H aan een andere woning. H vindt vrijwilligerswerk in zijn nieuwe woonomgeving.

Hij kijkt met een goed gevoel terug op zijn verblijf in het Exodushuis. 'Ik heb het altijd naar mijn zin gehad, ook met de mensen hier. Het zijn mensen waar je op kunt terugvallen, zeker ook de begeleiders. Ik kan altijd bij hen terecht als er iets aan de hand is.' H heeft zijn leven op de rails gezet en heeft een zinvolle dagbesteding gevonden. Hij vindt het belangrijk dat hij zinvol werk verricht. 'Ik heb liever een uitkering en een baan waarin ik het naar mijn zin heb, dan dat ik een baan heb waarin ik het niet naar mijn zin heb en twee keer zo veel verdien.'

Casus I; man, justitieel geplaatst, positief uitgestroomd

De 52-jarige I leeft een normaal leven, tot aan zijn scheiding. Hij gaat bij zijn moeder wonen, in de buurt waar hij vroeger is opgegroeid. I pleegt op dat moment al criminaliteit, maar heeft nog steeds een baan. Dan raakt hij zijn baan kwijt en hij komt in contact met de verkeerde vrienden. I pleegt een overval en wordt verklikt bij de politie. In de gevangenis heeft hij een gesprek met de pastoor over wat hij wil doen na zijn vrijlating. 'Ik wilde graag hulp hebben, want ik wilde niet terugvallen. Als je uit de gevangenis komt en je hebt geen opvang, dan ga je weer het verkeerde pad op.' Nadat I een deel van zijn straf heeft uitgezeten in de gevangenis en een deel in een halfopen inrichting, komt hij in aanmerking voor een plaatsing bij Exodus (in het kader van een penitentiaal programma). Hij hoopt dat Exodus hem kan helpen bij het vinden van een woning en een baan.

Hoewel I in het begin moet wennen aan de regels van Exodus, weet hij dat dit gaat lukken. Hij is gemotiveerd om iets van zijn leven te maken. Hij verbreekt de criminele contacten en richt zich op het contact met zijn familie. I weet dat hij een dagbesteding moet hebben. Via een project vindt hij vrijwilligerswerk. Na een maand wordt hij in vaste dienst genomen. Een paar maanden later informeert I bij Exodus naar een woning. I kan eerst in een tussenwoning terecht en van daaruit gaat hij op zoek naar een zelfstandige woning. Exodus helpt I aan een urgentieverklaring, waardoor I vrij snel een eigen woning vindt.

I kijkt niet te ver in de toekomst. Hij is tevreden met zijn baan en hoewel hij soms best iets anders zou willen doen, weet hij dat zijn gezondheid het niet

toelaat. Hij kan nog een aantal jaren in de woning blijven waar hij nu woont, daarna wordt het pand gesloopt en moet hij verhuizen. I wordt op financieel gebied nog steeds ondersteund. Hij is bang dat hij de fout in gaat als hij alles zelf moet betalen, daarom wil hij graag worden geholpen door Exodus. I heeft een fijne periode bij Exodus achter de rug. ‘Als ik het over moest doen, deed ik het weer. Exodus heeft heel veel voor mij betekend. Zonder Exodus was ik nog steeds dezelfde geweest, dan zat ik nog steeds op het criminele pad.’

Casus J; man, justitieel geplaatst, positief uitgestroomd

De 39-jarige J heeft een goede baan. Hij heeft geen eigen woning, omdat het voor hem als alleenstaande man moeilijk is om aan een woning te komen. Daarom slaapt hij bij vrienden en kennissen. Op een gegeven moment kan J een pand (onder)huren. De huur van het pand is echter zo hoog, dat J in financiële problemen raakt. Nadat de koersen dalen en de beleggingen van J niets meer opleveren, zijn de problemen niet meer te overzien. ‘Ik heb de verkeerde oplossing gezocht voor het probleem.’ J komt met mensen uit het drugsircuit in contact en hij wordt opgepakt. Hierdoor raakt hij in één klap alles kwijt; zijn baan en zijn woning (het veel te dure pand). J zit een gedeelte van zijn straf uit in de gevangenis en leest daar een folder over Exodus. Hij raakt enthousiast en ziet Exodus als optie om het laatste gedeelte van zijn straf buiten de gevangenis door te brengen. J wil weer geaccepteerd worden in de samenleving. Hij wil graag een baan en een woning. Vooral dit laatste heeft prioriteit, want ‘[...] als je geen woning hebt, dan wankel je. Dan ben je niet gesetteld.’ J wordt bij Exodus geplaatst in het kader van een penitentiair programma. De laatste zes maanden van zijn straf brengt hij door in het Exodushuis.

De eerste weken zijn spannend voor J. Hij vindt het een raar idee dat hij weinig contact mag hebben met de buitenwereld. Even denkt hij erover om bij Exodus weg te gaan, maar hij besluit vol te houden. J gaat op zoek naar een baan en vindt vrijwilligerswerk. Hij is zeer tevreden over zijn werk en krijgt na een tijdje zelfs een contract aangeboden. Vanaf dat moment is hij geen vrijwilliger meer. Tijdens zijn verblijf bij Exodus heeft J goed contact met een aantal mensen. Deze mensen zijn hem altijd blijven steunen. Toch laat J deze mensen niet graag bij Exodus op visite komen, hij zoekt ze liever op buiten het huis. Het einde van het penitentiair programma komt in zicht en dan gaat het snel. Met de hulp van Exodus krijgt J een urgentieverklaring voor een woning. Binnen een week heeft J een zelfstandige woning gevonden. Na een verblijf van zes maanden heeft J het programma afgerond en hij vertrekt bij Exodus met een zelfstandige woning en een baan.

J heeft regelmatig contact met Exodus, zij beheren zijn financiële zaken. Daar heeft hij zelf voor gekozen. J heeft nog een hoop te regelen op financieel gebied. Pas als dat achter de rug is, kan hij helemaal opnieuw beginnen. Het liefst start hij dan een eigen bedrijf. ‘Ik weet niet hoe, maar dat wil ik echt graag, dus ik vecht om dat te bereiken.’ Hij kijkt met een goed gevoel terug op de zes maanden bij Exodus. Hij vindt het een rare belevenis, maar toch ook leuk. ‘Je hebt de vrijheid, maar toch niet de complete vrijheid.’

Casus K; man, vrijwillig geplaatst, negatief uitgestroomd

De 42-jarige K zit in de gevangenis: hij heeft de tweejarige SOV-maatregel opgelegd gekregen (Strafrechtelijke Opvang Verslaafden). Als blijkt dat hij vlak voor het einde van zijn maatregel nog geen zelfstandige woning heeft geregeld ('de medewerkers van het SOV hebben mij hier te laat op gewezen'), komt hij noodgedwongen in contact met Exodus. K is hier niet zo blij mee, want Exodus is niet zijn eerste keuze. Hij ziet erg op tegen het verplichte karakter van een aantal activiteiten binnen Exodus. Ondanks dat het K aan serieuze motivatie ontbreekt, wordt hij na het afronden van zijn SOV-maatregel toch bij Exodus toegelaten.

K heeft tijdens het uitzitten van zijn SOV-maatregel in de catering gewerkt. Deze baan heeft hij weten te behouden, dus hij hoeft bij Exodus niet op zoek te gaan naar werk. K moet echter wel op zoek naar een zelfstandige woning. K heeft slechts een aantal sociale contacten, die hij tijdens Exodus onderhoudt. Hij stoort zich aan de regels van Exodus en vindt het '[...] belachelijk dat je moet aangeven wie er op bezoek komt en wie er blijft slapen.' Op een gegeven moment kan K via via een kamer huren. Hij woont dan nog maar net een paar maanden bij Exodus en heeft het programma niet afgerond. Toch grijpt hij deze gelegenheid aan om bij Exodus te vertrekken.

K woont in zijn nieuwe kamer en werkt nog steeds in de catering. Dit werk houdt hij nog een tijdje vol, totdat hij wordt overgeplaatst naar een andere werklocatie. Hierdoor komt hij in de verkeerde buurt terecht en hij komt opnieuw in aanraking met drugs. Hij stapt op bij zijn baas en wordt bovendien uit zijn kamer gezet. Daarna gaat het bergafwaarts. Hij brengt een tijdje door in de nachtopvang en raakt weer verslaafd aan drugs. K valt terug in de criminaliteit en belandt opnieuw in de gevangenis.

Casus L; man, vrijwillig geplaatst, negatief uitgestroomd

Als de 36-jarige L voor het eerst bij Exodus komt wonen, heeft hij net een lange gevangenisstraf achter de rug. Hij is zijn huis kwijtgeraakt en weet niet waar hij terecht kan als hij eenmaal weer buiten staat. In de periode voor zijn detentie had hij geen baan. Hoewel hij binnen de gevangenis een aantal opleidingen heeft gevolgd, weet hij niet waar hij op moet terugvallen. In de gevangenis wordt L door de reclassering op Exodus gewezen. L besluit zich aan te melden bij Exodus, in de hoop dat hij op die manier weer een normaal bestaan kan opbouwen, met een eigen woning en een baan of een opleiding. Als L bij Exodus terecht komt, besluit hij een opleiding te gaan volgen. Het niveau blijkt te hoog en L zit soms wel acht uur per dag achter de computer, terwijl hij helemaal geen 'computermens' is. De opleiding mislukt en L raakt teleurgesteld. Hij gebruikt softdrugs, waarna hij uit het Exodushuis wordt gezet. L belandt opnieuw in de criminaliteit. Een jaar later neemt L op eigen initiatief contact op met Exodus. L krijgt een tweede kans en mag opnieuw bij Exodus komen wonen. Na één week weet L zich niet aan een belangrijke afspraak te houden, wat wederom leidt tot uitzetting.

L probeert het een paar jaar later nog een keer. ‘De derde keer heb ik me weer aangemeld, omdat ik wist dat Exodus een goede plek was.’ Exodus is kritisch ten opzichte van L’s derde aanmelding, omdat het al twee keer eerder is mislukt. Toch weet L Exodus te overtuigen van zijn motivatie en hij wordt voor de derde keer toegelaten bij Exodus. L weet waar zijn prioriteiten liggen. Die liggen dit keer niet op het gebied van het vinden van een woning. Hij wil al zijn aandacht richten op de opleiding, waar hij aan is begonnen. Daarnaast wil hij zijn schulden aflossen. Dit keer verloopt de opleiding goed, L haalt goede cijfers. Hij moet twee dagen in de week naar school en loopt twee dagen per week stage. Na een half jaar rond L de eerste fase van zijn opleiding af. Toch gaat het mis. L blijkt stiekem alcohol te drinken, terwijl dit absoluut in strijd is met de regels van Exodus. L moet het Exodushuis voor de derde keer verlaten, zonder het programma te hebben afgerond.

‘Dus nu heb ik niks. Ik sta niet ingeschreven bij de gemeente, ik ontvang geen uitkering. Ik mag wel door met de opleiding, maar ik kan het niet financieren. Tja, of Exodus moet me nog een keer aannemen, maar die zijn kritisch.’ L vraagt zich af of hij zich voor de vierde keer zal aanmelden bij Exodus. Hij kijkt met dubbele gevoelens terug op zijn laatste Exodusavontuur. ‘Ik ben echt kwaad dat ik ben weggegaan; kwaad op mezelf en op het systeem. Het belangrijkste is, dat ik me niet meer bezighoud met criminaliteit. Ik was oprecht bezig met mijn leven te veranderen. Ik snap ook wel dat Exodus bepaalde regels heeft. Maar aan de andere kant, het drinken van een biertje is toch niet verkeerd? Het is niet eens illegaal.’

Casus M; man, justitieel geplaatst, negatief uitgestroomd

Voordat de 22-jarige M in de gevangenis belandt om een lange straf uit te zitten, houdt hij zich vooral bezig met het verkopen van drugs. Hij heeft geen opleiding afgemaakt, heeft geen baan en geen eigen woning. Het contact met zijn familie is goed, hij mag altijd bij zijn moeder slapen. Daarnaast denkt hij een heleboel vrienden te hebben, maar ‘[...] dat zijn helemaal geen vrienden. Er zijn maar een paar echte vrienden, misschien een stuk of twee, drie. Daar kom je pas later achter.’ Tijdens zijn detentie houdt zijn toekomst hem bezig. M ziet andere gedetineerden vetrekken naar een halfopen of open inrichting en op zo’n manier wil hij ook wel het laatste deel van zijn straf uitzitten. In eerste instantie krijgt M de mogelijkheid om onder elektronisch toezicht te worden geplaatst. Hier is hij het niet mee eens. Hij raakt in gesprek met een geestelijk verzorger binnen de gevangenis, die M vertelt over Exodus. M krijgt wat folders mee over Exodus en raakt enthousiast. ‘Het leek me gewoon een goed idee. Exodus helpt je aan werk te komen en aan een woning.’ M heeft in de gevangenis een aantal cursussen gevolgd en wil tijdens zijn verblijf bij Exodus graag aan een opleiding beginnen. Hij kan bij Exodus terecht om zijn strafrestant van ongeveer negen maanden uit te zitten. Als de straf erop zit, is M in principe vrij om te doen wat hij wil. M wil desnoods nog wat langer bij Exodus blijven, als alles goed gaat.

De eerste weken bij Exodus verlopen anders dan M zich heeft voorgesteld. ‘Ik was gewend aan de gang van zaken binnen de gevangenis en bij Exodus

moest ik me ineens aan allerlei regels houden. Het maakte op mij geen goede indruk. En wat gebeurt er dan, dan gooi ik mijn kont tegen de krib.’ M regelt een aantal zakelijk dingen, zoals zijn inschrijving bij de gemeente. De gang van zaken binnen het Exodushuis valt hem tegen. M is verbaasd dat hij huur moet betalen aan Exodus en dat hij allerlei klusjes moet doen. Dan loopt M tegen een teleurstelling aan; hij blijkt niet te zijn ingeschreven voor de opleiding die hij graag wil doen, terwijl hem dat vanuit de gevangenis wel is verteld. Hij informeert zelf bij de school en het blijkt te gaan om een deeltijdopleiding. M moet twee dagen per week naar school, de andere drie dagen moet hij stage lopen. M gaat op zoek naar een stageplaats, maar dit blijkt lastiger te zijn dan hij denkt. Uiteraard speelt zijn detentieverleden hierbij ook een rol. Dan wordt hij door Exodus aan een baantje geholpen. Hij werkt drie dagen in de week in de horeca, terwijl hij op de overige dagen nog steeds solliciteert naar een geschikte stageplaats. Het solliciteren zit niet mee en M besluit ermee te stoppen. M stopt ook met zijn baan in de horeca en vindt ander werk. Hier kan hij zich volledig op richten, omdat hij in deze fase van het programma nog niet op zoek kan gaan naar een woning. M ontvangt veel visite in het Exodushuis, waaronder ook een aantal oude bekenden uit M’s verleden. Tijdens het weekendverlof gaat M vaak met deze mensen op stap. Tijdens één van zijn uitjes, drinkt M alcohol en gebruikt hij drugs. Zijn drugsgebruik komt een paar dagen later naar voren uit een urinecontrole. Het gebruik van (hard)drugs tijdens een penitentiair programma, leidt tot een directe terugplaatsing in de gevangenis. Zodoende komt er na ruim twee maanden een einde aan M’s Exodusverblijf.

M heeft nadien, op een telefoontje na, geen contact meer gehad met Exodus. Hoewel hij het niet echt naar zijn zin had bij Exodus, vindt M het toch wel jammer dat het zo is gelopen. Toch heeft het ‘[...] in die zin nog wel nut gehad, dat ik toch even de gelegenheid heb gehad om alvast aan de maatschappij te wennen. Ik heb toch even buiten gestaan, ik denk dat ik een tweede keer buiten wat minder hoeft te wennen.’ M zit zijn strafrestant uit in de gevangenis. Als hij vrijkomt, trek hij in bij een vriend en daarna probeert hij een eigen woning en een baan te vinden. Daarnaast probeert hij opnieuw aan de opleiding te beginnen.

Casus N; man, justitieel geplaatst, negatief uitgestroomd

De 24-jarige N groeit op in een problematische thuissituatie. Hierdoor komt hij op jonge leeftijd in aanraking met criminaliteit. N zit meerdere malen in de gevangenis. Op een gegeven moment krijgt hij de keuze: of zijn straf verder uitzitten in de gevangenis, of bij Exodus. Voor N is de keuze snel gemaakt. Hij kiest voor Exodus, omdat hij op die manier ‘[...] toch voor een stuk vrijheid kiest.’ Een verblijf in een Exodushuis is hem overigens niet vreemd; N heeft al twee keer eerder in een Exodushuis gewoond. Toch is N ook deze keer weer gemotiveerd en hij heeft duidelijk voor ogen wat hij ditmaal bij Exodus hoopt te bereiken. N wil graag timmerman worden en grijpt de kans om bij Exodus de benodigde opleiding te volgen.

De eerste periode bij Exodus heeft N vrijwilligerswerk. Omdat de rechter destijds N een taakstraf heeft opgelegd, stopt hij na een aantal maanden met het vrijwilligerswerk, om zich te richten op de uitvoering van de taakstraf. N is hier niet op tijd mee klaar, om aan de opleiding te kunnen beginnen. Het gaat om een leerproject, waarbij hij vier dagen per week in de bouw werkt en één dag per week naar school gaat. De opleiding bevalt hem goed en verloopt voorspoedig. Het vinden van een woning verloopt minder voorspoedig. Het lukt N niet om aan een zelfstandige woning of kamer te komen. Ook het aanvragen van een urgentieverklaring biedt geen uitkomst; de woningbouwvereniging verleent geen urgentie aan personen jonger dan 27 jaar. Het lukt N wel om zijn contacten met de verkeerde vrienden te verbreken. Hij leert nieuwe mensen kennen bij Exodus en bouwt een vriendschap op met een medebewoner. Deze medebewoner is behalve zijn vriend, ook zijn steun en toeverlaat; N kan altijd bij hem aankloppen met vragen. De tijd vordert en N heeft nog steeds geen woning of kamer gevonden. Exodus besluit op een gegeven moment dat N het huis moet verlaten. Hij is er niet in geslaagd het programma binnen een jaar naar behoren af te ronden.

N vindt onderdak bij zijn goede vriend, die er wel in is geslaagd een zelfstandige woning te vinden. Van daaruit zet N zijn opleiding voort. Hij kan de opleiding binnen een jaar afronden, maar probeert er wat minder druk achter te zetten. N hoopt over anderhalf jaar klaar te zijn. Hij kijkt met een dubbel gevoel terug op zijn verblijf in het Exodushuis. Hij heeft geen negatief beeld van Exodus, maar had het zich anders voorgesteld. Er is een aantal aspecten, waarvan hij van tevoren wel degelijk op de hoogte was, maar die in de praktijk toch blijken tegen te vallen. Zo ervaart hij hoe zwaar het kan zijn, als hij na een hele dag werken terugkomt bij Exodus, moet koken voor alle aanwezigen, moet deelnemen aan een verplichte activiteit zoals een thema-avond en daarbij ook nog zijn huiswerk moet maken. Toch heeft Exodus ook positieve kanten: '[...] je hebt een stukje vrijheid, je hebt je eigen plek en je kunt werken.' En: '[...] ik pleeg geen criminaliteit meer en dat wil ik graag zo houden.' Al weet hij niet precies of hij dit besluit in de gevangenis heeft genomen of bij Exodus.

Casus O; man, justitieel geplaatst, negatief uitgestroomd

De 49-jarige O zit, verspreid over een aantal gevangenissen, een lange straf uit. Hij krijgt weinig bezoek van familie en vrienden. Zijn familie woont in het buitenland en over zijn vrienden merkt hij op: '[...] mensen praten veel en beloven van alles, maar uiteindelijk komen ze niet opdagen. Op een gegeven moment houdt het op hè?' Binnen de gevangenis is O een modelgedetineerde. Hij zorgt nooit voor problemen en houdt zich aan de regels. Hij heeft een baantje in de keuken en volgt zelfs een opleiding tot instellingskok. O volgt nog meer cursussen om op die manier de tijd door te komen. Dan wordt O overgeplaatst naar een halfopen inrichting. Daar hoort hij via een medegedetineerde voor het eerst over Exodus. O neemt contact op met een medewerker van de reclassering om zijn ideeën over Exodus te bespreken. Hij besluit een aanmeldingsformulier in te vullen. Hij wil graag begeleid worden bij

zijn terugkeer in de maatschappij en daarnaast wil hij ook graag een eigen woning. Zijn aanmelding verloopt niet zonder slag of stoot. O wordt in eerste instantie afgewezen door Exodus, maar blijkt later toch welkom te zijn. Hij wordt bij Exodus geplaatst in het kader van een penitentiair programma. Het is de bedoeling dat hij een jaar bij Exodus blijft, daarna zit zijn straf erop.

O maakt kennis met de regels van Exodus. Hij heeft geen moeite met regels, maar stoort zich wel aan het feit dat Exodus hem van tevoren niet alles heeft verteld. Zo komt O erachter dat hij huur moet betalen voor zijn kamer en dat hij vrijwilligerswerk moet gaan doen. Hij verzet zich tegen het laatste en vraagt toestemming aan Exodus om meteen een betaalde (vaste) baan te zoeken. Exodus gaat akkoord en O gaat zelfstandig op zoek naar werk. Via een uitzendbureau vindt hij binnen korte tijd geschikt werk. Hij doet erg zijn best en zijn werkgever is tevreden over hem. Hoewel O's verblijf bij Exodus goed verloopt, gaat het mis tijdens een verlov van Exodus. O ontmoet een aantal mensen waar hij mee naar een feest gaat. Tijdens het feest wordt er iets in het drankje van O gegoooid. Eenmaal terug bij Exodus werkt O mee aan een urinecontrole. De uitslag van de test wijst uit, dat O (hard)drugs heeft gebruikt. O is verbijsterd, want hij gebruikt geen drugs, maar begrijpt wel dat dit tijdens het feest moet zijn gebeurd. De gevolgen zijn onvermijdelijk. O volgt een penitentiair programma en een positieve urinecontrole leidt tot terugplaatsing in de gevangenis. O is teleurgesteld en vraagt zich af '[...] waarom overkomt mij dit? Het ging net zo goed bij Exodus, ik hoefde nog maar een stukje van mijn straf uit te zitten en ik heb bovendien nog nooit positief gescoord op een urinecontrole.' Toch komt er na ruim acht maanden een einde aan O's verblijf bij Exodus.

O kijkt met een negatief gevoel terug op Exodus. Niet zozeer het verblijf tijdens Exodus zit hem dwars, als wel de manier waarop hij het huis heeft moeten verlaten. Hij baalt ervan, dat niemand na zijn vertrek nog contact met hem opneemt. O vindt '[...] dat Exodus nog een hoop moet leren, zeker op administratief gebied. Alles draait om de euro's, alles gaat om het geld bij Exodus. Waarom kan anders niemand mij uitleggen waarom ik zoveel huur voor een kamer betaal, terwijl Exodus ook nog subsidie voor mij ontvangt?' Als O's straf erop zit, trekt hij in bij een vriendin. Hij hoopt te kunnen terugvallen op zijn oude werkgever, die hem destijds een vast contract aanbood, al weet O niet zeker of er na zijn vrijlating nog steeds plaats is voor hem.

